

Исфандиёр

ЎҒРИ

Саргузашт қисса

ТОШКЕНТ
«Ёзувчи» нашриёти

Таржимон Ҳожияқбар Илом ШАЙХ

«Ўғри» қиссасида Совет Иттифоқи деб номланган империянинг инқироз даври, уни емирилишга олиб келган иллатлар қаламга олинди. Катта бир жиноятчини фирқа раҳбарлари орасига олиб кириш орқали ўша даврда улкан мамлакатни бошқариб турган, ҳукмини юргизган одамларнинг ҳақиқий башараси очиб ташланади. Қисса саргузашт-фантастика жанрида ёзилган бўлиб, унинг ихлосмандлари учун муносиб тўхфа бўлади, деб ўйлаймиз.

Новая фантастико-приключенческая повесть известного узбекского писателя и драматурга Исфандияра написана в жанре политического детектива. В повести описаны события нашего недавнего прошлого, когда у власти в стране стояли вожди тоталитарного коммунистического режима. Внедрив уголовного авторитета — «вора в законе» в среду высшей партийной номенклатуры, автор раскрывает истинное лицо деградирующих партийных боссов.

И $\frac{4702620201-5}{M362(04)-97}$ — режага қўшимча — 1998

ISBN 5-8255-0490-7

© Исфандиёр, 1998 й.

1

Ваҳоб эшикни оҳиста очиб, Аҳмедовнинг хонасига ўгринча нигоҳ ташлади. Ҳаким кимдир ўзини кузатаётганини пайқаб, қовоқ-лунжини осилтирди ва бош кўтармай, алланималарни ёзганча:

— Эшикни ёпинг! — дея ўшқирди.

Ваҳоб индамай унга бўйсунди, ўзини сал орқага оларкан, бутун вужудини қулоққа айлантирганча тек қотди. Лекин тахта чорпояда ётган Профессорнинг келбатли гавдасини илғаб улгурганди. У кўзларини юмиб, чалқанчасига ётар, иккала қўлини қорни устига қўйиб олганди.

«Ухлаяпти»... Ваҳоб бир сира ботинан қониқиш ҳосил қилди-ю, лекин шу заҳоти сергак тортди. Йўқ, ухлаши мумкин эмас, улар буёққа қандайдир ҳароми бир ҳакимнинг хонасида ухлаш мақсадида худди қутурган итдек шошилиб келишмади... Сўнгги йилларда Ваҳоб Профессор билан ёнма-ён юраркан, бунақаларнинг кўпини кўрган. У билан котиблар, вазирлар, ҳукумат аъзолари маслаҳатлашишади, бу эса... «Эшикни ёпинг»миш! Профессор бўлмаганида, ўзи биларди-я... Ахир, у Профессорнинг тирик сояси, унинг танқуриқчиси ва айни вақтда фавқулодда иш юритувчиси, бир сўз билан айтганда, ўнг қўли эди-да!

Профессор чинданам мудраётганди. Ҳакимнинг қичқириги уни уйғотиб юборди. У кўзларини очиб, алланималарни ҳадеб қоғозга тушираётган Аҳмедовга тикилди. Дастлаб у беморни обдон пайпаслаб ўрганди, ўзининг энг яқин одамидай нурлантирди, дўқиллатди. Айтишларича, у барча ҳакимларнинг корчалони, унинг юрак хасталиклари бўлимига қабулга кириш ҳам осон иш эмас.

Лекин шу заҳоти заҳархандалик билан кўнглидан кечирди: бошқалар билан бу «кўзойнак» гаплашиб ҳам ўтирмасди, у эса — Профессор деган шундай ҳурматли ва зиёлиларча тахаллусга эга ўғри, қандайдир Болтабой ёхуд Кал эмас, мутлақ обрў-эътиборга мушарраф, чинакам «қонун доирасидаги ўғри» — мана, унинг хонасида бемаъл ол ётибди, ҳақим эса ташвишга тушиб, у ҳақдаги ҳамма гапларни ёзаяпти, ҳатто бурнига ҳам тер тепчибди. Ваҳоланки, бу томоша ҳеч кимга кераги йўқ, у ўзи ҳақида ҳамма нарсани билади, ҳеч қандай текширишларсиз, рентгенларсиз, яна ҳалиги... нимаиди? Профессор унутибди... Консили-умларсиз!..

Ҳақим япон мошинаси зум ўтмай чиқариб берган харитаграмма устида ҳам бир неча фурсат бош қотирди, сўнгра қурилмани ўчириб, Профессорга тик қаради.

«Қонун доирасидаги ўғри» эса, гарчанд онгини фавқуллода бир хавотир туйғуси худди довулдай бостириб келаетганига қарамай, ҳамон сукут сақлаб ётарди.

Улар бир неча дақиқа бир-бирларига тикилиб қолишди.

— Сизга нима дейишни ҳам билмай қолдим, — деди Аҳмедов, ниҳоят, ўртада чўккан сукунатни бузиб.—Тана аъзоларингиз гоят толиққан, юрагингиз бениҳоя зўриқиб ишляпти...

— Яна қанча яшайман?

Профессорнинг овозида хотиржамлик ҳукмрон эди. Бундан ҳақим ўзини йўқотиб қўйди ва асабийлик билан елкасини қисди.

— Э, бун сизга ҳеч ким аниқ айтиб беролмайди. Ҳақим — Худо эмас, бошқаларга ўхшаган оддий одам.

— Чалгитманг, — Профессор чўнтагидан қалин банкнотлар ўрамини чиқариб, устолга ташлади.—Мен яна қанча яшашимни билишим керак. Ишларимга яқун ясашим лозим: олди-берди, деганларидек. Ҳар кимнинг ўзига яраша мажбуриятлари бор, уларни бажариш даркор.

— Менга қаранг, сизнинг ишларингизга аралашиб ни-
ятим йўқ. Лекин ўзингизни авайлаб-асрашингиз, кўпроқ
ҳордиқ чиқариб, асабий ҳаяжонланишга берилмаслигингиз керак.

— Гапнинг лундасини айтинг, ҳаким. Бир ойми? Икки ойми? Балки бир йилдир?...

— Агар соғлигингизга жиддий қарасангиз, эҳтимол, бир йил, балки ундан кўпроқ...— Аҳмедов бирдан жимиб қолди, устолдаги сигаретидан олиб чекди.— Бу нарса эртага ёки бир ҳафтадан кейин юз бериши ҳам ҳеч гапмас. Аневризм ёки юрак ёрилиши — тиклаб бўлмайдиган жараён. Юрагингиз галвирга ўхшаб қолган. Бу дардни қандай орттирганингизга ақлим бовар қилмаяпти... Дарвоқе,— у истеҳзоли кулимсиради,— сизнинг ижодий касбингиз билан... юракни ишдан чиқариш қийин иш эмас, албатта... Ҳа, ёдимдан кўтарилмай дебди, бу хасталик тарихи учун зарур, кардиограмма кўрсатган ўша икки бора юрак ҳуружи сизда қачон содир бўлган?

— Хабарим йўқ, — тўнгилади Профессор тишлари орасидан.

— Нима-нима? Сиз уларни оёқда юриб ўтказганми-сиз? — ҳайратга тушди ҳаким. — Ақл бовар қилмайди! Сиз — ўта ноёб одамсиз, бунақа ирода, бунақа куч-қудрат... Лекин сиз учинчи юрак ҳуружини кўтаролмайсиз,— деди ҳаким комил ишонч билан пишиллаб.— Бундай бўлиши асло мумкин эмас! Ҳа-ҳа, асло!..

Профессор жимиб қолди ва бир лаҳза унинг кўз олди-дан уриш-жанжал, пичоқбозликлар, қамоқхонанинг ачиган ёвгон шўрваси билан ўтган ёшлиги бирма-бир ўтди. Зоналарда қамоқ муддатини ўтаётганида, уни ошқозон яраси касаллиги қийнаган, олис ўтмишда арзон мусаллас ича-вериб толиқтирган жигари исён кўтарган, қамоқда озодликка чиқишни орзу қилган қари маҳбусдан орттирган ўпкасидаги «шиш» энди ўз ишини қилганди.

— Дарвоқе, — давом этди Аҳмедов оғир хўрсиниб, — фан шундай ҳодисаларни ҳам биладикки, ўта чорасиз беморлар ҳам... Аммо мен ўйлаб кўришим, сизни яна бир синчиклаб текширишим лозим. Сизга бир-икки ҳафта шу ерда ёта туришингизни маслаҳат бераман.

Шу ондаёқ Профессорнинг қошлари чимирилди. У сўнги вақтларда йиғилиб қолган долзарб ишларини бирма-бир хаёлидан кечирди, унинг мияси мураккаб компьютер янглиг даромад ва буромадларни бир зумда ҳисоб-

китоб қилиб чиқди, унинг кўз унгидан ялиниб-ёлвораётган ва оёқлари остига йиқилаётган турфа-туман башаралар, шахслар ва нухалар ёришиб ўтди. Уларни тирик қолдириш ёхуд асфалософинга жунатиш фақат унга, Профессоргагина боғлиқ эди.

— Яхши, — деди у ниҳоят, чуқур тин олиб. — Куринг, текширинг.

Замонавий тиббиёт ҳақида у яна бир аччиқ ва кинояли сўз айтмоқчи бўлди-ю, лекин бирдан боши айланиб, ҳушидан айрилди ва ҳакимни ҳайрон қолдирганча юзтубан йиқилди...

Кўз олдидан тезлаштирилган кинотасвиридай оқ либосли одамларнинг гира-шира кўланкалари гоҳ яқинлашиб, гоҳ узоқлашиб ўта бошлади. Сўнгра рангба-ранг чироқлар милтиллади, нимадир тез-тез чиқиллаб, юқори пардаларда чийиллай кетди. Нафас олиши қийинлашди, совуқ лойдан ясалган тоғ кўксига ағдарилгандай эди. Шакл-шамойилсиз бу нимарса юрагини босиб, эзгиларди. У аввалига майин, сўнг эса кучли зарб тўйди. Кўксини босаётган залвор ҳам ногаҳон гойиб бўлди. Ўпкалари ёпирилиб келган ҳавони ташналик билан ютди, сўнгра — яна тушуниб бўлмас жарлик, яна ўша қуюқ зулмат...

Профессор ўзига келганида, бамисоли танаси йўқлик қаъридан сузиб чиққандай туюлди. У хавотир ичида кўзларини пирпиратди: қаердаман, менга нима бўлди? Шу заҳоти бари ёдига тушиб, хотиржам тортди.

Оқ деворлар, оппоқ чойшаблар. Чап томонида узун қизил найча уланган дори томизгич таянчи, найчанинг игнали қисми билагига туташтирилган. Кўкраги ва қўллари ингичка симлар уланган бўлиб, улар милтиллаётган чироқчалар ва зангори кўзгули бошқарув асбобига туташган ва ундаги ёрқин нуқта бир меъёрдаги эгри-бугри чизиқларни тортиб борар эди.

Профессор чуқур хўрсиниб олди-да, қониқиш билан истеҳзоли кулимсиради: афтидан, ҳозирча қутулиб қолганди.

У қўлини ҳаракатлантиришга уринди, лекин жиндек ҳам қимирлата олмади. Наҳотки ўзи бир вақтлар орзу қилган ва бутун вужуди билан интилган чўққини забт эт-

ган ва ҳамма нарсага эга бўлган бир замонда у ўлиши, мана шундай аҳмоқона, беҳуда ўлиши керак. Ҳаёт нашидасини тотиши учун ҳамма нарса муҳайё; пул, шон-шухрат, ҳукмронлик. Наҳот энди бу ёруғ дунёни бевақт тарк этса-я?..

Сўнгги пайтларда у — кўп йиллик иш тажрибаси, қамоқхонаю бошқа барча ҳудудлар тан олган обрў-эътиборга эга ўгри бўлишига қарамай, ҳар бир «юмуш»га ўзи юрмас эди. Чамаси, дастлабки абжирлиги ва ноёб қобилиятини ҳам йўқотганди, илло, ана шу абжирлиги ва қобилияти боис у жинояткорона дунёнинг энг юқори поғонасигача кўтарилганди, эндиликда у товламачи, киссавур ва олиб-сотарлардан милёнлар оқиб келаётган улкан жамғарма жиловини қўлида маҳкам ушлар ва уни бошқарар эди. Бу маблағларни ҳаракатга келтириш, керак бўлса, кимларнидир тақдирлаш, ёрдам бериш, қўллаб-қувватлаш, маҳбусларга мол етказиб бериш, алоҳида ҳурматга лойиқ «зэк»ларни тақдирлаб, қочишига кўмаклашиш, уларнинг озодликдаги ҳаётини навбатдаги қамалгунларигача моддий таъминлаш ва бошқа кўплаб ишлар унинг ҳукмида эди...

Унинг шавкатли исми-шарифини Учқудуқдан то Магадангача яхши билишар, ҳурмат қилишар, лекин ундан қўрқишар, чамаси, ўзини Профессорнинг душмани деб атайдиган калтафаҳм «мард»лар камдан-кам топиларди. Мабодо ўзини ўзи ўлимга ҳукм қилганлар топилиб қолса, у ҳеч қийиналмай уларни қўлга туширарди. Бундайларнинг яшашга ҳаққи йўқ, деб ҳисобларди у. Кечирлини эса жини суймасди. Кечирлиш — бу ожизлик белгиси, ожизларни эса унинг дунёсида биринчи бўлиб йўқ қилишарди.

Қўл остидаги мутлақ ҳоқимият ҳақида ўйларкан, у заррача ҳам янглишмаётганди. У — Профессор, улкан бир шаҳарда, вилоятда, жумҳуриятда ва яна Худо биледи қаерларда — чинакам Хўжайин эди... У жазолаши ёки авф этиши, бирор иш очилишига рухсат бериши ёки уни яқунлаши мумкин эди. Таг-туғи билан сотиб олинган ҳар қандай поғонадаги амалдор-тўрани қўллаб-қувватлаш, уни ҳамтовоқ, итоаткор қулга айлантириш ёки сотиб юбориб, қутқариш ёки ишини тегишли идораларга ошириш, агар зарурат тугилса, қамоқхонада, якка камерада унинг оғзини

юмиш каби ишлар ҳам унинг ҳукми билан амалга ошириларди. Расмий ҳокимиятнинг қўли калталиқ қиладиган ишларга ҳам унинг қўли етар, ҳар қандай чегара, қўшинлар тўдаси ёки божхонадан ўтиб кетиш унинг учун чўт эмас эди. Исмининг ўзиёқ оломон, одамлар тўдаси орасида даҳшат ва саросима уйғотар эди. Кўп ишлар унинг қўлидан келар, расмий имтиёзлар, расмий лавозимлар беришга ҳам қодир, ҳатто халқ ноибларига ҳам сўзи ўтар эди. У ҳамма нарсага қодир эди, лекин...

У яна кўнгли тўла гашлик билан ўз касалини эслади. Қачон, қачон бошланган эди бу дард? Маҳаллий автомобиль корчолонлари кемада исён кўтариб, «жамгарма»га тўлов беришдан бош тортган кезлардами? Балки аввалроқ, Учқудуқдаги сўнгги «йигин» пайтида обрўли одамлар унда ҳалокатли ўсимта пайдо бўлгани ва Профессорнинг асфаласофинга тайёргарлик кўравериши юзасидан ўз ҳукмларини чиқарган маҳалдами? Улар бу хусусда кўзларини ёвузлик билан чақнатиб, худди терговчи сўроқ қилаётгандагидай кибру ҳаво билан сўзлашганди. У эса, ҳаммасига бардош берди, чунки у бежиз Профессор эмас-да. Гарчанд унинг барча ички аъзолари ҳилвираб кетган бўлса-да, руҳан тетиклиги ўттиз йил аввал, илк марта суд ҳукмини эшитиб, ўзининг биринчи «ўтириши»га боргандагидек эди.

Бошқача бўлиши мумкин ҳам эмас. Унинг юксак ўрнини мўлжаллаган меросхўрлар ва «издош»ларига қўрққанини аён қилса борми, ҳамма Профессор адои тамом бўлибди, ҳукмдан, дордан қўрқибди, дея ёзгирмайдими? Бундай шармандалиқни у кўтара олмасди. Ҳеч қандай ҳукумат мукофотлари, имтиёзлари ва зар погонлари берилган тақдирда ҳам у бунга чидай олмасди. У ўз «шогирд»ларини ҳаммиша ўлимга тик қарашга ўргатарди. Мабодо уни турган жойида қатл этишса, бунга у қилт этмай бўйин эгиб берарди. Қўрқув унга ёт эди, шунинг учун ҳам ўшанда ҳаммасига бардош берди.

Лекин ўша куни кечаси танҳо қолганида, ҳадемай мангу уйқуга кетиши, тупроқда чириб ётиши, чор-атрофда эса ҳамма нарса аввалгидай, айтарли ўзгаришсиз қолавериши, унинг шавкатли исми эса гўё у ҳеч қачон яшама-

гандай унутулиб кетишини аниқ-таниқ тасаввурига келтирди-ю, чинакамига даҳшатга тушди. Унга шунақанги алам қилдики, бўридай ув тортиб, асабий равишда ёстигини тишлай кетди. Ўша куни бўғилиб-бўғилиб обидийдасини тўқди, лекин унинг йигисини ҳеч ким эшитмади, чунки у ошхона ёнидаги алоҳида ҳужрада ухлар, бундай имтиёзни унга алоҳида ҳурмати ва эътибори учун қамоқхона хўжайини полковник Мельников берганди.

Тан олиш керакки, ўша Мельников ёмон одам эмасди. Бообру маҳбусларга қандай ёндошишни яхши биларди. Лекин бир ой аввал томоғи саратон хасталигига чалиниб, у ҳам омонатини топширганди. Доимий асабийлик ва маҳбусларга бақириб-чақирешининг оқибати бўлса керак. Айтишларича, жон беришда роса азоб чекибди. Уни кўмиш маросимига на қариндошлари, на танишлари келишибди. Тобут кўтарадиган одам ҳам топилмабди.

Наримонники эса буткул бошқача бўлувди. Кўмиш маросими олий даражада ўтган. Оддий маҳбус, бегона шаҳарда қандай пайдо бўлганини ёлғиз Худо билади, қисқа вақтдаёқ ҳар қандай «қонун доирасидаги ўғри» ҳам ҳасад қилса арзийдиган обрў-эътиборга эга бўлганига нима дейсиз?!.. Наримонни севимли арман ресторанидан базми-жамшид қуриб чиқаётганида, танқўриқчиларига қўшиб автомат ўқлари ёмғири остида илма-тешик қилиб ўлдиришди. Ўқ — телба нарса, унинг учун чегара йўқ, обрў-эътиборли «зот»ларни ҳам у тан олмайди.

Профессор охири ёмон бўлади, деб уни неча бор огоҳлантирганди, аммо Наримон ҳеч кимга қулоқ солмади, тўда ўртасидаги мажбуриятларини виждонан бажарарди-ю, лекин ҳамма ажримлар ва огоҳлантиришларга ўзининг обрў-эътибори чўққисидан туриб туфларди — бурни кўтарилиб кетганди.

Наримон «жамғарма»га интилар, «қонун доирасидаги ўғри» бўлишни истар, бу хусусда Профессордан ёрдам беришини илтимос қилар, унинг сўзи қандай кучга эга эканидан бохабар эди-да. Профессор эса унинг илтимосини рад қилди, чунки собиқ маҳбуснинг қаттол ва сурбетлигини яхши билар эди. Наримон «қонун доирасидаги ўғри» бўлиб тугилиш кераклигини, қатъий қоидалар чега-

расида яшаш, йўқотишларга бардош бериш лозимлигини билмас, ҳа-ҳа, буларнинг барига оддий одамларнинг қурби етмасди. Бундайлар учун вақт ҳам, ўлчов ҳам ўзгача кечар эди. Дўстларинг, таниш ва нотанишларинг сени истаган вақтларида майдонга чақиришлари, бўйнингга айб қўйиб, маккорона савол беришлари мумкин, сен эса, ҳеч нарсани яширмай, ёлгон-яшиқсиз жавоб беришинг керак эди. Агар сен ниманидир яширган, нимададир чалгиган ёки айёрлик қилган бўлсанг, ҳолингга вой. «Йигин» ёлгонни кечирмайди, ҳаётинг қил устида деявер, сенга ҳеч ким ёрдамга келолмайди. Шунинг учун ҳам Профессор Наримонни қўллаб-қувватлашдан бош тортди. Юмшоқлик ва хотиржамлик билан, ҳурматини жойига қўйган ҳолда илтимосини рад этди.

Шу тариқа улар ўртасида ихтилоф чиқди. Сиртдан қараганда бу ҳеч нарсада билинмас, кўришишганда улар тавозе билан саломлашишарди. Аммо оилавий, уруғ-аймоқчилик ва фуқаролик зиддияти ўса бориб, тўқнашувга айланиш хавфи юзага келди. Тўқнашув муқаррар бўлиб қолди.

Ёруғ дунё иккови учун торлигини униси ҳам, буни-си ҳам аниқ тушунишарди. Ва ниҳоят, Наримон ёруғ дунёни тарк этди... Уни Профессорнинг одамлари ўлдирмаган, лекин, бу ўлим унда икки хил таассурот қолдирганди...

Нега эди у бирданига Наримонни эслаб қолди? Э-ҳа, дафн маросими... Профессор учун дафн маросимини ўйлашнинг айна пайти эди. У маъюс кулимсиради. Наримон кўмилган куннинг ёрқин манзараси яна унинг кўз ўнгида гавдаланди...

Хориж мошиналари хизматда. Катта оркестр. Минглаб гулчамбарлар, Собиқ Иттифоқ миқёсидаги обрў-эътиборли «зот»лар гаройиб смокингларда, ярқираган туфлилар, оппоқ пайпоқлар...

Шунда ўз қалбида илк марта англаб бўлмас ҳасад, сирли бир оғриқ ва болаларча мавҳум бир ҳасратни туйди. Аслида ўлган одамга ҳасад қилиш, айниқса, Профессор учун кулгули, йиглагудай, васвасага тушгудай даражада кулгули эди. Аммо... ҳозирги сонияда Профессор айнан шундай ҳолатда эди.

Профессор бу аҳмоқона, айна маҳалда дабдабали кўмиш маросимига ҳам чидади, фуқароча кийиниб олган, видеокамералар кўтарган хавфсизлик хизмати ходимлари маросимни «гир-гир» суратга тушираётганларига қармай, ресторанда у марҳум хотираси учун иймонсизлар билан ароқ ичди. Буларнинг барини бамисоли бир заруриятдай қабул қилди. Шаҳоншоҳни дафн қилишаётганди. Профессор эса ана шу ўлган шоҳ тахти ёнида бўлишдек ўзи учун шафқатсиз ва ноҳақ ишдан изтироб чекарди.

2

...Бу нима ўзи? Ўнгими? Тушими?..

Дунёни аллақандай гира-шира парда тўсгандай эди, кейин Профессорни ёрқин, сиёҳранг нурлар қуршаб, аланга уюрмасида айлантира кетди. Уни баҳайбат ибтидоий қуш — птеродактиллар тўр беланчакка ўтқизиб, осмонга олиб чиқиб кетишди.

Кўп ўтмай у осмонда бурама шаклдаги қувурчага ўхшаган узун чуқурликка кўзи тушди. Кейин у маҳобатли сувсўргич (помпа)га айлангунига қадар шиддат билан катталашаверди, сўнгра ногаҳон тўрт бесўнақай птеродактил ишдан ҳам нозикроқ бўлиб чиққан беланчакни бир ямлаб ютиб юборди, унинг ўзини — қудратли Профессорни эса, худди чувалчанг ёки медуза каби қисм-қисмларга бўлиб ташлади. Улкан қуш унинг жафокаш танасини митти атўм заррачаларига айлантириб, қўлларини ошиқ-мошиқларидан ажратди, оёқларини узиб ташлади. Сўнгра унинг ўпкаси, жигари, юраги, буйрақлари, талоқлари, мияси ва ҳатто оёқларидан ажратилган бармоқларини овчи арқони билан маҳкам боғлаб, бамисоли лycopчага солингандай олдиға қўйишди. У ўз тишлари шодасини, қинидан чиқариб олинган бесўнақай бир жуфт кўзлари, арзонгаров сирға тақилган улкан қулоқларини кўрди. Ё Раббим! Бу энди қулоқ эмас, балки шилимшиқ қулоқ-бурунлар ёпишиб қолган жиққа ҳўл аёл танаси эди. Профессорнинг дуч келган жойларидан уланган тана аъзолари бир саф бўлиб, ўзидан ёқимсиз гийқиллаган товуш чиқараётган қувурнинг

ичкарисига қараб учиб кетди. Чидаб бўлмас бадбўй ҳид таралар, лекин бундай бадбўй ҳавони ютиш учун на бурун, на оғиз, на томоқ бор, улар бари эзиб, янчиб, гижимлаб ташланган эди.

Мана, унга кимдир қўл теккизиб: «Бу ёққа! Бу ёққа!» — дея шивирлагандай бўлди, буни у анчадан бери кутаётганди. Бирданига қаршисида кўз илғамас соялар куймаланиб, гимираб қолишди. Шивир-шивирлар, қандайдир асабий йўталиш ва кинояли кулгу овозлари қулоққа чалинди. «Бу ёққа! Бу ёққа!..»

Профессорнинг танаси яна ўз ҳолига қайтди. У бармоқларини тез-тез юмиб, яна ёзди, оёқларини кериб, қотиб қолган умуртқа суягини ростлади. Аллақандай мавҳум куч орқасидан итариб, икки томонида соҳибжамол қизлар саф тортган узун даҳлизга олиб кирди. Қизларнинг юзларига шаффоф тўр-парда тортилган эди. Наридагилари қанча олис бўлишса, таналари шу қадар яланғоч эди. Уларнинг бири узун тилини осилтирганча, оғзидан қонли сўлак оқизар, у қизнинг бўзарган танасига томар эди. Яна бири олтиндай товланаётган сочлари билан опшоқ сийнасини беркитишга уринар, лекин бошқаси гулдор кўйлагини белига туширганча, ёстиқдай-ёстиқдай улкан кўкракларини маҳкам қисиб, истиғно ила силкитарди. Бўйнига олмахон терисини ташлаган бошқа бир қиз эса, шаффоф напармон пайпоқларини аста тушираркан, узун оёқларини кафтлари билан силар эди. Унинг танаси шир-яланғоч, белига катта тери камар тақилганди, холос. Сал наридаги икки қиз бир-бирларига орқа қилиб туришарди. Уларнинг думбаларига қандайдир ҳушбўй тропик гуллар осилганди. У ёқдан-бу ёққа аста тебранишаркан, улар бир-бирларининг оёқлари, сонлари ва думбаларига қўл теккизишарди. Яна бир қиз айиқ териси устида ястаниб ётарди. У оёқларига узун бахмал ҳошияли этик кийганди. Чап елкасида эса тириклик суви солинган кўзача кўтариб олган, ундан оқаётган обиҳаёт қизнинг ташна танасига қуюлиб, кўкракларини орасидан пастга юмаларди.

Қўққисдан бу уятчанг ва бебош қизлар ўзаро қўшилиб, ўнлаб лаблар, оғизлар, кўкраклар, беллар ва думбалардан иборат ғаройиб яхлит мавжудотга айланди ва у

илондай буралиб-эшилиб, лаб-огизлар чўзилганча, бир-бирларини ўпиш, тишлаш ва чайнашга тушишди. Лекин узлуксиз тебранаётган семиз бу махлуқот обдон терлаб-пишиб, ширакайф бир ҳолатга киргач, Профессорнинг кўз олдида йиртиқ-ямоқ кийим ва илма-тешик калиш кийган ва аъзоси бадани қуруқшаб қолган кекса кампир намоён бўлди.

У узининг ингичка, узун бармоқларини олдинга чўзганча, Профессорга еб қўйгудек бўлиб тикиларди. Сўнгра унинг эътиборини ўзига оҳанрабодай тортиб олиб, телбалардек хохолаб кула бошлади. Лабларини иршайтирганча, оғзидан сўлак отиб қийқирар, қўллари билан ғалати хатти-ҳаракатлар қиларди.

Профессор кутилмаган руҳий ларзадан тошдай қотиб, бу тасқара кимсанинг аввалгилари каби ҳозир ғойиб бўлишидан умидвор ҳолда кафтлари билан юзини беркитди. Лекин кампир ҳамон жойида турарди. Шунда йигит бутун иродасини муштига жамлаб, бу ярим ёввойи кимсанинг жағига тушириш учун олдинга ташланди. Аммо мушти бўшлиққа урилди. Шу заҳоти кампир ҳам кўздан йўқолди. Профессорни эса қандайдир уюрма ўраб-чирмаб, олдинга ҳайдаб кетди.

Ниҳоят, узун даҳлиз тугади, Профессор шу ондаёқ енгил нафас олди. Кўп ўтмай у мўъжаз бир ялангликка чиқди. Осмонда оппоқ булутлар сузар, қушлар чуғурлашар, асаларилар гўнгиллаб, дарахт япроқлари шитирлар эди. Қўққисдан Профессор рўпарасидан келаётган, чўнтакларига жўжахўрозлар суврати туширилган калта шимдаги Наримонни аниқ-таниқ кўрди. Унинг чеҳрасида саросимали совуқ кулгу қотиб қолган — Профессор уни бундай ҳолатда сира кўрмаганди. Наримоннинг қўлида кўзиқоринми, маймунжонми-алланима солинган, қайин пўстлогидан ясалган сават бор эди. У одатдагидай ерда юрмас, вазни йўқ одамдай, худди Ой саҳнидаги каби енгил сузиб одимлар эди. Кутилмаганда Наримон кўздан ғойиб бўлди, унинг ўрнида эса, дўппи кийган майкали ёш йигитча пайдо бўлди, у ялангоёқ ҳолда лўкиллаганча, қадам босар, олифталиқ билан тишлари орасидан бот-бот туфлаб қўяр эди.

Йигитча Профессорга қандайдир таниш, қалбига яқин, айна пайтда қандайдир етти ёт бегонадек эди. Э, Худо! Наҳотки бу унинг ўзи — на она меҳрини, на ота тарбиясини кўрган, серзарда ва саргардон бола бўлса? Профессор кўнглига гулгула тушиб, яхшироқ кўриш учун йигитчага яқинроқ борди, аммо бирдан унинг тўғридан-тўғри ўз ичига кириб олганини сезиб, вужудида ҳадсиз куч-қудрат туйди, кекса танаси бўйлаб ҳаётбахш тўлқин югургандай бўлди.

У қувонч билан қичқириб, худди болалигидагидек ирғишлай кетди. Маймунга ўхшаб эпчиллик билан дарахт шохларига осилди. Сўнгра рўпарасидаги муъжаз дарёни кўриб қолиб, азбаройи ҳаяжонланиб кетганидан қийқирганча умбалоқ ошишга тушди.

Йўл-йўлакай майкасини ечиб улоқтираркан, югурганча сувга калла ташлади. Кутилмаган совуқданми, завқ-шавқ талвасасиданми, томоғига сув тиқилиб қолаёзди.

Қиргоққа қўл чўзса етарди, бироқ у қулочкашлаб олға сузиб кетди. Шиддатли оқим уни янада тезроқ илгари суриб кетди. Майли-да! Улар дўсти билан тоғ дарёсини бошдан-оёқ худди шундай сузиб чиқишмаганмиди, ахир! Тўғри, дўсти қайсидир қамоқхонада саргайиб, адоий тамом бўлди. У билан энди кейинроқ, нариги дунёда юз кўришишса ажаб эмас. Ҳозир эса у худди ўспиринлигидагидек кутилмаган бахтдан сармаст бўлиб, дадил ва шодон олға сузади. Мана, ниҳоят, соҳилга ҳам етиб қолди, беш-ўн газ сузса бўлди, доғули оқимни енгиб чиқади.

Лекин... нима бўлаяпти ўзи? У тобора кучдан қолаётганди. Йигитча бор қувватини ишга солди. Қўшни болалар диққат билан уни кузатаётгандай эди, назарида. Улар ожизлик ва кўз ёшларни кечиришмайди. Бунга йўл қўйиб бўлмайди асло. Муҳими — соҳилга етиб олса бас.

Мана, қиргоқда эгилиб турган дарахт кўринди, бир сакраб унинг шохларидан тутиб олса, марра уники. Шох — бу нажот. Аммо ноҳос йигитча ғойиб бўлди. Профессор яна совуқ сувдаги ўзининг рангли нақш туширилган оғир танасини кўрди. Лекин бу жой ҳар ерда ҳозир у нозир турувчи маймунсимон Ваҳобни дарров ёрдамга чорлаш мумкин бўлган чашма ёки ҳовуз эмасди.

Юраги қинидан чиққудай дукурлай бошлади. Профессор кучаниб, қувватсиз бармоқлари билан қайта-қайта ўша ярамас шохга осилишга уринади. Лекин оқим уни нарига, бу сафар анча олисга суриб кетади. Уни тўғридан-тўғри сув уюрмасига улоқтиради. Талвасага тушган Профессор саросима аралаш сўнгги кучларини ишга солиб, бор овози билан бақиради:

— Ёрдам берингла-ар! Чўкаяпма-ан!..

Шунда қўққисдан қандайдир майин тўлқин уни қиргоққа суриб чиқаради. Қиялама соҳилда танасининг ярми ётибди, сув ҳам энди хавфли эмас.

Профессор қиргоққа чиқиб қолган наҳангга ўхшаб, аранг нафас олади. Ниҳоят, ўқчиб қусганча, тиззалаб ўрнидан туради. У қаддини ростлаб улгурмай, рўпарасида оқ салла ўраган жигарранг яктақдаги ғалати одам турганини пайқайди. Нотаниш кимса кинояли кулимсираганча, бу ёқимсиз манзарани кузатаркан, Профессорни намоёиш-корона олқишлади:

— Балли! Балли, азизим! Бунақа тиришқоқлик ва жасоратни сиздан сираям кутмагандик. Сизнинг касалингиз билан бир қадам жилиш ҳам амри-маҳол-у, аммо сиз... Балли!

Манзара шу заҳоти ўзгарди. Энди сирли нотаниш кимса оёқларини чалиштирганча, нафис ва жимжимадор курсида ўтирарди. У зот бу жойнинг танҳо хўжайинидек ўзини ўта эркин тутарди. Унинг қоп-қора костюми озгин танасига ёпишиб турар, баланд пошналар локланган қора туфлиси ялт-юлт қиларди. Қуюқ қошлари остидаги ичига чуқур ботган ва маккорона бир учқун таратиб йилтиллаётган кўзлари унинг юзига қандайдир... иблисона бир тус берар эди.

Профессорни унинг ўрта бармоғидаги улкан узук ҳайратга солганди. Бир жуфт олмос кўз қадалган, инсон бош суяги шаклидаги бу олтин узук кўзни қамаштирарди. Узукка синчков тикиларкан, бу «ўйинчоқ» қанчага тушишини ўзича тахминлади.

— Бу «ўйинчоқ» ярим Осиё нархидан ҳам қимматроқ туради, — тўнгилади нотаниш кимса худди унинг фикрини зимдан ўқиётгандай.

Профессор сесканиб тушди, лекин ўзини қўлга олишга уриниб, совуққонлик билан сўради:

— Сиз кимсиз ўзи, умуман, бу масхарабозликдан муддаонгиз не?

Нотаниш зот бармоқларини мушт қилиб, энгаҳига тиради, юзида кулгусимон бир ифода пайдо бўлди, бу билан у гўё ўз асирининг ҳовурини босишга, диққатини жамлашга чорлаётгандай эди. Бунини дарров сезган Профессор унсиз буйруққа бўйсунди. Шу заҳотиёқ унинг ёнида ўшандай нафис курси ва думалоқ устол пайдо бўлди. Нотаниш кимса ўтиришга таклиф этди ва Профессор ундан кўз узмаган ҳолда курсига чўкди. Улар ҳозир худди икки рақиб томон вакилларидек ҳушёр ҳолда, юзма-юз ўтиришарди.

— Мана бу бошқа гап, муҳтарам Профессор,— деди нотаниш кимса қониқиш билан.— Ахир, сиз шундай деб аташларига кўниккансиз-ку, тўғрими? Демак, сизни каминанинг кимлиги қизиқтиради, шундайми?

Профессор унсиз бош ирғади. Ким бўлишидан қатъий назар, бу ғалати нусханинг жаврашига қулоқ тутиш қизиқарли туюла бошлаганди. Чинданам ғалати, мураккаб шахсга ўхшайди. Ўзга тайёралик ҳуманоид эмасмикин?..

— Худо хайрингизни берсин, Профессор, мени ўзингизнинг аҳмоқона тахминларингиздан халос этсангиз.

— Ҳар ҳолда сиз... Иблис бўлмасангиз керак, ахир?!— хитоб қилди Профессор унинг ғойибона билиш қобилиятидан саросимага тушиб.

— Бунақа бетга чопар бўлманг, ўзингизга ўхшамаяпсиз,— деди нотаниш кимса унга қарши «ҳужум»ини давом эттириб.

— Мен нариги дунёга ҳам, руҳ-арвоҳлар борлигига яшаш ишонмайман. Мен фақат ўз кучимга, ўз пулимга ва ниҳоят, айрим одамларгагина ишонаман. Булар бари мен учун тушунарли. Сизнинг Кашпировский усулидаги найрангбозлигингиз эса ҳеч қачон фикримни ўзгартиролмайди.

— Бунга ишончингиз комилми? — кулди нотаниш кимса.

— Шак-шубҳасиз,— дея тўнгилади Профессор фикран уни болаҳонадор қилиб сўкар экан, лекин тўйқусдан оғзида пайдо бўлган кучли оғриқдан қичқириб юборди.

Назарада, йўгон бир игна унинг тилини тешиб ўтиб, томогига қадалгандай эди.

— Энди-чи? Бир оз ёқимсиз бўлмадими, ишқилиб?— дея яна кинояли кулимсиради нотаниш кимса, икки бармоғи олдинга йўналтирилган ўнг қўлини ёнига тушириб. Лаҳза утмай бармоқлари тутаётган сигаретни гижимлади ва Профессорнинг димоғи ялпиз ва бошқа гиёҳларнинг бўйини туйди.

— Яхши. Ким бўлсангиз ҳам майли. Ким эканингиз, Белзевул ёки Иблис эканингиздан қатъий назар, мен сизга ва сизнинг ноёб қобилиятларингизга тупурдим. Энди айтинг: мендан нима истайсиз ўзи?

Ушбу сўзларни айтган Профессор ўз феъл-атворига ҳам тушунолмаб қолганди. Нотаниш кимсага у ҳам ишонар, ҳам ишонмас эди. Чинданам, ўзига нимадир бўлганди. Бу ғалати нусхадан жами дунё қонун-қоидалари ва инсоний муносабатларни чиппақка чиқарувчи, заминга хос бўлмаган алақандай даҳшатли куч-қудрат ёғиларди. Бир нарса ноаниқ: нега энди у айнан унга — ўғри ҳузурига ташриф буюрди? Наҳотки уларда, бу ёндош оламларда унинг ҳаётий тажрибасига ҳам бирор эҳтиёж бўлса?

— Э, бу масалада мутлақо янглишдингиз,— деди нотаниш кимса яна кулимсираб.— Ҳамма соҳаларда бизнинг юқори малакали маслаҳатчиларимиз бор. Биз насиҳатларга, айниқса, сизнинг маслаҳатларингизга муҳтож эмасмиз. Дарвоқе, мен алақачон ўзимни таништиришим керак эди. Жаноб Аршанг, махсус ишлар бўйича фавқулодда маслаҳатчи. Гарчанд исмим сизга ҳеч нимани англамасан-да...

— Жаноб Аршанг,— итоаткорлик билан рози бўлди Профессор бу зотнинг рўпарасида худди бир вақтлар қамоқхона жўрабошиларига илк бор дуч келганидагидай ўзини ожиз ҳис қилиб.— Мен кекса, касалманд ўғриман. Бозордан келаяпман. Мендан энди ҳеч нарса ундириб бўлмайди. Сиз учун мен билан гаплашишнинг нима маънисини бор?

— Маънисини бор, — деди Аршанг қўлида гоҳ кўриниб, гоҳ гойиб бўлиб қолаётган сигаретини бурқситиб тутатаркан.— Ҳалиги сиз айтган масхарабозлик ҳам бежиз на-

мойиш қилинмади. Мен сизга ҳаётингизни таклиф этмоқ-
чиман...

— О, энди ҳаммаси равшан! — хўрсинди Профессор
енгил тин олиб.— Демак, сиз ҳақимсиз. Ажо-ойи-иб ҳақим!
Чинакам даҳо! Лекин, жаноб дўхтир, у нима дори эди ўзи
— кучли нашами ё сеҳрли гиёҳми?

Бир неча фурсат жимлик чўқди. Аршанг бўлажак ул-
кан тажриба учун танланган шахс тўғри топилганига шубҳа
ҳиссини туяркан, рўпарасида ўтирган жиноятчига тарву-
зи қўлтигидан тушиб, ишончсизлик ила тикилди. Унинг
совуқ, тешиб юборгудек нигоҳи остида Профессор яна
ўзини йўқотиб, руҳан баттар синиқди.

— О, шўрлик бўйсунмас, газабкор Сивилла! Сен таъ-
қиқни бузиб, ўз билимларинг билан одамлар хузурига от-
ландинг ва бу ақли ноқисларни бойитмоқчи бўлдинг...

— Майли, мен ақли ноқис ҳам бўла қолай! — гапини
бўлди газаби кўзиган Профессор ҳужумга ўтиб.— Мен
ўғриман, қамоқхонада ўсдим, таълим-тарбияни ҳам ўша
ерда олдим. Лекин шунга қарамай, бари бир сизга қан-
дайдир пачақ муҳандис ёки бир қолипдаги муаллим... эмас,
мен, керак бўлиб чиқдим...

— Э, йўқ, қизишманг. Мен ҳеч қандай ҳақим эмас, мен
ўз соҳамнинг мутахассисиман, холос. Улар билан сиз ҳали
келишиб оласиз. Қайтараман: мен сизга ҳаётингизни ваъ-
да қиляпман.

Профессор шифокорларнинг ўзи хусусида чиқарган
қатъий ҳукмини эслаб сукутга ботди, кўнгли гашланди.
Аршанг унинг мунгли ўйларини бир зумдаёқ ўқиб олди.

— Ўлимга ҳукм қилинганлар тирик қолгани ҳақида тар-
рих кўп ҳодисаларга гувоҳ, айтайлик, дор арқони узилиб
кетди, милтиқ ишламай қолади. Бир шаҳар зилзиладан
сўнг ер юзидан буткул йўқ бўлган, унинг жами аҳолиси
ҳалок бўлган, фақат ўлимга ҳукм қилинган биргина жи-
ноятчи тирик қолган... Мен не хусусда гапираётганимни
тушунгандирсиз?

— Демак, дўхтурлар нотўғри ташхис қўйишган? Мен
тирик қоламан, шундайми?

— Афсуски, ташхис тўғри, лекин сиз ўлмайсиз, — дея
таъкидлади Аршанг ва қўшимча қилди: — Ҳозирча... Мен

сизга ҳаётингизни тухфа этишим мумкин. Буни тушунишга қодирмисиз ўзи?

— Ҳаҳ-ҳа, шунга ўхшаган гапни бир театрда эшитгандим,— ижирганиб кулимсиради Профессор, лекин суҳбатдошининг совуққон юзига тикиларкан, тилини тишлади.— Бунинг учун мен нима қилишим керак? Қоним билан ҳужжатга қўл қўйишим лозимми?

— Шубҳасиз. Ахир, мен ҳам ўз бошлиқларимга ҳисобот бераман, улар имзосиз ҳеч бир ишга рухсат этишмайди. Лекин қон билан эмас, хотирингиз жам бўлсин, биз безори эмасмиз-ку.— Аршанг анча юмшаб, Профессорга тилла хитой авторучкаси ва ҳеч қандай шубҳага ўрин қолдирмайдиган ҳаракат билан шартнома матни ёзилган қоғоз варагини узатди.

Профессор бу хаёлий суҳбат энг муҳим жойида беҳос узилиб қолишидан қўрқиб кетгандай, шоша-пиша имзо чекди.

— Розиман! Ҳаммасига розиман! — қичқирди у ҳатто ҳужжатни уқиб ҳам ўтирмай. Шу заҳоти Аршанг кўздан гойиб бўлди, курси, устол, ирмоқ ва атрофидаги муъжизалар ҳам бирин-кетин йўқолди. Ҳаммаёқни қуюқ туман қоплади, сўнгра қаёқдандир ёрқин нур ёғилиб, борлиқни ўз оғушига олди, аммо шу топда Профессор ҳушидан айрилган эди...

3

Профессор кеч уйғонди, у мириқиб ухлаган, ўзининг айқаш-уйқаш тушини буткул унутганди. Ёрқин баҳор қуёши чор атрофга севинч ёғдуларини таратиб, бутун ҳудуддаги энг яхши тиббиёт марказининг бурчак-бурчакларини нур ила йўғирди.

У ўзининг куни кеча бегона ва ортиқчадай туюлган аъзоларини бемалол қимирлата оларди. Ўзининг галаён кўтарган бўйсунмас юрагини ҳам қарийб ҳис қилмас ва бундан беҳад хурсанд эди. У мириқиб керилди ва баҳайбат чорпоясининг четига ўрнатилган чорлов тугмасини босди. «Бундай чорпояда ўлиш ҳам уятли иш эмас»,— де-

ган ўй келди кутилмаганда Профессорнинг калласига ва шу заҳоти бу аҳмоқона фикрни миясидан қувиб ҳайдади.

Эшик очилиб, Профессор аввал ўз гумаштасининг узун ва залворли бурнини, сўнгра унинг ўзини кўрди. Оқ халат кийган Ваҳоб сиртдан ўқийдиган аспирантнинг ўзгинаси, духтурлик либоси остида италиёнча костюми ярақлаб кўринадди, оппоқ кўйлагининг ёқасига қоп-қора бўйинбоғ тақиб олган. У Профессор мактабининг асил шогирдларидан эди.

Яқин ўтмишда — ўрта вазндаги боксчи, жумҳурият ёшлар терма гуруҳининг аъзоси, ҳатто, у жаҳонга танилганди. Умуман, булар бари ўтмишда қолди. Қачондир, қаердандир, ниманидир Ваҳоб ўз устози билан таллашиб қолган ва уни ўласи қилиб дўппослаганди. Ўшанда Профессор аралашмаганида, у оқсоч асримиз интиҳосигача қамоқхонада ўтирган бўларди. Энди эса у — ҳамиша хўжайинининг оғзига қараб турадиган, унинг учун ўзини ўтга ҳам, сувга ҳам уришга шай абжир, бичилган содиқ қул.

— Ассалому алайкум, Профессор! — хитоб қилди Ваҳоб худди кутвол каби гўдаиб турганча.— Соғ-саломат мисиз? Кайфиятингиз қалай?

— Хўш-хўш...— мингирлади Профессор бармоғи билан чорпоyani тақиллатганча... Ваҳоб ўз котиблик тажрибасидан Профессорнинг кайфияти яхшилигини англади ва дарров жонланиб, ҳисобот беришга киришди.

— Маҳаллий қиморбозлар орқага чекинишди, бошқа «ғиқ» этишмайди. Ангишвоначилар таъзим йўллашди, Андижон юнонлари ўз фоизларини беришди, бирон гап ўтган бўлса, кечирим сўрашди...

— Ҳм... Кечирим эмиш... — деди Профессор тишлари орасидан ва қониқиш билан бош ирғади.— Қарзларини жаримаси билан қайтаришдим, ишқилиб?

— Албатта. Оёқларимизга йиқилишди. Камчилик ўтди, англашилмовчилик туфайли кечикдик, деб роса нола қилишди.

— Хўш-хўш...— мингирлади Профессор бош ирғаб, афтидан, ёқимли, лекин ўзи учун, айниқса, унинг ҳозирги ҳолатида ўта бачкана туюлган бу гапларнинг тўлиқ тафсилотини эшитишни истамай.— Мен ҳақимда нималарни билишадди?

— Ҳаммаёқ жимлик,— деди Ваҳоб ишонч билан.— Мошинангиз ишончли жойда. «Меҳмонлар» ташрифидан ҳеч қандай дарак йўқ. Бизникиларнинг ҳаммаси бир жойга тўпланишган. Ҳуштак чалсангиз, бўлди, касалхонани остин-устин қилишга ҳам тайёр улар.

— Матбуотда нима гаплар бор? — сўрайди Профессор хотиржам керилиб.

— Сиз ёқтирган «Мелиса ахбороти» бор, холос,— деди Ваҳоб киноя аралаш қўлидаги «Оқшом» жаридасининг янги сонини узатиб.

— Э-ҳа, безорилар ҳамон тинчишмаётган экан-да,— деди Профессор эринчоқлик билан ва кутилмаганда жиддийлашди.

Туртинчи бетда «Ахборот» ёнида «Ўзга тана билан бирга» деган ғалати сарлавҳали мақола унинг эътиборини тортганди. «Ўзга тана билан бирга»... Хў-ў-ш!

— Қани, Ваҳоббой, даҳлизда ўтира тур-чи, — Профессор калласини яхшироқ ишлатиши лозим бўлганда, баъзан ёлғиз қолишга мажбур, ваҳоланки, у болалигидан ёлғизликни жини севмас, тўс-тўполонли давраларни афзал кўрарди. Кейинроқ вақт ўтиши билан бундай давралар ҳам унинг асабига тега бошлаган, энди у Ваҳоб ёки унга ўхшаган бирор содиқ одамнинг давраси билан чекланарди. Аммо, ҳозир, афтидан, вазият буткул бўлакча эди.

Ваҳоб шу заҳоти хонани тарк этди ва «тиқ» этган товушга қулоқ тутиб, эшик тагида ҳайкалдек қотди. Профессор ўйлаётган эди!

Мақола муаллифи, турли ихтиролар ва илмий тадқиқотлар соҳасида ихтисослашган таниқли журналист, яқинда профессор Аҳмедовнинг тиббиёт марказида иш бошлаган ёш маҳаллий шифокор-нейрожарроҳ Глазков ҳақида ҳикоя қиларди.

«Хўш, демак, Аҳмедов ишга олган бўлса, йигитчанинг калласи зўр».

Глазковнинг тажрибахонасида бўлган журналист ғалати қурбақага эътибор берган. Унинг ташқи кўриниши одатдагидай — кўкимтир-шилимшиқ, судралиб юрувчи маҳлуқотнинг ўзгинаси. Лекин хатти-ҳаракатлари... У ёни-

да турган сув тўла тоғорага сакраш ўрнига вақиллаганча девордан ин қидириб, ўзини яширишга уринарди.

Ҳайрон бўлган журналистнинг ўринли саволига жавобан Глазков чўл бақасининг миясини сувда ҳам, қуруқликда ҳам яшовчи қурбақага кўчириб ўтказганини айтди.

— Наҳотки бундай қилиш мумкин? — киноя аралаш сўради журналист тажриба воситаси бўлмиш шўрлик махлуқотдан кўз узмай.

— Натижани кўриб турибсиз, — жавоб берди ҳамсуҳбати ишонч билан. — Рўпарангизда чўл бақаси табиатига эга сувда ҳам сузувчи қурбақа турибди. Лекин бу ҳали ҳолва!.. Мен итнинг миясини қўйнинг танасига кўчириб ўтказишга урингандим...

— Хўш-хўш? — киноя билан давом этди журналист. — Қўй ўтган-кетганларга қарата ҳура бошладими?

— Нега энди? — жавоб берди Глазков кинояни эътиборсиз қолдириб. — Ҳуришга ҳурмади-ку, лекин бир ой яшади...

Мақоланинг давомида Мичурин, Бурденко, Барнард ва бошқа олимларнинг антиқа тажрибалари юзасидан зерикарли ва атрофлича кенг баҳс юритиларди. Лекин Профессорни бу бемаъни тафсилотлар қизиқтирмас, шу боис у жаридани четга улоқтирди. Асосий гапни илғаб олганди. Пьеса иштирокчилари аниқланади. Унинг қўллари эса чинакамига узун, чанг солишга ҳам устаси фаранг эди. Бир персонажгина етишмасди. Лекин, афтидан, у ҳам топилади! Керак бўлгандан кейин топишади-да.

— Ваҳоб! — туйқусдан бақирди Профессор. — Ҳой Ваҳоб, қаердасан?!

Ёрдамчиси бедор кечган оғир тундан сўнг пича мизғиб қолганди. Икки соатдан сўнг уни алмаштиришлари керак, обдон чарчаган эди. Аммо Профессорнинг кутилмаган чорловини эшитиши ҳамон ирғиб ўрнидан турди-да, хонага отилди.

— Мен шу ерданман, — деди у ҳансираб.

— Бевақт уйқуга кетибсан, Ваҳоббой, — кинояли кулимсиради Профессор. — Яна ким навбатчилик қилади?

— Рембо келади, янгилардан...

— Ҳа-ҳа, биламан уни, — деди бемор Сильвестр Сталлонега икки баробар келадиган барзанги йигитни кўз ол-

дида гавдалантириб.— Менга қара, Ваҳоб, Аҳмедовни ҳузуримга бошлаб кел. Агар шу ердан тополмасанг, истаган жойингни қидир. Бир соатдан сўнг ёнимда бўлсин. Гап бор, дейсан. Бошқа «чурқ» этма. Кейин ўзи ҳақида маълумот ҳам ол. Уқдиरोлдимми?

— Уқдим, Профессор,— бош ирғади Ваҳоб ва хонадан ўқдай отилиб чиқиб кетди.

Орадан ярим соат ўтмай, хонага илм-фан дунёсининг юлдузи, мазкур илм даргоҳининг ҳақиқий эгаси, ҳар кимга гапи ўтадиган қаттиққўл, чўрткесар ва ўз қадр-қимматини яхши билувчи атоқли шифокор Аҳмедов кириб келди. Профессор уни яхши билмас эди. У гарчанд шифокорларнинг маълум қисми алақачон порага сотилганини англаб етса-да, ҳақимлар билан ҳеч қачон қизиқмаганди. Зеро, шуҳрат топган бепул тиббиёт хизмати ҳар қандай ҳақимни ҳам қачонлардир Буқрот қасами очган ҳақиқат йўлидан тойдириши мумкинлиги эндиликда ҳеч кимда шубҳа уйғотмасди.

Аҳмедов Профессорнинг чорпояси ёнидаги курсига ўтираркан, унинг кўзларига синчков ва хайрихоҳлик ила тикилди. Қирқ дақиқа аввал у маҳаллий қаҳвахонада қўйнинг биқин гўшtidан тайёрланган қовурмани шошилмай тановвул қилганди. Профессорнинг қорувли танқўриқчилари билан беш сониялик савол-жавобдан сўнг тажрибали ҳақим ўз беморининг нариги дунёга сафар тадоригини кўра бошлаганини англагандай бўлди. Аммо ҳозир, бутун бир оила сиғадиган бу маҳобатли хонага кириб келиши биланоқ кечаги юрак хуржидан сўнг бемор ҳеч нарса бўлмагандек, фаришта мисоли қабрдан чиқиб, ўзини бинойидек ҳис қилаётганини пайқайди.

— Ҳуш, ўзингизни қандай ҳис қилаяпсиз? — мингирлади у минглаб ҳақимлар сўрайдиган бир қолипдаги сўроқни бериб.

— Менга қаранг, дўхтир, сафсатани қўйинг. Аҳволим қандайлигини сиз жуда яхши биласиз-ку, ахир...

— Лекин сизда кечагига нисбатан катта ўзгариш бор. Тўғри, мен сизни таскин берувчи дори билан эмлашларини буюргандим, аммо...

— Ҳа, мен кечагидан кўра анча хотиржам тортдим,— деди Профессор кинояли кулимсираб.— Дўхтир, сиз менинг кимлигимни биласиз, деган умиддаман.

— Умуман олганда, ҳа. Албатта, танангиздаги рангин сувратларни кўриш... Тушунарли, сув париларининг бундай тасвирлари алоҳида ва айрим зотларгагина туширилади.

— Қисқароқ, дўхтир. Икки марта гапиришни жиним ёқтирмайди. Менинг кимлигимни яхши биласиз, менга эса сиз кераксиз.

— Ҳа, албатта. Биз зарур бўлган ҳамма ишни қиламиз.

— Менга эса, зарур бўлмаган иш керак,— гапини кескин бўлди Профессор.— Зарур бўлмаган ана шу иш мен учун мумкин бўлиши керак.

У шошилмай қўлини жаридога чўзди ва ўзи белгилаб қўйган мақолага бармогини нуқиди.

Аҳмедов бесаранжом ҳолда мақолани ўқий бошлади ва унинг юзи дақиқа сайин янгича ифода касб эта борди.

— Ўз гумаштангизнинг тажрибаларидан беҳабарман, деб мени лақидлатишга уринманг. Ё у сизнинг жойингизга кўз тикканми? — деди Профессор беписандлик билан.

— Албатта, мен уни яхши биламан,— зудтар жавоб берди Аҳмедов.— Глазков ўз вақтида менинг энг яхши талабам эди. Юксак савияли мутахассис. Лекин инсон сифатида... инсон сифатида у, фикримча, унчалик комил эмас.

— Хўш-хўш? — сўради Профессор тушунмай.

— Унинг учун ҳаётда тиббиётдаги кашфиётлардан бўлак нарсаси мавжуд эмас.

— Ахир, бу нокомиллик эмас-у?

— Ҳа-ҳа, нокомиллик! — деди Аҳмедов қизишиб.— Эркак одам ўз суйган ишидан ташқари на аёллар, на пул ва на бошқа нарсалар билан қизиқмас экан, гирт тентаклик-да бу!..

— Э-ҳа, шунақами! — деди Профессор маъноли қилиб.— Бизнинг фойдани кўзда тутиб иш кўриладиган асримизда чинданам ноёб нусха экан у. Лекин қурбақалар билан ўтказган тажрибалари-чи?

— Булар бари дастлабки босқичдаги ишлар, холос. Манави мақола ҳам...

— Беҳуда гапни қўйинг, дўхтир,— уни жеркиди Профессор.— Мақолани босишга ўзингиз фатво бергансиз, тўғрими, ахир.

— Модомики, бундан ҳам бохабар экансиз...— итоаткорлик билан бош ирғади Аҳмедов асабийлаша бошлаганини сездирмасликка беҳуда уриниб.— Ҳа, ўша журналист ҳузуримда бўлувди... Бирам ўжар экан! У аввал ҳам қандайдир Кашпировскийлар, халқ табиблари билан қизиқиб юрар экан... Менга Глазковни топиб берасан, деб қандай ёпишиб олди. Охири топиб бердим. Аммо мақола дудмалроқ қилиб ёзилиши лозимлигини тайинладим. Мени тўғри тушунаётган бўлсангиз керак.

— Демак, сиз уни шовшувпараст журналистнинг қўлига осонгина топширгансиз. Наҳотки Глазков энди сизга керак бўлмай қолди. Англашимча, аллақаяқдаги қавақдан уни сиз юзага олиб чиққансиз-ку?! — ҳужумни давом эттирди Профессор.

— Керак бўлмай қолди, дейиш тўғри бўлмас,— Аҳмедов ўрнидан туриб, асабий ҳолда у ёқдан-бу ёққа юра бошлади.— У — менинг суюкли шогирдим, ўғлимдай бўлиб қолган. Лекин мен уни робот эмас, тирик инсон сифатида кўришни истайман. Мақола эса... мақолани жин урсин. Дарвоқе, бўлар иш бўпти, роса шов-шув кўтаришибди, лекин Глазковга ўхшаган мутахассислар шов-шувга муҳтож эмас, тушунсангиз-чи, ахир.

— Тушунаман. Шунинг учун, дўхтир, ўзингизнинг буюк Глазковингиз билан бирга менга «бақа»нинг танасини топинг ва бу иш қанчага тушишини айтинг. Мен учун шундан бўлак йўл йўқ,— деди Профессор дона-дона қилиб.

— Нима-нима? — Аҳмедовнинг кўзлари қинидан чиқиб кетаёзди.— Сиз ўзингизга реципиент топмоқчимисиз?

— Мутахассис сифатида тўғри сўз танладингиз. Тирик тана, албатта. Мен ўз миямни мутлақо янги танага кўчириб ўтказишни ният қилдим. Чамамда, бу — сўнгги вақтларда менга панд бермаган бирдан-бир соғлом аъзоим.

— Аммо-лекин... Ахир, бу...

— Ҳақимларнинг ахлоқий тамойилларига зид, жинойий жарроҳилик демоқчисиз-да? Лекин, дўхтир, мен ҳам тирик инсонман, ахир. Бундан ташқари, инсон аъзоларини

кўчириб ўтказиш ҳозирги тиббиёт учун оддий иш, буни мендан яхшироқ биласиз-қу.

— Албатта, албатта. Мен сизнинг тоқатсизланаётганингиз ва пича тахайюлга берилаётганингизни тушуниб турибман. Биз юрагингизни мустаҳкамлаш учун кардиостимуляторлар ўрнатишимиз мумкин. Гарчанд сиз учун бу кутилган самарани бермаса-да, лекин...

— Жим бўлинг, дўхтир! Энди мен гапираман, фақат мен...— уни гапдан тўхтатди Профессор ва бу гайриоддий товушдан ҳақимнинг баданига титроқ кириб, ранги бўздай оқарди, сўнгра бутун вужуди қулоққа айланиб, чорпоя рўпарасидаги усғулга чўкди.— Мен бирор ёқлик бўлишим керак. Бирдан-бир чора шу. Лекин сизнинг ҳам ҳеч қандай иложингиз йўқ. Агар сиз бу жарроҳилиқдан воз кечсангиз, ёш рафиқангиз ва учта жажжи фарзандингизни гаровга оламан. Кўраяпсизми, мен сиз ҳақингизда баъзи маълумотларга эгаман. Ва ҳар бир соатда ўликхонани биттадан мурда билан таъминлайман. Ишонаверинг, бу масалада одамларимнинг қўли титрамайди. Агар менга нисбатан бирор чора кўришни ўйласангиз, унда сизни Худонинг ўзи асрасин. Мен бу ҳақда бари бир сиз ўйлагандан илгарироқ хабар топаман.

Аҳмедов ҳамон сукутда ўтирарди. У изтиробга ботганча, чуқур ўйга толган эди. Профессор ёнидаги жавончадан дафтар ва қалам олиб, унга алланималарни ёзди-да, ҳақимга кўрсатди.

— Манави иш ҳақи сизни ва жамоангизни қониқтирса керак ҳойна-ҳой?

Рақамларни кўриб кўзлари олайиб кетган ҳақим:

— Қониқтирганда қандоқ, — деди ранги оқариб, асабий ҳолда тупугини ютаркан. Ҳозир у нақ аждарнинг оғзи рўпарасида турган митти қуёнчани эслатар эди.

— Жуда соз! Ҳозир сизда тайёр... тана борми?— сўради Профессор меҳмонхонада бўш жой бор-йўқлигини суриштираётган сайёҳнинг гапи оҳангида.

— Ҳ-ҳа... Чамамда, мен сиз учун... бир кимсани таклиф қилишим мумкин,— мингирлади Аҳмедов каловланиб.— Уч кун олдин автоҳалокатга учраб, боши ёрилган бир беморни келтиришганди. Содиқ Умархонов. Унинг танаси

мутлақо зарар кўрмаган. Собиқ спортчи ёки шунга яқин одамга ўхшайди.

— Ёши нечада? — сўрайди Профессор.

— Ўттиз-ўттиз бешлар атрофида.

— Жуда соз! Тўғри келади, дўхтир! Тўғри келади!.. Хўш, ўзи ким экан у? Касби-кори? Машгулоти?

— Қандайдир мафкуравий... фирқавий ходим шекилли. Лекин мен янглишаётган бўлишим ҳам мумкин.

— Э-ҳа, буни сира кутмагандим. Дарвоқе, но-мен-клатура!..

Аҳмедов ҳамон ҳайкалдек қотиб ўтираркан, ниҳоятда гариб ва аянчли кўринарди. Профессор унга ер остидан тикиларкан, кўзларини сузиб, кинояли кулимсиради: мана, у — рўпарангда, бамисоли кафтдаги чумолидай бир уриб янчиб ташлашинг ҳам ҳеч гапмас. Лекин у жумҳуриятдаги фирқа раҳбарлари, саноат даргалари ва унинг ўзига ўхшаган корчалонлар даволанадиган энг йирик тиббиёт марказининг манаман деган хўжайини.

— Жарроҳилик ишларида кимлар иштирок этади?

— Фикримча, Глазковнинг ҳамшираси Зулфира Ганшина, мабодо...

— Ҳеч қандай «мабодоси» йўқ,— гапини бўлди Профессор.— Фақат бир шогирд иштирок этсин. Дарвоқе, оиласи борми унинг?

— Бева, уч яшар ўғилчаси ва қаердадир Қозонда хола-си бор...

— Яхши, — деди Профессор маънодор ва хотиржам оҳангда.— Жуда яхши... Энди ишга ўтсак. Глазков кечқурун ҳузуримда бўлиши керак. Сизнингча у яхши йигитми — ёмонми, сизга дўстми, душманми,— менга фарқи йўқ,— лекин у жарроҳини бўйнига олиши лозим.

— Лекин сизни жарроҳига тайёрлаш керак, бунга камида уч кун кетади, ундан кейин ҳалиги...

— Умархоновни айтаяпсиз-да. Нимаям дердим, уни ҳам тайёрлаш керак. Ўз тилингизда ноаниқ қилиб уқдилинг. Лекин у ҳеч нимадан шубҳага бормасин.

— Тушунаман, тушунаман,— асабий бош ирғади Аҳмедов, масаланинг моҳиятига унчалик тушуниб етмаган бўлса-да.

Профессорнинг режаси оддий, лекин маккорона эди. Уни фақат Профессорнинг ўзию тушида у билан шартнома тузган зотгина англаб етиши мумкин эди.

4

Содиқ Умархонович Умархонов ўттиз уч ёшдаги баланд бўйли келишган йигит бўлиб, шу вақтгача бўйдоқ эди. Марказқумнинг мафкура бўлими мудир лавозимида ишлаган бу йигит касалхона чорпоясида наҳорги соат олтиларда боши қисиб тангилган ҳолда уйғонди. Уни хушбичим ҳамшира қиз уйғотди. Йигит кўзини очганида ҳали қоронгулик тарқамаганди. Балки унга шундай туюлгандир. Боз устига, оғриги босилмаган боши карахт эди.

У сўнги кунларда кечган воқеаларни қийналиб эслашга уринди, қисқа луқмалар, чала-ярим сўзларни эсларди-ю, нима бўлганини англаб етишдан ожиз эди.

Нима воқеа юз берди ўзи?.. Кеча эрталаб ёшлар нашриётининг мутасаддиларидан бири сифатида таҳририятнинг шунчаки расмий йигилишига борганди. Бу ерда қуруқ ваъдалардан бўлак ҳеч нима эшитмайсан. Умархонов уларни охиригача тинглашга розилик билдириб, бош иргашга мажбур эди.

Раҳбарият режадаги китобларни талаб қилар, амалда у мавжуд эди-ю, қуруқ сафсатадан иборат бўлиб, зерикарли ва сохта ватанпарварлик туйғуси билан суғорилган ҳиссиз ва туссиз адабиётлар ҳаммаёқни босиб кетган эди. Мажлис охирида у тахминан қуйидагича бир андозадаги гапни айтиб хулоса ясар эди: «Раҳбарият навбатдаги қурултой қарорларидан руҳланиб, нурли йўлдан бораётган халқимиз орасида оммавий эҳтиётталаб китобларни чоп этишда ёшлар нашриётига катта умидлар боғлайди ва ҳоказо ва ҳоказо...»

У ўзининг бирорта сўзига ҳам ишонмас, гапига қулоқ солаётганларнинг йиғоҳида эса кўпроқ пул мукофотлари ва бошқа имтиёзларга қизиқиш кучли эканини билар, аини вақтда уларнинг хушомадгўйлик ва бир хил қолипдаги «қизил» сўзларни гапиришдан бўлак бирор ишни бажа-

ришга ҳеч қандай истак-хоҳишлари йўқлигини пайқаб, нафрати ошар эди. Улар фақат бир масалада: семиз ҳисобчилар ва сулув мошинкачи аёллар билан айш-ишрат бобидагина фаоллик кўрсатишарди.

Бундайлар ўзининг сохта, мунофиқ ақидалар билан йўғрилган мафкура бўлимида ҳам топилар, гарчи у ерда соч ўстириш, сал калтароқ кўйлак кийиш ёки соқол қўйиш умуман таъқиқланса-да, хуфёна ишлар тўхтамасди. Ходимларнинг ахлоқий фазилатлардан чекиниши, оилавий қўйди-чиқдилари ҳақида эса гап ҳам бўлиши мумкин эмас эди. Лекин ҳаёт бари бир ҳаёт-да. Жумҳурият мафкура-сининг етакчи даргалари сауналар — фин ҳаммомларида хуфия базми-жамшидлар уюштиришар эди. Тўғри, улар рисоладагидек ўтар, у ерга бориш Умархоновга ҳали бирор марта ҳам насиб этмаган эди. Ҳозирча... Унинг хўжайини Борий Муродов — ўша лаёқатсиз ва мақтанчоқ тентак у ерда қизиқчи, соқий ва дастурхон хизматчиси вазифасини ўтарди.

Хў-ў-ўш... Кейин нима бўлувди? Мажлис соат иккида тугади. Улар зиёфатга ўхшаган яна бир нимани режалаштиришганди, лекин у қаёққадир шошилаётганди. У яна нимадир қилиши, муҳим бир ишни бажариши керак эди. У дунёдаги ҳамма ишларни йиғиштиришга тайёр, фақат улгурса бўлди. Нимайди у? Ҳа, албатта, у Алёна билан гаплашиб олмоқчи эди.

Алёна, Алёна... Унинг бўлимидаги оддий котиба-мошинкачи. Йўқ, узоқни кўра билувчи доно аёл. Эҳтимол, ўз ҳаётидаги чинакам биринчи аёлдир. Гарчанд у бева аёл бўлса-да, улар ўзларининг ишқий муносабатларини зўр бериб пинҳон тутишар эди. Лекин улар хизматларининг ўзига хослиги шунда эдики, ўз ҳис-туйғуларини қабрга кўммасалар-да, ўзгалар нигоҳида ҳатто бир-бирларига хайрихоҳлик билдириш ҳам мумкин бўлмаган бир вазиятда яшар эдилар.

Улар ҳар ойда аранг бир марта йигит махсус ижарага олган уйда учрашишар эди. Ижара ҳақи арзон, лекин у бу ҳақда бош қотиришга ҳам журъат этолмасди. Алёна ўзини ҳаётда совуққон тутар, лекин тўшақда эҳтироси жўш уриб кетар эди. Бу сифатлар унда қандай уйғунлашганига

йигит сира тушунолмас, бироқ аёлнинг қандайдир икки ёқлама ўйинда ўзидан фойдаланаётганини ботиний сезги билан ҳис қиларди. Умархонов аёл билан иккови ўртасидаги ишқий мулоқот кун сайин ўзини ботқоқдай домига тортиб кетаётганини қалбида туюрди. Аёлни у севармиди? Йўқ, асло! Бу фақат борлиқ вужудингни қамраб оладиган телбавор эҳтирос, ҳирс эди, холос. Баъзан Алёна билан кечадиган пинҳона учрашувлари унинг амал погоналари бўйлаб шиддатли кўтарилишига путур етказадигандай туюлар, у айниқса, ана шундан қўрқарди. Шунда у ўзини қўлга олишга уринар, маълум вақтгача мўътадил руҳий ҳолатда юрар, лекин соғлом, ёш тана кутилмаганда исён кўтариб, ҳозирча обрўси булганмаган, жумҳуриятдаги энг ёш фан доктори ва сиёсий мафкурачининг ақлидроки устидан голиб келарди.

Шундай қилиб, Умархонов Алёна билан гаплашиб олишга аҳд қилди. Лекин нима ҳақда гаплашади? Наҳотки ўша... ўша илон ёгини ялаган Муродов хусусида? Унинг режаси анъанавий бўлиб, оддий эди: ўша аблаҳни пича эркалаб, сўнгра шошилмай, бамисоли ўйга толгандай, унинг тўшагига ётишга Алёнани кўндириши керак эди. Бунинг учун Умархонов ижарага олган ўз уйини уларга беришга ҳам тайёр. Бу шаҳвоний манзарани босқичма-босқич тасмага ёзиб олишни мўлжаллаган, эртасига рангли фотосуратлар солинган ихчам жилд раҳбарининг устолига қўйилиши керак эди. Дарвоқе, кўп болали оиланинг ҳурматли отаси билан савдолашиш ҳам мумкин. Лекин, яхшиси, одатига кўра ўз мақсадига эришиши учун тўғридан-тўғри, таваккалига иш юритади. Муддаоси эса битта: уни ағдариш, нима бўлмасин, Муродовни ўз жойидан ағдариш, иснодга қолдириб мажақлаш, оёқлари остида топтаб, ўзига, фақат ўзига — Содиқ Умархоновга тегишли лавозимни эгаллаш эди...

У кеча айни шу ҳақда ўйлаган эди. Алёна ҳар доимгидай кинояли ва ишвагар эди. У ҳар гал бу иш илк бор бўлаётгандай мулоқотга кирар, ҳар гал гўё забт этиб бўлмас қалъани ҳужум билан қўлга олар эди. Назарида, Алёна дарров рози бўлди, лекин унинг: «Қачонга тайёр бўлишим керак?» — деган саволида аллақандай беписандлик

ва пинҳоний нафрат бордай эди. Эр-хотинлик юзасидан улар айрим ҳазил-ҳузил гапларни ҳисобга олмаганда, ҳеч қандай битимга келмаган эдилар. Бошлиги билан боғлиқ режани эса улар келгуси ҳафтада амалга оширишмоқчи, шундай тўхтамга келишган эди.

Ўз «Жигули»сига ўтираркан, у асабийлашар, жуда асабийлашар, мошинаси ҳам анчадан бери жигига тегаётганди. Кейин шаррос ёмғир қуйиб берди, мошинанинг сув тозалагичи ишлаб-ишламай, баттар хунобини оширди. Дили тундай зим-зиё ва гашли эди. У қизил чироққа хилоф равишда юрмаган эса-да, қандайдир бир бола мошинаси рўпарасига осмондан келиб тушгандай бўлди. Умархонов кескин тормоз берди. Гилдираклар чийиллаганча, четга бурилди. У боланинг ҳаётини сақлаб қолди-ю, мошинаси темир панжара билан тўқнашди. Умархонов калласи билан ойнакка зарб ила урилган бўлса-да, лекин унинг бақувват танаси заррача ҳам лат емаганди. У мошинасининг дарз кетган олд ойнаси ва пачақ бўлган капотига ачиниб улгурмай, бир сонияда ҳушини йўқотди. Касалхонада ўзига келаркан, кейин нима бўлганини у буткул унутганди. Модомики, уни мана шундай серҳашам хонага ётқизишган экан, ўз одамларининг ғамхўрлиги бу.

У кечаги серташвиш воқеалар силсиласини хотирасида тиклай олганидан суюниб, чуқур хўрсинди. Сўнгра у шундай ҳар томонлама пухта ўйланган режа номаълум муддатга қолдирилганидан кўнглида ачиниш ва ҳасрат туйди. Бунга хўжайинининг ладавурлиги сабаб бўлмаган, аксинча, у ҳар қандай ахлоқсизликка ҳамиша тайёр эди. Ҳатто айёр ва ҳар балони кутиш мумкин бўлган Алёна ҳам бунга сабабчи эмас,— у бари бир аёл эди-да,— ҳаммасига ўша аҳмоқона автоҳалокат айбдор эди.

Боши... Боши зирқираб оғрийди. Э, Худо, калласи омонми ўзи? Наҳотки мияси лат еганийкин? Умархонов шу заҳоти томоғига бир нима тиқилгандай, оппоқ чойшабга ҳозир қусиб юборадигандай кўнгли беҳузур бўлди.

Йўқ-йўқ! Миянинг лат ейиши — унчалик даҳшатли воқеа эмас. Муҳими, у — тирик, танасида ҳеч қандай синган, чиққан узвлари йўқ, бир-икки шилинган жойлари ва калласини демаса... Айтишларича, бундай ҳалокатдан кей-

ин ниманидир эслай олсанг, демак, жиддий шикаст топмагансан. Тақдирга тан берган Умархонов шошилмай, бир бошдан чуқур уйга чўмди.

Дунёнинг чеккасидаги хилват бир қишлоқ. Томлари кўчаёзган, иситилмайдиган зах босган болалар уйи. Очнаҳор болалар ва ўғри қоровуллар. Танангда қақшатқич огриқ уйготувчи муштлашиш ва жанжаллар. Ярим тунда эса, жун кўрпача тагида тушлиқда яшириб қўйганинг нон четини туз сепиб чайнаш севимли машгулот саналарди. Ҳар гал у тамшаниб-тамшаниб, ана шу бўлка нон четини кавшаркан, келажакда жуда бой, қоровул ва ошпазлардан ҳам бойиб кетиши, болалар уйи кутубхонасидаги китобларда севиб ўқийдигани Амриқонинг милёнер молиячиси ёки омадли қиморбози каби милён-милён пуллар бўлишини ўйлаб огир хўрсиниб қўярди.

Гоҳо қизлар уни доводиратар, лекин Содик уларга интилмас ва ҳатто уларга тўқнаш келиб қолса, зардаси қайнарни. Ҳозиргача ўша тенгдошларидан энг гўзал қиз ҳам ёдида қолмаганди. Илк олган бўсаси наридан бери ва тасодифий бўлса, ажаб эмас.

Йўқ, афтидан, бу воқеа кейинроқ, абгор бир бинода жойлашган хунар-техника билим юртида юз берди. Ўқув юртининг хароб ётоқхонаси, қизлар билан оврупоча рақсга тушишлар, арзон қўлбола шароб ва деразалар тагида гитара чалиб, қўшиқ хониш қилишлар... Бу чинданам ўзи билан содир бўлдимми ё ўзга биров биланми?.. Ҳар ҳолда бунинг ёлғиз ўзигагина даҳли бўлмаса керак. Ахир, ўшанда унинг миясида Достоевскийнинг қаҳрамонларидаги каби ажойиб бир гоя туғилган; милён тўплаб, Ротшилдга айланса, олис ва ярим ёввойи оролга жўнаб, худди қиролга ўхшаб қўл остидаги одамларни бошқарса... Унинг ҳали қуйилиб улгурмаган ўсмир онгида шу мазмундаги бир фикр туғилган эди.

Содик тиришқоқлик билан ўқир, мияси ачиб кетишига қарамай, дарсларни ёд олар эди. Ёғоч қирқиш устахонасидаги огир ишдан кейин бадани зирқираб огирди. Димоққа ўтириб қолган ёғоч қипиқлари, қаҳрабо қуввати-

дан ишловчи арраларнинг тинимсиз чийиллаши, лаблардаги оқ кўпик ва ювсаям кетмайдиган ҳамиша ифлос бармоқлари... Қажоқ қарама — тупуришлар, бақир-чақир, болахонадор сўкинишлар...

Уни ўқув гуруҳининг гоъвий раҳбари қилиб сайлашди. Гарчанд бу бемаъни, бефойда ва серташвиш иш бўлса-да, у ич-ичидан хурсанд ва мағрур эди. У ўз вазифасидан кўпам бўйин товламади, ваҳоланки, мажлислар, қоғозбозликлар, аъзолик бадаллари ва ҳоказо икир-чикирлар умрнинг заволи эди. Кузда пахта мавсуми бошланар экан, килолар, тонналар, деворий жаридалар ва бошлиқлар олдида ҳисобот беришлар — жонингдан тўйдирадиган даражада зерикарли ишлар эди. Лекин бари бир Содиқ ўзининг тўғри йўлдан бораётганини ҳис қиларди. Фирқа раҳбарига қанча яқин бўлса, ҳокимият тизгинларига шунчалик тезроқ қўл уриши мумкинлигини у кўнглининг бир чеккасида аниқ-таниқ туявр эди.

У раҳбарлик қиладиган гуруҳ бошқаларга нисбатан яхшироқ пахта терарди. Жуда кўп эмас, лекин яхшироқ. Тўғри, Содиқнинг ўзи эгатларда эгилиб-букилиб жонини унчалик уринтирмасди, лекин аста-секин раҳбариятга она Ватаннинг кўп милён тоннали хирмонига ўзлари қўшган ҳисса ҳақида боплаб ҳисобот беришни ўрганди. Шу тариқа у қаердадир ҳисобот йиғилишида баъзи раҳбарларнинг назарига тушди. Уни кўпам эркалашмади, аммо, бор, сенам одам бўл, кейин яна кўрамаиз, деб муаллимлар мураббийлик ўқув юртига йўлланма беришди.

Сўнгра воқеалар Тошкентга кўчди. Ётоқхонада унга ажратилган хона аввалгисидан тузукроқ, қаҳвахона — ошхона эмас, чор-атроф ҳам орастароқ. Содиқ бу ерда илк бор ўзини катта бўлмаса-да, лекин жуда кичкина ҳам бўлмаган инсон сифатида ҳис этди.

У кўпинча тошойна рўпарасига ўтириб олиб, ўзини бўлғусида қандай тутажани ва нутқларини машқ қиларди. Унга қўлларини пахса қилиб, қошларини чимириш ва кўзларини ўйнатиш — бир сўз билан айтганда, одамларни ўз фикрига ишонтириш хуш ёқар эди.

Лекин одамлар билан унчалик чиқиша олмасди. Дўст орттирмаганди. Ошна-оғайнилари гуж-гуж, ҳали униси

билан улфатчилик қилар, ҳали буниси билан... Аммо дилдан гаплашиб, дўстона маслаҳатлашадиган биродарлари йўқ эди ҳисоби. Барига танҳо ўзи балогардон, ҳамиша ўз ёғига ўзи қовурилар эди...

Болалар ҳам унга қўрқиб қарашарди. Ўз хулқ-атворига кўра, бу ерда ҳам комсорг бўлиб олган,— бу эса юқумли касалликдай гап,— даволатмаса ўтмайди. Кимдир — уни жуда ақлли, кимдир иккиюзламачи, кимдир — мафкуравий, деб ҳисобларди. Лекин унинг ёнида ҳеч ким дилини ёзиб гапирмасди. Элнинг назарига тушмаганлиги боис ҳам тегишли ташкилотлар ундан чинакамига фойдаланишмасди. Тўғри, раҳбарият танишларининг хулқ-атвори ва улар томонидан айтилган сўзлар хусусида унинг билан очиқ ва қалтис суҳбатлар ўтказиб турар эди. У яхши таассурот қолдириш учун қандайдир маълумотларни оқизмай-томизмай гапириб берар, аммо малакали айғоқчи даражасига ҳали кўтарилмаганди.

Умр оқар сувдай ўтиб борарди. Уч йилдан сўнг йигит ўртамиёна мутахассисларни тайёрловчи, уч пулга қиммат ушбу ўқув юртини тугаллади — ҳамма умумтаълим олиши шарт қилиб қўйилган жамиятда ўзгача бўлиши мумкин ҳам эмасди, бундай ўртамиёна маълумотга эга бўлганлар худди ўзларига ўхшаган яна бир тўпори ёш авлодни тарбиялашдан нарига ўтишмас эди.

Педагогика билимгоҳини битиргандан сўнг мажбурий бўлган болалар богчасида амалий ишда «чиниқиш»ни Содиқ осонгина четлаб ўтди. Ўзининг комсомолдаги тиришқоқликлари учун қизил шаҳодатнома олиб, бу сарсонликдан ўз-ўзидан қутулиб қолди. Бошлиқлар олдида гимирсилаб, туман комсомол қўмитасидан тавсиянома ундириб, дорилфунунга йўлланма олди.

Содиқ тарих куллийетини танлади. Бу бежиз эмас эди. Тарихий моддиюнчилик маъқулотлари уни ўзи орзу қилган қироллик оролига, митги, лекин фақат ўзига тегишли оролга бошлар эди...

Энди у қартага ҳамма нарсани тиккан — бутун ҳаёти ана шу мақсад сари қаратилган эди. Биринчи босқични тугатган кезлари. Унинг барча талаба ошна-оғайнилари имтиҳон мавсумидан сўнг ўйнаб-кулиб, маишатга бери-

либ, бир вақтлар ота-оналари таъқиқлаган — қизлар билан боғлиқ куфр ишларни бошлаб юборган кезларда Содиқ ўзини «намунали» тутгани учун уни мафкуравий тарғиботчи этиб тайинлашди.

Ўзи ёмон кўриб, нафратланадиган комсомол вақтли матбуоти нашрларига тақдир тақозоси билан обуна уюштириши керак эди. Илло, бу ишдан бош тортиши асло мумкин эмас, — куллиёт декани Баҳодиров унга нисбатан жуда яхши муносабатда, чунки бир вақтлар ташландиқ қишлоқ ўқув юрти ёшларининг даргаси бўлмиш бу йигитга илк бор шу одам эътиборини қаратган эди-да.

Бу ишни бажараман деб, Содиқ қанча мактаб, ўқув юртлари, болалар боғчалари ва ҳоказо муассасаларни кезиб чиққанини ёлғиз Худо билади. Обуна мавсумида унга энг қолоқ олис бир ҳудудда ўрис тилидаги нашрларга юз фоиз обуна уюштиришни топширишганди. Унинг ўрнида бошқа одам бўлганида, алақачон бу ишдан воз кечган, жиллақурса ярим йўлдаёқ орқага чекинган бўларди.

Обуна муддати туғагач, мўлжалдаги маблағнинг атиги учдан бири йиғилгани аён бўлди. Уни ҳаммага маълум шахс, олий ўқув юртлари бўйича котиба, «имконим йўқ», «қўлимдан келмайди», деган баҳоналарни умуман тан олмайдиган серзарда аёл Раъно Раззоқова ўз ҳузурига чақирди. Содиқ вазминлик билан вазиятни тушунтиришга уринди. Ўша олис вилоятда шу ўттиз фоиз ҳам етарли, чунки ўша нашрларни хоҳлаган одамларгина ўқийди-ку, дея эътироз билдиришга уринди. О, яхшиси бу аёлга умуман гапирмагани маъқул эди!.. Раззоқова тупугини сачратиб зап шанғиллаб берди, ярим соат мобайнида уни сиёсий ношудлик, анархизм ва миллатчиликда айблаб, роса ўшқирди. Ўшанда ҳамма ишлари чаппасига кетган эди!

Содиқ сафсатабоз аёлнинг вайсашларини жимгина эшитиб, чидаш берди, лекин ўзини оқлаш учун бирон сўз тополмади. Унга яна икки ҳафта муддат беришди, акс ҳолда дорилфунундан думи тугилиши мумкинлигини аниқ-таниқ аён қилишди. Бу эса бутун умрлик тамға бўлиб, амал поғоналарига кўтарилиш ҳақидаги барча орзуларини пучга чиқариш, деган гап эди.

Шунда у чукаётган одам хасга ёпишади, деганларидек Баҳодиров ҳузурига шошилди. Чамаси, йигитчанинг ҳаётига лоқайд қарамаган бирдан-бир зот шу одам эди. Декан шошилмай унинг гапларига қулоқ тутди, сўнгра эснаб, уни овутган бўлди. Бамайлихотир гаплашиш учун якшанба куни уйига таклиф этди.

— Сен ёғочсозлик бўйича мутахассиссан-ку? Янги жавонлар олувдим, ўзинг тушунасан, шуни йигамиз. Хотиржам бўл, ҳалиги масалада бир нима ўйлаб топарман,— деди у айёрона жилмайиб.

Шу тариқа ҳаммаси жойига тушди. Содиқ инқиллаб-синқиллаб, деканнинг янги румин жавонларини йигиб берди. Икки кундан кейин Баҳодиров Раззоқова билан обуна масаласини муҳокама қилди, яна бир ҳафтадан сўнг эса, Содиқнинг қўлида обуна режасини 103 фоизга бажаргани ҳақидаги тайёр маълумотнома пайдо бўлди. Бу — йигит учун биринчи кутилмаган янгилик эди! У яқин келажакдаёқ бунақа янгиликларнинг яна қанчасига гувоҳ бўларкин?!

Бу ёғига ишлар хамирдан қил суғургандай юришиб кетди. Содиқ Баҳодиров кўмагида талабаларнинг қурилиш гуруҳлари ҳаёти ҳақида босқич иши ёзишга киришди. Раҳбари нима деса, шуни тиришқоқлик билан ёзаверди. Кейин уни талабаларнинг илмий анжуманида ўқиб берди. Иш ўта зерикарли эди, бу қотиб қолган мавзуда ниманиям ўйлаб топарди. Аммо «БAM» (Байкал-Амур магистрალი) даври бошланган ва бошлиқларга бундай «асар»ларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш ҳақида кўрсатмалар берилганди. Содиқ ўз илмий ишини қўлларини завқ билан ўйнатганча, ишонч ва илҳом билан ўқиди, тошойна олдидаги машқлари ўз самарасини берди. Хуллас, яхши таассурот қолдиришга эришди ва биринчи ўринни эгаллади. Шу тариқа оддий босқич иши диплом ишига айланди ва уни қиёмига етказиш унчалик қийин кечмади.

Олий билимгоҳнинг қизил шаҳодатномаси унга «биринчи талаба» деган норасмий унвон берди ва аспирантурага йўл очди. Баҳодиров деканатда мустаҳкам ўтирар, янги шабадалар эсишига ҳали эрта бўлса-да, у ўз арзандасини тезда ўз паноҳига олиб йўл-йўлакай фирқага киришига ҳам тавсиянома берди.

Умархоновнинг номзодлик иши жумҳурият кашшофлари ҳаракати билан боғлиқ эди. Содиқ бу ишга гайрат ва шижоат билан киришди, ҳамма шахсий муаммоларини, гарчанд улар йўқ ҳисоби эса-да, четга суриб қўйди ва кутубхоналар, архивларда соатлаб ўтириб, сарғайган рўзно-ма ва ойномаларни синчиклаб ўрганишга тушди.

Бир кампирнинг уйида унинг жавонларини йиғар экан (шу тариқа у тирикчилик ҳам қилар, бусиз қийин эди), қоғоз ўрамлари орасидан ноёб бир қўлёзма Тошкентдаги ёшлар гуруҳининг собиқ дарғасига тегишли эсдалик ёзувлари тасодифан қўлига тушиб қолди. Афтидан, у кампирнинг қандайдир қариндоши бўлса керак, Содиқ буни сўраб-суриштириб ўтирмади. Энг муҳими қўлёзмада Содиқнинг номзодлик иши учун ҳамма маълумотлар бор: исми-шарифлар, манзиллар, йигин жойлари, шарҳлар, шартлашилган махфий сўзлар, гуруҳларнинг кашшофларга қарши қисқа муддатли кураши, кашшофлар галабаси ва кўпгина шунга ўхшаган гаплар. Булардан ташқари Содиқ эскириб кетган чарх ҳамёнда ўз номзодлик ишининг бевосита иштирокчиларига тегишли имзолар чекилган фотоҳужжатларни ҳам топди. Бу музей ёдгорлиги, унинг қимматини йигит жуда яхши биларди. Лекин буларни кампирга билдирмади. У эски қоғозларни тайёрлов дўконига топшириш баҳонасида бир нималарни гўлдираб, ҳужжатлар уюмини ҳам ўзи билан ола кетди.

Шундан кейин Умархонов қўлёзмага марксча-ленинча мазмун ва диалектик негиз бахш этиб, амалда эса моҳиятан ҳеч нарсани ўзгартирмай, ўз номзодлик диссертатсиясини ҳимояга қўйди.

Илмий кенгаш аъзолари унинг чиқишидан ҳайратга тушишди. Содиқ томонидан келтирилган ноёб дастурлар, тарихий далиллар уларда унутилмас таассурот қолдирди. Хуллас, диссертатсия тақдири бир овоздан ва шубҳасиз ҳал бўлди.

Ўз арзандаси учун суюнарган; Баҳодиров мамнуният билан кафтларини бир-бирига ишқалади. У янги «пишиб етилган» номзодга илмий кенгаш аъзолари учун базм уюштиришни шама қилганди, йигит буни сўзсиз адо этди.

Қийинчилик билан бўлса-да, бутун умр йигган маблағларига ярим ресторанны сотиб олиб, зиёфат берди.

Бу вақтга келиб Баҳодировни вилоят фирқа қўмитаси котибиятига ишга таклиф қилишди. Тўғри, у «кадрларни ёшартириш» сиёсати бошланғунига қадар бор-йўғи икки йил ишлади. Лекин бу қисқа муддатни Содиқ беҳуда ўтказмади. Дорилфунунда қолиб, у айнаи вақтда олий фирқа мактабини битирди ва ўша машҳур шиор: «Бўл тайёр — доим тайёр!» мавзуида докторлик диссертатсиясини қўйилмақом қилиб ёзиб ташлади. Содиқ янги давр бошланиши ва бунақа диссертатсияларнинг нархи уч пулга қиммат бўлиб қолишини ҳис қилар, шунинг учун ҳам гоят шошилар эди...

Ва у кетаётган поезднинг сўнгги вагонига чиқиб олишга улгурди. Баҳодировнинг қайсидир озиқ-овқат бўлимига ўтғунига қадар, бошқача айтганда, урилиб кетғунига қадар докторлик диссертатсиясини «муваффақиятли» ҳимоя қилди, айнаи вақтда вилоят фирқа қўмитасининг тарғибот бўлимида ҳам обрўли лавозимни эгаллади ва Муродовнинг доно раҳбарлиги остида учига чиққан қоғозбозлик ва нутқбозлик уммонига шўнғиди.

Содиқ Исо алайҳиссалом ёшига кирди, лекин у дорилбақога асло шошилмаётганди. Ҳозир ҳаммаси ўзига боғлиқ — манфур бошлигини ағдариб, ўрнини эгаллаши ва аллақачон ўзи мўлжаллаб қўйган манзили сари олға, фақат олға юриши керак эди.

5

Паришонхотир, қўллари пича титраб турадиган ва бўлар-бўлмасга бош иргайверадиган Глазковни кўриб, Профессорнинг фикри ўзгарди. Глазков бу дунёнинг одами эмаслигини у дарров пайқади. Йиртиқ-ямоқ либосдаги бу дарвеш қўлига жарроҳ тиги ўрнига чидирма берилса, бахши-фолбин бўлиши мумкин эди.

«Аҳмедов уни обдон пишитибди шекилли», — хаёлидан ўтказда Профессор.

Чамаси, бообрў домла ва устозидан анча ўзиб кетган саркаш шогирд ўртасида жиддий мулоқот бўлиб ўтган эди.

«Нега, нега энди Худо ана шунақа ландавур одамларга истеъдод беради?» — дея ўзига-ўзи савол берди Профессор. Дарвоқе, манави даҳо энди унга тўлиқ бўйсунди. «Гик» этиб кўрсин-чи! Шу заҳоти кекирдагини суғуриб олишади, гарчи у фаннинг ёрқин юлдузи бўлган тақдир-даям...

Аҳмедов вазиятни унга ўта мавҳум қилиб тушунтирди. Ҳамма гапни очиқ айтиши мумкин эмас эди-да. Шунинг учун ҳам у бўлажак жарроҳликни фан йўлида ўзларидан кечишга тайёр турган улкан матонат эгаларининг беқиёс фидойилиги сифатида талқин қилди. Чиройли иборалар топиб гап уқдиришга у устаси фаранг эди.

Ўз вақтида Валерий Глазков ҳам Рустам Аҳмедовнинг лотин тилидаги ҳамда қадимги юнон атамалари ва ўта замонавий сўзлар билан қорилган узундан-узоқ маърузаларини биринчи қаторда ўтирганча, сўзма-сўз ёзиб олган эди. Уни ҳамиша устозининг салобати босиб турарди. Боз устига, у ушбу қутлуг даргоҳга ишга қабул қилингани учун ҳам ундан ўзини қарздор санарди. Бу қарзни пул билан узиши керакми? Лекин устозининг пулга муҳтожлик жойи йўқ, гап катта миқдордаги маблағ ҳақида бораркан, бунақасини Глазков етти ухлаб тушида ҳам кўрмаганди. Демак, унинг буйруққа ўхшаган мана шу илтимосини сўзсиз бажариши керак.

Ахир: гап туну кун оромини олган қурбақалар билан боғлиқ тажрибаларини давом эттириш хусусида бораётган эди-да. Ҳозирча у маймунлар билан боғлиқ тажрибаларига киришмоқчи эди. Иш унчалик юришмаган бўлса-да, ҳар ҳолда улар синалган мавжудотлар эди. Лекин бирданига инсон миясини кўчириб ўтқазиш!.. Глазков бу ҳақда орзу ҳам қилмаганди. Бинобарин, энди бу муаммони ҳал қилиб, барча жавобгарликни ўз бўйнига оладиган одам бор эди. Жарроҳлик натижаларини эса маълум муддатгача хуфий сақлашади.

Бу режалар ҳар бири ўз мақсадини кўзлаган учта одамнинг миясида чарх уриб айланарди. Фақат Умархоновгина ҳеч нарсадан беҳабар эди. Унинг ҳузурига ҳеч кимни киритишмас ва ўрнидан тургани ҳам руҳсат беришмас эди. Ҳакимларнинг ҳаддан зиёд бундай меҳрибончилиги уни

хайрон қолдирди ва у ўз бошлиқлари билан алоқа боғлашга уринди. Аммо Муродов бўлиб ўтган воқеадан хабардор, ҳамкасб дўстлари ҳам ҳамдардлик билдиришганди. Алёна «Қуш сути» шоколади билан бирга қуйидаги, юракни ўртовчи мактубни киритиб юборибди: «Кутаман. Сөгиндим». Бор гап шу.

Эртасига бош ҳаким келгунига қадар тиббий таҳлил учун у қон, пешоб каби намуналар топширди. Ҳамшира уни яқинда жарроҳ қилишларини, лекин бунинг қўрқинчи жойи йўқлиги, ҳаммаси жойида бўлишини сирли бир тарзда уқдириб кетди: «Бу ердагиларнинг бари — тиббиёт юлдузлари. Уларнинг қўлида ҳатто ўликлар ҳам тирилади». Бу гаплардан кейин у анча хотиржам тортди. Дунёни ўт олиб кетмайдими, унинг учун энг муҳими — саломатлик, қолган гаплар бўлаверади...

Зулфира Ганшина — Глазковнинг содиқ ёрдамчиси — ассистенти. У сукут сақлашни билар ва ҳамма қора ишларни жимгина бажарарди. Эндигиёна ўттиз ёшни қоралаган бу жувон икки марта ҳаётдан куйган ва ўзини ўғилчаси тарбиясига бағишлаб, ўз шахсий ҳаётига тупурганди. Гарчанд тақдир уни ҳали ўтга, ҳали сувга улоқтирган бўлсада, ўз қисматидан асло нолимасди. Зулфира Глазков билан бирга ишлаётганидан хурсанд; у ҳеч қачон аёлга бақирмас, жарроҳиликлар ўртасида, шифокорлар хонасида унга ёпишмас, бунақа дўстона, ишчанлик руҳидаги самимий муносабат Зулфирага хуш келарди. Илгари ҳаётдан куймаганида, буларга унчалик аҳамият бермаган бўлармиди. Ҳозир эса... Нимаям дерди, Глазков — даҳо, ҳали тан олинмаган навқирон истеъдод. Истиқболи порлоқ мутахассис, шунинг учун ҳам уни энг яхши марказга ишга таклиф қилишди ва шифохонада унинг учун Масковдагидан ҳам зиёдроқ имкониятлар мавжуд. Бу ердан хорижга йўлланма олиши ҳам мумкин эди. Лекин Глазковнинг ўзи хорижга шошилмасди. Хонасига якка ўзи биқиниб олиб, ишлагани ишлаган, ҳатто ўнг қўли саналмиш Зулфира ҳам унинг нималар ҳақида бош қотираётгани ва мияси қайси йўналиш томон бурилганини аниқ айтолмайди.

Нақадар мураккаб шахс! Лекин бошқа эркаклардан фарқи кам. Унга биринчи севги изҳор этган йигит ёки

кейинроқ пайдо бўлган хушторлари галати туюлмаганми-ди? Бўлажак академик ва улуг унвонлар соҳибининг бежо, дарвешона нигоҳи ароқхўр ва жанжални пўлга сотиб оладиган эрининг мастона кўзларидан ёмонроқ эмасми? Йўқ, бари бир буниси тузукроқ. Севмайди, лекин хиралик қилиб, ёпишмайди ҳам. Дарвоқе, буни баъзан ўзи ҳам жуда истаб қоларди. Атайин, бир марта бўлса-да, даҳо одамлар билан бирга бўлиш нашидасини тотиб кўргиси келарди.

Лекин у сукут сақлар, бадбўй шиша найларни жимгина йиғиштирар, шиша синиқлари билан қўлларини кесиб олса-да, миқ этмас, Глазковнинг асбоб-ускуналарини саралашдан толиқмас, хуллас, юмушлари етиб-оргарди.

Бир куни иш вақти тугашига икки соат қолганда, ҳақим унинг ёнига келиб, елкасига қўлини қўйди-да, зўраки жилмайганча узуқ-юлуқ сўз қотди:

— Зулфирочка... умуман... бугун уйга барвақт кетаверинг, эртага эса... Эртага қийин бўлади... Сиз менга кераксиз... Муҳим бир ишимиз бор...

Бор гап шу. Баъзан у лўнда-лўнда гапирса ҳам унинг сўзларидан ҳеч нарсани тушуниб бўлмасди. Гўё атрофидаги одамлар унинг бир имосиданоқ барча режасини англаб олишлари лозимдек эди.

Зулфира бош ирғаб, жилмайган бўлди, сўнгра ташакур билдириб, кетишга чоғланди. Ўғилчаси Маратни боғчасидан олгунига қадар бемалол тикувчиникига, сартарошхонага, ҳатто дўконга бориб келишга ҳам улгуради. Икки соат — озмунча вақтми, ахир.

Аёл хурсанд эди-ю, бироқ Валерий Ивановичнинг қиёфасидаги алақандай саросималик довдиратиб қўйганди. Унинг юзи руҳсиз, ранги бўздек оқариб кетган, тарки дунё қилган одамдай ўта паришонхотир кўринарди. Бу ҳақда у йигитдан сўраб кўрмоқчи бўлди, уни хафа қилмайдиган беозор ибора излаб, нимадир сўрашга шайланди-ю, лекин бирдан хижолат тортиб, шошилинич ташқарига отланди...

Ўша куниёқ Профессор Умархоновни кўрсатишларини талаб қилди. Бу фирқавий мансабпараст ҳақида у баъ-

зи нарсаларни билиб улгурган, шунинг учунми, ўзининг бўлгуси эврилиши ҳақидаги фикрданоқ афти тиришади. Дарвоқе, бу масалада айтарли даражада нозиктаъб бўлишнинг зарурияти бормикин? Ахир илонлар, буқаламунлар ва яна алламбало мавжудотлар ҳам пўстини алмаштиради-ку! Қуёнлар ҳам турланаркан. Мушуклар умуман тўққиз ҳаётни бошларидан кечиришаркан ва уларнинг ҳеч бири утган ҳаётларига ачинишмас экан. Фақат инсонлар, инсончаларгина ўз таналари — ташқи қобиклари учун титраб-қақшайди... Ҳа-а... Мана энди ўзи ҳам қобигини ўзгартиришига тўғри келаяпти, у етти ёт бегона руҳнинг танасига киришга мажбур.

Ваҳоб уни тиббий аравада Умарханов ётган хона ёнига олиб борди ва эшикни очди. Профессор ўзиникидек яхши жиҳозланган кенг хонага назар ташлади. Бу ерга ҳам биргина чорпоя қўйилганди. Умархонов ухлаётган ёки ўзини ҳушсиз ётгандай кўрсатишга уринаётганди. Унга нима бўлганди ўзи, мияси лат еганмиди? Профессор ўз миясини мана шу мишиқига туҳфа этади, иззат-икром ҳам шунчалик бўлади-да.

Унинг танаси соғлом эканлиги кўриниб турарди. Бу йигит жисмоний машқларни хуш кўрар, ўзини парваришлаб, кун тартибига қатъий риоя қилар, ортиқча юк бўладиган ишлардан ўзини олиб қочарди. Нимаям дерди, булар бари Профессор учун қўл келарди.

Бу бегона тана энди унинг учун оддий товар, лекин ўз нарҳига эга бўлган қимматбаҳо товар.

— Йигитчанинг касаллик тарихи билан танишарсан, Ваҳоб,— бош ирғади Профессор эринчоқлик билан.— Гарчанд буни топишинг амри-маҳол бўлса-да, унинг зоти, ирсиятини аниқлашга уриниб кўр, айниқса ошқозони яра эмасми, ҳам... жинсий томони қанақа, ҳаммасини билиб ол. Бирор гап чиқса, Аҳмедовни дарҳол ҳузуримга чақир. Уқдингми?

— Уқдим, Профессор,— деди Ваҳоб ҳозиржавоблик билан.

— Нега мендан ҳеч нарса сўрамаяпсан? Қўрқаяпсан чоғи?

— Э, йўқ, Профессор ҳаммаси тушунарли,— ҳайрон бўлди Ваҳоб.

— Тентаксан, Ваҳоббой, тентаксан. Яна мен сени генерал қиламан, деб юрибман-а. Сен эса ҳеч нарсани тушунганинг йўқ,— деди Профессор кескин оҳангда ва шу заҳоти юмшаб, юрагини чангаллаганча, оғир нафас ола бошлади.— Майли, майли, ўғлим, кези келганда ҳаммасини билиб оласан. Ҳозирча,— деди у шаҳодат бармогини лабига босиб,— оғзингни юм! Ҳеч кимга лом-мим дея кўрма. Рембога ҳам, йигитларга ҳам... индама! — У сукутга чўмди.— Агар оғзингдан илиниб, бировга валақлаб кўйсанг, лаънати, каламушдай янчиб ташлайман!

— Нега энди, Профессор, қўйинг-э — илтижò қилди бадбахт гумаштаси.— Ахир, мен бутун вужудим билан...

— Хўп, майли... жим бўл! Жиддий ишимиз бор. Эҳтимол, йигитларимизни ўз ҳолига қўйишимизга тўғри келар.

— Йў-ге? Наҳотки ҳаммасини қўлдан бой берамиз? — тушунмади Ваҳоб.

Профессор чуқур хўрсинди.

— Ҳар ким ўз улушини олади. Ҳар кимга ишига яраша тўлаймиз. Йигитларга зиқналик қилма. Рембони эса, жиддий кузатиб юр, қандайлигини ўзинг биласан. У менга ёқмай турибди...

— Нималар деяпсиз, Профессор, у ўзимизники! Ахир, сиз ўзингиз...

— Э, илгари шунақа деб ўйлардим, ҳозир бошқача фикрдаман, сен эса, менга кўрсатма берма. Жимгина ўтириб, ўз ахлатингни ошайвер, уқдингни?

— Уқдим,— бошини ҳам қилди Ваҳоб.

— Энди эса, мени ўз хонамга бошла, бу Алпомишни томоша қилиб бўлдик,— қўл силтади Профессор. Арава даҳлиз бўйлаб аста жилди.

Кеч соат 21.00. Реципиент ўзининг сўнги тўшаги — жарроҳи устолига ётқизилди. Ёрқин чироқ нурлари унинг юзини ёритган, оғриқни буткул қолдирувчи дори билан эмлаганлари туфайли у қаттиқ уйқуга кетган, бамисоли зиндонга тушиб қолгандай. Туш кўраяптими? Унинг бошлиги Муродов баҳайбат жағлари орасидан олов пуркаёт-

ган аждар қиёфасида, Алёна эса хулқ-атворига мутлақо зид бўлган сув парисига ўхшарди. Анави погоналар, эҳтимол, тўғри жаннатга олиб чиқувчи сеҳрли зиналардир? Йўқ бу туш эмасди, балки аста-секин ўлимга айланувчи уйқу эди. Энди фақат олға юриш, ўз қобигидан чиқиб, уни фикрлайдиган ва онгли мавжудот қилиб турган мия толаларию бошқа бор бисотидан озод этувчи манзил сари олға юриши керак. Энди унинг танаси, қўл-оёқлари... хуллас, тўрт мучаси ўзга мия ҳукмига бир умрга ижарага берилади. Бундан буён у қора чечакка қарши эмланган жойларидаги кулгили изларга, ўнг оёғидаги болалар уйида кечган муштлашишлар туфайли орттирган қинғир-қийшиқ тиртиқларига мунгайиб тикиладиган бўлади. У ўзидан ҳам кўпроқ умр кўрувчи ўз танаси билан видолашар эди. Ҳар бир бармоғи, собиқ танасининг ҳар бир ҳужайраси билан унсиз хайрлашарди...

22.30. Жарроҳи хонасига Профессорни олиб киришадди. Асабни тинчлантирадиган дори-дармонлар ишга солинган, у — оғриқни қарийб сезмайди. Лекин у Аҳмедовнинг шошилинич шивирлаганини эшитади:

— Миясини беркитиб қўясан, мен эса, уни ёриб текширмасликлари учун мутахассисни топаман.

— Уни қаёққа беркитай, Рустам Аҳмедович, — бу, чамаси, олис-олислардан келган Глазковнинг мингирлаши эди.

— Кўмиб қўй ёки бақаҳонангда сақлай тур, ҳозирча.

— Яхши, бу ишни Зулфирага топширамиз...

— Мана, Глазковнинг ёрдамчиси ҳам пайдо бўлади. Юз кўриниши худди роҳибаларникига ўхшайди. Тўғри, улар ҳозир ҳаммаси бир хил қиёфада, оғизларига дока тангилган, бошларига ҳаворанг қалпоқ кийишган, фақат ҳадиксираган, бежо ва саросимали кўзларигина фарқ қилади.

Йўқ, бундай бўлиши мумкин эмас. Профессор лабларини қимирлатишга уринади, лекин сира бунинг уддасидан чиқолмайди.

Ассистент аёл секин унга яқинлашади ва резина ниқобни кийдиради.

— Нафас олинг, — дейди у қисқа қилиб ва Профессор илк марта унинг овозидаги кескин оҳангни туяди. Про-

фессор унга жавобан бемаъни мақтов ёки яна бошқа нимадир демоқчи бўлади-ю, нохосда борлиқ вужуди заррачаларга айланиб, осмон юксакликларига тўзиб кетади...

Вертолет парраклари ёқимли гириллайди. Чамбарақда Ваҳоб жилмайиб ўтирибди. Профессор орқа ўриндиққа худди ўзининг суюкли мошинасида ўтиргандай ястаниб олган. Ваҳоб алланималар ҳақида сафсата сотади, чамаси, у латифа айтаяпти. Пастда дала-даштлар, шудгорлар, зангори кўллар ва қуюқ дарахтзорлар бирма-бир ортда қолиб кетаётир. Узун дарёнинг қорамтир-кўкимтир тасмаси илондай буралиб-эшилган. Вертолет оппоқ булутлар устидан тоғ чангисидай сузиб ўтиб, ложувард осмонда аста-секин кўздан гойиб бўлади...

Соат 23.15. Глазков энди буткул ўзгача қиёфага кирган. Ундаги ҳадиксираш, тортинчоқлик, қултабиат шогирдининг итоаткорлиги қаерда қолди? Ҳозир у мард ва довуорак бир кимсага айланганди. Кўзларида — ўт-олов учқуни. Энди у бутун ҳаётини бахшида этган қалтис тажрибаси ҳукмида эди. Ёнида — тоатгўй ёрдамчиси.

Аёл сиртдан хотиржам кўринса-да, лекин борлиқ вужуди рубоб торидай таранг тортилган. «Уни ол!», «Буни бер!»...— деган қисқа-қисқа буйруқларни у зудтар ва аниқ бажарар эди. Ёрдамчиси ёнида, доим ёнида, чунки у Глазковнинг ўнг қўли эди.

Мана, ниҳоят, илгари мафкура бўлими мудирининг бош мияси, деб аталган иссиқ ва шакл-шамойилсиз модда энди Глазковнинг қўлида титрай бошлади.

Зулфира илоҳий ва жирканч нимарсани жимгина қўлига олиб, идишга солади-да, бир четдаги хизмат устолига қўяди. Биринчиси билан, чамаси, бир умрга хайрлашишди. Энди иккинчисига навбат келганди...

00.50. Аҳмедов жарроҳилик жараёнида бевосита иштирок этмас, лекин сал нарида туриб уни синчков кузатарди. Унинг дилида нималар кечаётгани ҳақида, хусусан, ўз шогирди учун ифтихор туйғусими ё ҳасадми, эрта тонггача бўладиган мавҳумлик қаршисида қўрқувми ёки шунчаки чарчоқми,— бир нима дейиш қийин эди. Тўғрироғи, булар бари омухталашиб кетганди. Лекин ҳаммасидан кўра

у ушбу машаққатли ишнинг тезроқ интиҳосига етишини истарди.

Бундай инқилобий жарроҳиликни бир ўзи удда қила олармиди? Айтиш қийин. Ҳокимият томонидан берилган имтиёз туфайли у ўзининг фаришталигига тезда ишонч ҳосил қилган, шундан сўнг кўп ўтмай, ўз кучи, ғайратшижоати ва кашфиётларга иштиёқи ўз-ўзидан сўна бошлаган эди. Энди унинг учун бари зерикарли ва бир қолипдаги ишларга айланганди.

Бу ерда эса, унинг кўз олдида чинакам кашфиёт бунёд этилаётганди. Гарчи бу кашфиёт мажбурий йўсинда юзга чиқаётган бўлса-да, лекин ҳар қалай кашфиёт... Эҳтимол, у ўз моҳият-эътибори билан тиббиёт тарихида ягона кашфиёт бўлиб қолар, яна ким билади дейсиз, бу ҳақда бирон кимса хабар топармикан?..

Соат 1.30. Профессорнинг мияси махсус идишга солинган. Ҳаёт ва улим орасида кечаётган бу дақиқалар на мавжудлик ва на йўқликка даҳлдор бўлиб, ўлик тугилган гўдакнинг ёруғ дунёга келишига ўхшар эди.

Аmmo бу мия ўзи яшаган қўрғон, ҳозирда эса нотавон танадан фарқли ўлароқ ҳали яшайди. Жасаднинг тақдири нима бўлиши энди ҳеч кимни қизиқтирмасди. Юрак томирлари уришдан тўхтади, қон ўзининг одатий йўналишлари — кўктомир ва шоҳтомирлар орқали оқмай қўяди, қилтомирлар асосий ҳаёт маркази бўлмиш бошга тириклик сувининг йўлини тўсувчи кўм-кўк малоқ тошчаларга айланади. Аслида бошнинг ўзи йўқ, ҳиндуларнинг болтасимон қуроли билан танадан кесиб олинган бош суягининг ўзи қолганди, холос. Қачонлар кимлардир бу калла учун анча-мунча пул тўлашга ҳам тайёр эди. Лекин булар бари ўтмишда, олис ўтмишда қолиб кетди...

2.00. Энди мия солинган идиш ўзининг янги маъвоси сари йўл олади. Мия аста-секин бош чаноғига кириб боради. Уни илгари Умархонов, деб аташарди чоғи? Дарвоқе, бунинг нима фарқи бор? Энди унинг ўзи йўқ-ку?..

Мана, улар бирлашдилар. Бош суяк қошқоғи ёпилди. Мия ўзининг янги маконига оҳиста ўрнашди ва уни янги қобиқ ўз бағрига олди. Бу янги одам қандай бўлади, яна ким билади, дейсиз?..

Глазков чуқур нафас олиб, огиз-бурнидаги ниқобни олиб ташлайди. Гуё ўзи-ўзининг калласини узиб, танасини мажақлаб ташлаган одамдек борлиқ вужудида беҳад ҳорғинлик туяди. Зулфирага сўнгги кўрсатмаларни бераркан, Аҳмедовга аранг бош ирғаб, жарроҳилик хонасини тарк этади.

Ҳайкалдай қотиб турган бош ҳақимнинг рангида ранг қолмаган. Лекин ҳаммаси зўр ўтганини у ботиний бир туйғу билан англаб етганди. Ўта қалтис ва хавфли от ўйинига ўхшаган машъум тажриба муваффақиятли якун топган эди.

6

Эрталаб Ваҳоб одатдагича Профессор хонасининг эшигини тақиллатади ва унинг бўғиқ йўталганини розилигига йўйиб, ичкарига киради. У мамнун кайфиятда хўжайинига янги хушxabарларни етказиш учун огиз жуфтлайди-ю, лекин туйқусда ақл бовар қилмас манзарани кўриб, ҳайратдан ёқасини ушлайди: Профессорнинг чорпояси саранжомлик билан йиғиштирилган, компьютер узатгичлари ва остсиллографлар ўчириб қўйилган, Профессор эса, жойида йўқ эди. Навқирон танқуриқчининг баданига муз югургандай бўлади. Кеча у Профессорнинг кўрсатмаси билан барча ишончли одамлари ила ҳисоб-китоб қилиб хайр-хушлашди. Афтидан, бу мажбурий тадбир эди. Лекин Профессорнинг ундан ниманидир яшираётгани, ниманидир охиригача айтмаётганига шубҳа қилмаса ҳам бўларди. Ваҳоб бунақа пайтларда ўзининг аҳмоқона саволлари ўринсизлигини тушунар, шунинг учун кутишга қарор қилганди. Лекин бугун Профессорнинг қўққисдан гойиб бўлиши...

Кутилмаганда пардалар икки томонга сурилиб, ўртдан қандайдир ёш йигит чиқиб келди. Ваҳобнинг ўнг қўли шу заҳоти ён чўнтагига чўзилди.

— Тўхта! — қичқирди у кескин.— Қўлингни кўтар!

Йигит жойида турганча ғалати кулимсиради. Бундан бешбаттар жазавага тушган Ваҳоб яна бақирди:

— Қимирлама деяпман, ярамас!

Нотаниш йигит хотиржам қиёфада бошини сарак-сарак қилиб:

— Йўқ, Ваҳоббой, сендан генерал чиқмайди...— дея тўнгиллади.

Ваҳоб турган жойида тахтадай қотиб қолди. Товуши нотаниш, лекин унинг гап оҳангидаги сезилар-сезилмас пардалар ҳайратланарли даражада таниш эди.

— Утир, утир, Ваҳоббой, бақрайма...

— П-п-профессор, бу... сизми? — аранг тили айланди гумаштасининг.

— Хайрият, сал калланг ишлаб қолди. Мот бўлдинг, ука.

— Ё тавба!.. Профессор,— Ваҳоб гўё арвоҳга дуч келгандай, қўл теккизиб кўриш учун унга яқинлашди.— Бундай бўлиши мумкин эмас, ахир!

— Бўлиши мумкин, жуда-а бўлиши мумкин-да,— кулимсиради Профессор.— Мен сенга уни кеча бежиз кўрсатмагандим, ёдингдами?

— Ҳа-ҳа, эсладим, Профессор...

— Хўш-хўш,— қониқиш билан мингирлади у.— Энди ҳаммасига тушунгандирсан?

— Худди шундай!

— Ҳеч вақога тушунмадинг, тентак! — тўнгиллади Профессор.—Эртага «мени» кўмасан... Кимни кўмишингни англаяпсанми?

Ваҳоб жимгина бош ирғади.

— Кўмасан, кўмиш билан боғлиқ маросимларни имижимида, камтарона ўтказавер. Менга буларнинг асло қизиги йўқ энди.

— Лекин...— дея Ваҳоб сўз қўшмоқчи эди, Профессор қатъий оҳангда гапини бўлди:

— Ҳеч қандай «лекин»и йўқ. Мен айтдим — вассалом! Бундан кейин ёдингда бўлсин: энди менинг исми шарифим Содиқ Умархонов, уқдингми? Мен — фирқа раҳбариман ва менинг прокуратура билан дурустгина алоқаларим бор, тушунаяпсанми? Демак, сен...

— Профессор, азизим...— илтижо қилди Ваҳоб, лекин хўжайини уни гапиргани қўймади.

— Бас қил. Агар кимдир мен ҳақимда... бир ниманинг ҳидини сезиб қолса, уни дарҳол тинчитасан. «Жамғарма»да қолган ҳамма пулни эртага менга бирма-бир санаб берасан. Ўз улушингни ҳам оласан. Агар сенга кимдир тиқилинч қилса, қулогига лағмон ос, ўзингни ҳеч нарса билмайдиганга солиб туравер.

— Агар улар йигин қилмоқчи бўлишса-чи?

— Бундай қилишлари ойдайдир равшан. Бор энди, кўздан йўқол, гойиб бўл! Бир гап чиқса, сени амаллаб ўз ҳимоямга оламан.

Ваҳоб нотаниш кимса рўпарасида саросимада турар, аслида у бу олифтани мажақлаб, янчиб, йўқ қилиб ташлаши мумкин эди-ю, лекин бу зот унинг хўжайини, фақат Профессоргина у билан мана шундай гаплашиши мумкин.

— Ҳечқиси йўқ, Ваҳоббой. Мен билан бирга ишингни ҳам алмаштирасан. Бу Умархонов деганлари қанақа жўжа-хўрозлигини кўрамиз ҳали. Сен, ахир, у ҳақда маълумот тўплагансан-ку, тўғрими?— сўради Профессор ўрнидан тураркан.

Ваҳоб бош ирғади ва беихтиёр Профессорнинг қўлтигидан олмоқчи бўлди-ю, лекин хўжайини қандайдир сунъий жилмайиб, гумаштасини ўзидан кескин нари итарди.

— Афсус, сенинг танангни танламабман-да, Ваҳоббой. Хўп антиқа иш бўларди.

Шундай деб, у худди акиллаётган итга ўхшаб бор овози билан кулиб юборди. Ваҳоб ҳам унга қўшилди. У аввалига аста-секин, қийинчилик билан илжайиб қўйди. Сўнгра кўзларидан ёш чиққудек, қорнини ушлаб, йиқилиб қолгунга қадар жазави билан хохолаб кула кетди.

Қўққисдан Профессор ўзини босиб, қатъий буюрди:

— Жим бўл! Етарли! Аҳмедовнинг ҳузурига жўнагин-да, унинг ҳамма кўрсатмаларини бажар!

— Уқдим, Профессор.

— Оббо сен-ей, жуда уқувли, жуда топқирсан-да,— деди у галати бир оҳангда ва туйқусдан Ваҳобнинг бурнини чангаллади. Кутилмаган кучли ҳужумдан ва даҳшатли оғриқдан Ваҳоб афтини тириштириб, сакраб кетаёзди.

— Вой-вой-вой! — ингранди бошқа сўз айтишга ҳоли етмай.

— Ёдингда бўлсин, итвачча: мен — Содиқ Умархонович Умархоновман,— шивирлади Профессор.— Агар бир нимани пайқаб қолсам...

Кейин шу заҳоти унинг бурнини қўйиб юборди ва Ваҳоб енгил нафас ола бошлади.

— Энди — туёгингни шиқиллат! — бақирди хўжайин ва лаҳза ўтмай, Ваҳоб хонадан оёқларини қўлига олиб, ўқдай отилиб чиқиб кетди.

Профессор танҳо ўзи қолди. Тошойна қаршисига келиб, эгнидаги Умархоновнинг бежирим туркча халатини тўғрилаган бўлди. Дастлаб башарасига кўзларини сузиб тикилди. Кейин совуқ ойнага бурнини тақади. Сўнгра оғзининг танобини қочириб, илжаяркан, Умархоновнинг жами ўтгиз икки тиши ҳам худди ҳабашларникидай оппоқ эканлигини қониқиш билан кўздан кечирди.

— Бу итвачча тишларини нима билан тозалаган экан? — ҳайрон бўлди у. Бу ҳайронликда хафагарчиликдан кўра қувонч кўпроқ эди.— Тиш — бу муҳим нарса, бу — кумуш нишон,— кулимсиради у шу заҳоти тилла тишларни кўз олдига келтириб. Дарвоқе, у бежиз пайсалланаяпти. Янги хонага бориши учун фурсат етди, Содиқ Умархонович, фурсат етди.

Шу тариқа Профессор ўзи ҳам англамаган ҳолда худди навқирон каратечи йигитдек сакраб: «Ий-а-а!..» — дея қийқирганча хонадан отилиб чиқди.

Чинданам, у янги танасининг собиқ эгаси, унинг хулқатвори, одат ва алоқалари ҳақида анча нарсаларни биларди. Лекин ҳали кўп, жуда кўп нарсаларни билиб олиши керак эди. Инчинун, энг муҳими — Умархоновнинг атрофидаги одамлар пайқаб қолиши мумкин бўлган майда-чуйдалар эди. У қандай овқатланган, гаплашган ва ниҳоят, ўйнашлари бормиди?

Ўзининг янги галадонини очиб, у ердан устара, эркаклар атири, телефон рақамлари ва манзиллар ёзилган икки ёндафтарчаси ва малла сочли гўзал бир қизнинг сувратини топди. Сувратнинг орқасига аёл ўз дастхати билан: «Айиқчага, ўйинқароқ Алёнадан»,— деб ёзиб қўйган эди.

— Айиқчага...— тўнгилади Профессор.— Шуюм лақаб бўлди-ю... Алёна эса, чаккимас, гап йўқ...

Алёна қўрқув ва ҳаяжонда, лекин ўта мафтункор бир ҳолатда ўша куниёқ етиб келди. Бунақаларни маъшуқалikka яратилган, дейишади. Умархонов деганлари аҳмоқ эмас, калласи ишлайдиган йигит чиқиб қолди.

— Мен бирам қўрқиб кетдим, жоним,— деди у ўзини тўшакка ташлар экан.

Бунақа кутилмаган «хужум»дан эсанкираб қолган Профессор ўрнидан қўзғалиб:

— Нега олдинроқ келмадинг? — деб суради.

— Мени ичкарига қўйишмади... Ҳалокаатга учраганингдан кейин хўжайин дарров кўрсатма бериб, сени бу ерга, Аҳмедовнинг шифохонасига ётқизишди. Худога шукур! Бошқа жойга ётқизишганда яна нима буларди?

— Демак, сени ҳузуримга қўйишмабди-да?

— Албатта. Бу ерда умуман шунақанги қатъий тартиб-ки!.. Билмадим, эҳтимол, шундай бўлиши ҳам керакдир, лекин...— Алёна шундай ёқимли жилмайдик, Профессор ўзидан кетиб қолаёзди.— Лекин булар бари гирт бемаънилик. Муҳими, сен соғайдинг, шундай-ку, ахир?

— Бошим лат еган. Чамаси, мияга шикаст етган,— маъюс кулимсиради Профессор.— Айтишларича, баъзан хотирамни йўқотиб қўйишим ҳам мумкин экан, демак...

Қиз унинг гапини тугатишига сабри чидамай, эҳтирос ила қайноқ лабларини йигитнинг совуқ лабларига босдию, Профессорнинг нафаси қайтиб кетаёзди.

— Аммо сенга ўзинг суйган тортдан юбориб турдим,— деди Алёна ўзини пича орқага тортиб.— Сен айиқчасанку, улар эса ширинликни ўлгудай ёқтиришади,— давом этди у шўхлик билан йигитнинг халати орасига кираркан.

«Ўзингни бос! Ҳовлиқма! — ўзига ўзи буйруқ берган бўлди Профессор.— Бу алфозда ортиқ бир дақиқа ҳам чидолмайман. Унинг қизни қандай севганини билмадим-у, лекин мен ўз билганимча йўл тутаман...»

У қизнинг белидан қучоқлаб, кескин ўзига тортди-да, сонларига ёпишиб, кўйлагининг этакларини қўполлик билан юқорига кўтарди. Алёна истаган сонияда бу ерга одам кириб келиши мумкинлигини вaж қилиб, уни рад этмоқ-

чи эди-ю, лекин ўйнаши учун бу тўсиқ бўлолмаслигини дарров тушунди. Ҳозир ким унга Алёнани севишига ҳа-лақит берса, уни ўлдиришга тайёр эди. Ўлдирарди ҳам.

Бинобарин, бундай кезларда фош бўлиб қолишдан кўрқиб, ҳар бир кўланкадан титраб турадиган Умархонов ўзини бундай тутиши амримаҳол эди. Ундаги бу пинҳона ўзгаришдан ҳайратга тушган Алёна бунинг сабабини узоқ вақт кўришмаганларига йўйди.

— Касалхона сенга ёқибди,— ҳазиллашишга уринди у, лекин буёғи ҳазилга ўрин қолмаган, у тез-тез нафас олиб, «оҳ» тортиб, лабларини қаттиқ қимтиганча, лаззатли эҳти-рослар тўфонига шўнгиганди.

Алёна шундай аёллар тоифасидан эдики, улар учун шаҳвоний эҳтирос ва у билан боғлиқ жами хилқатлар ҳаёт-нинг олий мазмуни, асл моҳияти саналарди. У севги сўзла-рига ва муҳаббатнинг ўзига ҳам лоқайд қарар, лекин ҳеч қурса сохта ишқ ва хушторликка жиндек ишора сезган тақдирда ҳам худди ургочи йўлбарсдай «жанг»га отилар-ди. Бу соҳада у ҳамма нарсага тайёр ва телба ишқ уммо-нида балиқдай яйраб сузар эди.

Албатта, эркактарни тез-тез алмаштириш эса ўзи де-вона бўлишга ҳам тайёр ҳирсий ҳиссиётининг сусайиши-га олиб келишини у яхши тушунарди. Лекин пича толиқ-қан айиқчасига хиёнат қилишдан ҳам у сира тоймас эди. Албатта, дуч келгани билан эмас, айтайлик, унинг бош-лиги билан... Агар айиқча буларнинг барини сувратга олса, хўп антиқа иш бўларди-да, кейин... Аммо кейин нима бўли-шининг унга дахли йўқ эди. Анави аҳмоқона автоҳалокат ҳам роса ишнинг белига тепди. Қалтис режалари амалга ошмай қолгани боис у уввос солиб йиглаб юбораёзди. Лекин яхшироқ ўйлаб кўриб, ўзини қўлга олди, вафодор-лик қилиб, хаста, мияси шикаст топган севгилисини кўрган-ни касалхонага ташриф буюрди, ўйнаши эса, ишқий ўйин-ларнинг илгари ўзига номаълум бўлган турфа усулларини намоён этди.

Унинг танаси илондай тўлганар, қўллари қизнинг соч-лари ва таналарига ёпишар, ўзи эса бундан бешбаттар жазавага тушиб, арслондай наъра тортар эди...

...Ҳаммаси тугагач, улар анчагача сукут сақлаб ётишди. Алёнанинг миясида бир зумгина шубҳали бир фикр уйғонади-ю, лекин аёл дарров уни хаёлидан қувиб, уйнашини қаттиқ қучоқлаб олди.

— Бугун сен бутунлай ўзгачасан,— шивирлади у.— Бунга сира ақлим бовар қилмайди. Сени буткул бошқа томондан кашф этдим. Сен телба ҳам бўла олишинг мумкин экан. Нега энди илгари бу қобилиятингни...

Профессор жилмайиб, бармогини унинг лабларига босди.

— Бари жуда оддий. Сени жудаям соғинган бўлсам керак.

— Соғинганмиш,— кулиб юборди Алёна ошпоқ тишларини кўрсатиб.— Сиз — эркаклар жуда галатисизлар-да. Қандай қилиб мени ўша ҳезалак Муродов билан қўшмоқчи бўлдинг? Ўзинг шунақанги ажойиб эркак бўлсанг! Сенга унинг ўша аҳмоқона курсиси нимага керак бўлиб қолди. Сира тушунолмаيمان.

Профессор бу гапнинг нимани англатиши ҳақида зўр бериб ўйларкан, ўйга толди.

— Бўпти-бўпти, ўзингни бу ҳақда ҳеч нарсани эслолмаётганга солмай қўя қол! — деди у истехзо ва таманно билан.

— Бу гапни қўй. Биз бир-биримизга мосмиз-а? — сўради у аниқ жавобдан қочиб, унинг фикрини чалғитиш учун.

— Демак, сен мени йўқотиб қўйдингми, ярамас айиқча?

— Нима деяпсан, жоним! Сен менинг дўстимсан-ку, мени севишингга ишонаман...

— Менга қара, биз келишгандик-ку. Севги ҳақида сўз очмаймиз, деб,— мингирлади Алёна ва чойшабга ўранганча, ювинишга отланди.

— Албатта, албатта,— деди Профессор унинг ортидан эшитилар-эшитилмас оҳангда, бегона халат чўнтагидан сигарет излашга тушаркан. Ҳеч нарса топмагач, калласига кутилмаган ўй келди, чамаси, у энди чекишни ташлаши керак, чунки танасининг илгариги эгаси мансаб погоналарида юксалишига халақит беришини эътиборда тутиб, чекишни йиғиштирган ёки умуман чекмаган эди. Э, йўқ,

унинг бахтига, ғаладоннинг энг тагидан бир қути «Пэлл-Мэлл» сигарети чиқди.

«Фирқа ходимининг диди чаккимас»,— хаёлидан ўтказди у, Амриқо сигаретининг ёқимли тутунини ичига тортаркан.

Муродов ҳақида гапирганда бу Алёна нимани назарда тутди экан? Наҳотки Умархонов уни хўжайинига ошириб юборишга кўндирмоқчи бўлган? Ҳа-ҳа, афтидан, шундай. Вой, қаттол-ей! Аёл эса, кўриниб турганидай, бундан бош тортмаган, жанжал ҳам кўтармаган. Манжалақи... Асли аёл зотини ким ҳам тушуниб етарди дейсиз? Улар бизни тушунишмайди, биз — уларни. Эҳтимол, унга пул керакдир? Ўша қурумсоқдан кейин у аёлни тиллага кўмиб ташлаши мумкин, ахир. Хайр, майли. Дарров бундай йўл тутса бўлмас. Улар нимагадир келишишган экан, демак, уни охирига етказиш керак. У — Умархонов, демак, ўша аблаҳ, ўша фирқа мафкурачиси қандай фикр юритган бўлса, шундай уйлаши лозим, акс ҳолда...

Кўп ўтмай Алёна уни холи қолдирди, бир соатдан кейин эса, Аҳмедов кириб келди. У нимадандир ҳаяжонланган кўринарди.

— Хўш, энди ўзимизни қандай ҳис қиляпмиз?— яна сўради у таомилдаги сийқаси чиққан, ҳеч нарса англамайдиган, шифокорлар иборасини ишлатиб.

— Дўхтир, сиз ўзингизни қандай ҳис қилаётганингизни билмоқчи эдим? — деди Профессор унга ёш фирқа ходимининг нигоҳи билан сирли тикиларкан, «сиз» деган сўзга алоҳида ургу бериб.

— Жаҳоншумул кашфиёт амалга ошди. Мен жуда хурсандман...

— Албатта, агар сизнинг мишиқи шогирдингиз қовун тушириб қўйганида, ҳозирги мансабингизда ўтиришингиз даргумон эди, бунга мутлақо шубҳа қилмасангиз ҳам бўлади.

— Менга қаранг, энди сиз билан...— каловланди Аҳмедов.

— Ҳа, мен келишилган миқдордаги пулни ҳисоб рақамингизга ўтказиш ҳақида кўрсатма бердим. Уни қай та-

риқа тақсимлайсиз, бу — сизнинг ишингиз. Аммо бу бо-
рада ҳеч қандай гап-сўз чиқмайди, деб умид қиламан.

— О, ишонинг, мен кафолат бераман, чин сўзим...

— Мен сизнинг чин сўзларингизга тупурдим,— қўпол-
лик билан унинг гапини бўлди Профессор.— Агар бирон
гап чиқса, бутун оилангизни бўғизлаб ташлайман. Мана
бунга мен кафолат бераман. Бир ҳафтадан кейин мен бу
ердан кетаман. Энди мен мутлақо соғман ва ишларим бо-
шимдан ошиб-тошиб ётибди. Агар сукут сақласангиз, мен
сизга тегмайман...

Бош ҳақимнинг кўз илгамас ҳаракатини ҳис қилиб, уни
гапиртиргани ҳам қўймай, Профессор давом этди:

— Мен нима десам, фақат шундай бўлишини назарда
тутинг. Сизга ҳеч ким: на мелиса, на прокурор ва на жур-
налистлар ёрдам бера олади. Қаерга яширинманг, бари
бир сизни топаман. Хўп, майли, шу гап етарлидир... Эрта-
га эса, менга мошинангизни бериб турасиз. Бир иш ёдим-
га тушди...

Аҳмедов эътироз билдиришга журъат қилмай, тезгина
бош ирғади. Тажрибали ҳақим ўз беморларининг,— улар
қайси ижтимоий табақага мансубликларидан қатъий на-
зар,— буткул ўзгача муносабатларига одатланганди: ярим
букилиб таъзим қилишлар, чўзиқ табассум, унинг бирги-
на сўзи, розилиги ёки тиббий маслаҳати учун катта пул
ва совға-саломлар... Лекин ҳозир унинг рўпарасида нав-
қирон, ўзидан анча ёш, спортчилардек алпқомат йигит
турар ва бундай сўзлари учун бошлаб тарсаки тушириши
ёки хонадан ҳайдаб чиқариши, эҳтимол, номига ҳам бир
умрга доғ тушириши мумкин эди. Энди бу одам ўзга тана-
га муваффақиятли кўчиб, унга ўрнашиб, кўникиб олгач,
ўзи учун зарур бўлган нарсаларнинг барини — ёш тана,
соғлом аъзолар ва бетакрор ёшлиқни тўлигича забт этган
эди. Жиноий жарроҳликка йўл очиб берган, шайтоний
эврилишга омил яратган ҳақим Аҳмедов эса, бу иблис-
нинг истаган буйругини адо этишга мажбур эди. Шунинг
учун ҳам у унсиз бош ирғаркан, бу даҳшатли каллакесар-
дан тезроқ қутулиш илинжида ҳар қандай ишга тайёр эди.

Аммо Профессордан қутулиш осон кечмас эди. Ҳеч
кимга тегмаслик ҳақидаги унинг ваъдалари ҳам ёлгон бўли-

ши мумкин. Аслида у ҳаммасини худди бир вақтлардаги-дек, шошилмай, синчковлик билан бирин-кетин ҳал қилиб қўйган эди...

7

Профессор нафақат содда Ваҳобни, балки ўзини ҳам алдаган эди. Аввал у «ўз сафдошлари» томонидан абгор жасаднинг ерга қўйилишини кузатмоқчи эмасди. Аммо кейинроқ дилида қандайдир хоҳиш ҳисси пайдо бўлди: бу ўзига ачинганиданми ё атрофидаги одамларига ишонмаганиданми, аниқ айтолмайди. Хуллас, у ўзининг дафн маросимига боришни лозим топди.

Маърака таомиллари Ваҳобдан илтимос қилганидай камтарона ўтказилиши керак эди. У бари бир Наримондан ошиб ўтолмас, пулни беҳудага совурадиган аҳмоқлардан ҳам эмасди.

Ваҳоб икки автобусга буюртма бериб, Профессорнинг мижозлари, унинг доимий қарздорлари, хизматчи ва югурдакларини тўплаганди. Бу ердаги таъзия маросимида баъзи бир босқинчилар, ажримчилар ва пулдор олифталар ҳам бор эди. Чайқовчилар ва қиморбозлар эса таклиф қилинмаганди. Профессор тоза ишни ёқтирар ва қадрларди. У Аҳмедовнинг мошинасини мазор майдончасида қолдириб, таниш ва нотаниш ҳамкасбларининг нутқларини эшитгани яқинроқ борди.

— Айтишларича, бу ерда марҳум Профессорга даҳма қурилармиш,— деди даврадагилардан бири.

— Ҳа, албатта, энди ҳаммаси унинг ҳайкалини қуришга кетади,— деди кимдир.

— Оқсоқол бунга муносиб эди.

Ваҳоб атрофдагиларга елиб-югуриб кўрсатмалар бериш билан овора эди. Бундай югур-югур ва тўс-тўполонда бу ерга қаердандир келиб қолган ўзининг янги хўжайини бўлмиш ёш йигитга ҳам, ўзига ола қараш қилаётган бойваччаларга ҳам эътибор бермасди.

Ўз шон-шухратининг чўққисига эришган пайтда Профессорнинг фавқулодда ўлимидан ҳамма ҳайратда қолган эди. Лекин ўлим уларнинг қалтис ҳаётида жуда оддий,

одатий ва кундалик нарса эди. Қалтис «ўйин»лар, уруш-жанжалларда ўнлаб одамлар ўларди. Баъзан энг бош «Қирол», «Босс», «Пахан» ҳам кутилмаганда дорилбақога равона бўларди. Ҳеч ким бу дунёда абадий эмасди, бундайларнинг куни қисқа, муаммолар, ташвишлар туфайли юраклари омонат, бир марта кимдир панд берса — бўлди, бари тугарди. Ҳаётини иш: фаранглар айтганидек: «Қирол ўлди — яшасин қирол!» Лекин бундай тадбирда норасмий тож соҳиби, «умумхўжалик» эгаси йиғинда ёки ишончли одамларига ўзининг сўнги васиятини эълон қилиши ва ворисини тайинлаши лозим эди. Бироқ Профессор бундай қилишга улгурмаган, тўда эса тарқалиб кетганди. Ваҳоб дафн маросимига берилиб, қайгуга ботгандай кўри-наркан, сира кутилмаганда ўзини овсарликка ҳам соларди. Шунинг учун ҳам қовоқ-лунжлари осилган тўда аъзолари ундан таажжубда эди.

Профессор тобут ичида оппоқ кафанга ўралган, озиб кетган нотавон жасадига яқинлашди: «Алвидо, азизим! Алвидо»... — деди у ичида.

Жасадни тезда лаҳадга туширишди. Ҳамкасблари бир неча дақиқа сукут сақлашди. Сўнгра сиқим-сиқим тупроқ ташлай бошлашди. Профессор ҳам ўзининг қадрдон жасади устига бир сиқим тупроқ ташлади ва чеккага ўтди. Унга ҳеч ким эътибор бермади. Зеро, у мутлақо ҳушёр ва зийрак эди. Атрофидаги товушлар ва юзлардаги билинар-билинемас ўзгаришларни ҳам аниқ илгар эди. Рембо нимадандир қаттиқ норози эди. У буткул букчайиб, қаҳр-ғазаб ўтида ёнаётгандек эди. Ваҳоб уни Профессорнинг хотирасини ёд этиш учун ресторанга таклиф этганида, Рембо ҳамроҳига кескин бурилиб, елкасидан ушлади-да, баланд овозда тўнгилади:

— Бошни қотирма, умумий пулимизни чўз!

Ваҳоб унинг қўлини жимгина елкасидан олиб ташлар экан, қаҳрли нигоҳи билан унинг сўзларини бефарқ қолдирганлигини англатди. Бошқалар ҳам Рембони қўллаб-қувватлашмади. Ҳозирча бир нарса аниқ; вақт ҳамма нарсани жой-жойига қўяди. Вақт қиролни ҳам сайлайди, узаро яна қандай муаммо бўлиши мумкин. Профессорнинг хотирасини ёдга олиш эса ҳам қарз, ҳам фарз.

Шундан кейин Профессор атрофдагиларга сездирмай мозорнинг бошқа томонига қараб юрди ва шошилмай, мошина тарафга бурилди. Унинг кимлиги, хавфсизлик хизматиданми ё марҳумнинг келгинди ҳамкасблариданми — ҳеч кимни қизиқтирмади. Бугунги ташрифи учун шуларнинг ўзи етарли эди, биринчи қурбонликни ҳам у режалаб улгурганди...

Кечқурун унинг хонасига ҳансираганча югуриб келган Ваҳоб ҳайрат ичида Профессорнинг жиндек ҳам ўзгармаганини пайқади. Рембонинг тақдири ҳал бўлган эди. Бир қадам четга чиққанлар билан аввалги Профессор доим шундай «ҳисоб-китоб» қилар эди. Бу — сотқинлик саналарди.

— Жин урсин ўша Рембони,— деди Профессор лабларини чапиллатганча эснаб, керишар экан.— Уни ўз уйида тинчитасан, газнадан озроқ пул ол, мукофот пулини кейин оласан. Фақат қўлга тушиб қолма, сен ҳали менга кераксан.

Ваҳоб унинг гапини бўлмай, беихтиёр бош ирғади.

— Мажлис бўлишини айт, иш бор, дегин. Тилла узугимни Эркинга бер, ўзи ишни бошқариб кўрсин, янги пулларнинг орқасидан тушсин...

— Эркинга?..— қайта сўради Ваҳоб ва шу заҳоти руҳи тушиб кетди, лекин дилидаги фикрини давом эттирмади.

Андижонлик Эркин ҳали гирт мишиқилардан бўлиб, сўнгги пайтларда ёмгирдан кейинги қўзиқориндай кўпайиб кетган тенгдошлари — ўзига ўхшаган саёқ безорилар билан ишлар эди. Аслида у сувилондай тутқич бермас ва кези келганда дарҳол оёқларинг остига йиқилишга тайёр нухалардан эди. Профессор буни яхши билар ва ундан нафратланарди, аммо энди у ўғрилиқ шаънига тупурган ва ана шу лапашанга ўз узуги — ворислик нишонини топширганди.

— Э... мен-чи, С-с-содиқ Умархонович? — мингирлади Ваҳоб дудуқланиб.

— Унга мен айтган ҳамма нарсаларни топшир ва туёгингни шиқиллат. Мен сафарга отланишим, саломатликни тиклаш учун муолажа олишим керак, дегин. Улар ўлгудай очкўз, бу пуллар эвазига сени қўйиб юборишади, изинг-

дан тушишмайди. Бир ҳафта бир жойда яшаб турасан. Кейин ҳужжат тайёрлаб, менга котиб бўлиб ишга келасан.

Ваҳоб хўжайинининг гапларига итоат қилиб, нуқул бош ирғар эди.

— Тўғри тушун: улар сени тинчитиб кетишлари мумкин, бу ойдек равшан. Шунинг учун кечикмай айтганларимни сўзсиз бажаргин, ўғлим, — деди Профессор маъноли қилиб. — Шубҳага ҳам борма...

Кўп ўтмай, обдон саросимага тушган Ваҳоб бироз хотиржам тортиб, ташқарига отланди. У ўзини йўқотиб қўйган, бу Профессорни қониқтирмас эди, албатта. Айни вақтда Ваҳоб — калтабин йигит, у на мулоҳаза қилар, на сўраб-суриштирар ва на гап тарқатарди. Боз устига, у садоқатли қулдай оёқларинг остига йиқиларди. Бу эса икки ёқлама фойдали — сен учун ўзини ўтга-чўққа ташлашга тайёр садоқатли телба-далли хизматкорга эга бўлиш, деган гап эди.

Шу оқшом Профессор нозик бир ишни режалаштирди, аммо уни анави ҳафтафаҳмга топшириб бўлмасди. У билан Рембо шугуллангани маъқул.

Ҳакимларнинг кечки тафтиши олдидан, тахминан, ундан ярим соатча аввалги эркин вақтда, яъни беморлар асосан ойнаи жаҳон қаршисида тўпланишадиган, қарта ўйнашаётган ёки ҳовлида лақиллаб юришган маҳалда Профессор Глазковнинг хонасини тақиллатди. У атайин ҳаким ўз хонасида йўқ пайтини мўлжаллаб келганди. Профессорга ассистент аёл керак эди.

Зулфира ҳар доимгидай шиша идишлар орасида куймаланиб юрарди. Иш жуда кўп, вақт эса ҳар доимгидай тигиз эди. Эшик астагина тақиллаб, ёш йигит бош суқиб унга қаради.

«Ўша», — дея хаёлидан ўтказди ҳамшира. Гарчанд у жароҳилиқдан кейин ўзининг сирли беморини кўрмаган бўлса-да, унинг юз қиёфасини жуда яхши эслаб қолганди.

— Сизни ишдан чалғитаётганим учун узр сўрайман, — йигит пича пайсалланиб туриб, хонада ундан бошқа ҳеч ким йўқлигига ишонч ҳосил қилгач, эшикни тўлиқ беркитди. — Мен сиз билан гаплашиб олишим керак.

— Ҳа, марҳамат,— таклиф қилди у.— Лекин Валерий Иванович бугун қайтиб келмайдилар...

— Йўқ-йўқ, мен айнан сиз билан гаплашмоқчи эдим.

— Марҳамат, қулогим сизда,— Зулфира ифлос идишчаларни бир чеккага қўйиб, кутилмаган «меҳмон»га савол назари билан юзланди.

— Мабодо мен сизни ишдан қолдираётган бўлсам...— Профессор пича каловланди. Унинг иш усули шундай — дастлаб тортинчоқ уятчан арзгўйчи сифатида таассурот қолдирар, сўнгра аста-секин суҳбатдошини доводиратиб қўядиган даражада қўпол ва даргазаб ҳолатга кириб, очиқ ҳужумга ўтар эди.

— Э, йўқ, нималар деяпсиз,— деди Зулфира хижолат тортиб, одамларда камдан-кам учрайдиган бундай мулозаматдан эсанкирагудай бўлиб.— Мен сизни тушуниб турибман, сиз ноёб жарроҳиликни бошдан кечирдингиз, балки салбий оқибатларнинг олдини олиш учун, эҳтимол, сизни руҳан енгиллаштириш чораларини кўришимиз лозимдир.

— Руҳан енгиллашиш масаласида ҳамма ишларим жойида,— кинояли кулимсиради Профессор.— Мен, очиғини айтганда, қандай ишга қўл урганимни бошиданоқ яхши билар эдим.

Бу сўзларни айтаркан, йигит Зулфирага маънодор тикилди ва аёл негадир жунжикиб, гужанак бўлиб олди.

— Сизни бу жарроҳининг маънавий томони қизиқтирмаганмиди? — Ҳужум қилишда давом этди Профессор.

— Мен бошиқларим режалаштирган ишда ортиқча саволлар беришга одатланмаганман. Кутилмаганда бошлигим чақириб, ўта муҳим жарроҳида ёрдам берасиз, деди. Фан нуқтаи назаридан, мен жуда ноёб тажрибада иштирок этиш имконига эга бўлдим, холос.

— Бари бир, маънавият масаласи-чи! — ўз гапида туриб олди у.

— Балки, бу кўпроқ сизнинг соҳангизга тегишлидир,— унинг гапини булди Зулфира.— Мен ҳакимман, қолаверса, ҳаётингизни сақлаб қолмоқчи бўлдик.

— Бошқа одамнинг ҳаёти барбод бўлганига нима дейсиз? — Профессор унга бақрайиб тикилди ва ўтли нигоҳдан шўрлик аёлнинг танасига муздек тер қуюлди.

— Мен... аслида... ўз бурчимни адо этдим, холос,— деди у бўшашиб.

— Сиз — жиноий иш иштирокчисисиз, шуни биласизми? — деди Профессор суллоҳлик билан илжайиб.

— Лекин... буни ўзингиз...

— Шунга қарамай, сизнинг ўрнингиз ва даҳо устозингиз Валерий Ивановичнинг ўрни... бошқа ҳақим ҳақида гапирмаган тақдиримда ҳам...

— Менга қаранг! — унинг гапини бўлди Зулфира жаҳл билан.— Сизга нима керак ўзи? Гапни айлантирмай, тўғриси айтилинг!

— Нимаям дердим! Мана бу бошқа гап...— У оёқларини чалиштирганча ёнидаги курсига бамайлихотир ўтираркан, энди буткул бошқача оҳангда — бироз кескин ва сурбетлик билан гап бошлади: — Ойимча, сиз жуда кўп нарсани биласиз, бу эса, менга ёқмайди.

Зулфира ҳайрат ва қўрқувдан оғзини очганча серрайиб қолди.

— Гап шундай,— ҳужумда давом этди Профессор, энди уни «сен»лаб,— ўғилчанг Марат қамоқхонага овқат ташиб юрмаслиги учун эртагаёқ ишдан бўшаш ҳақида ариза бериб, Қозонга жўнаб кетасан... Уқдингми?!

— Бу мумкин эмас! Асло мумкин эмас...

— Жуда мумкин-да, азизам. Агар бирон жойда оғзингдан гуллаб қўйсанг, ёлғиз ўғлингни кўмиш маросимига тайёргарлик кўравер. Яхшилаб ўйла, мен бир гапни икки марта гапирмайман.

Зулфира сувга тушган мушукдай шалпайиб қолди. Аёл бу ёш мўйсафиднинг кўзларида ҳайвоний бир шуъла илғади ва бундай одам ҳеч қачон ҳазиллашмаслигини англаб етди.

Унинг боши айланиб, кўнгли беҳузур бўлди. Ҳуши бошидан учаркан, кўз олдидан қандайдир аҳмоқона жадваллар, ҳисоб-китоблар, мукофотлар, болалар боғчасининг энагалари, гийбатга ўч қўшни аёллар бирма-бир сузиб ўтди. Кейин ҳаммаёқни қуюқ туман қоплаб, унинг ичида аёлнинг мўъжазгина ишхонаси, ифлос, ўша жирканч келгинди ва дунёдаги ҳамма-ҳамма нарсалар кўздан гойиб бўлди,

кутилмаганда қаердандир юқоридан унга қараб турган Глазковнинг ҳайратомуз юз қиёфаси кўринди. Сўнгра у ҳам изсиз йўқолди...

8

Профессор ўзининг янги уйига етиб келиб, эшигини очди-ю маъноли қилиб: «Ҳм»,— деб юборди, кейин Ваҳобга кўзини қисиб кўйди. Энди унинг ҳамма нарсаси янги бўлади: уйи ҳам, мошинаси ҳам, ҳатто ўйнаши ҳам. Унинг дорилбақога равона бўлган ҳаётида қачон, қайси йили яна шундай маъшуқаси бўлган эди? Ҳатто эслаши ҳам қийин. Уларнинг барини Худо олсин, Содиқ Умархонич, энди сизнинг ҳамма ишларингиз олдинда. Алёнанинг танҳо ўзигина ўнта энг эҳтиросли маъшуқанинг ўрнини боса олади.

Ўзиям уймисан-уй экан? Албатта, Профессорнинг Ваҳоб тез ва осонгина «тинчитган» ҳашаматли дала ҳовлиси олдида бу уй ҳолва. Аммо янгисиям чаккimas: форс гиламлари, румин жавони, шоҳона биллур қандил, қимматбаҳо ромга солинган бир жуфт манзара тасвири, ваннахонада — чех кошинлари, япон видеобуюмлари ва ҳоказолар кўзни қамаштиради. Аммо-лекин фирқачи ошнаси нуқул хориж молларини ёқтирган экан. Ортиқча ҳеч нарса йўқ, бари асл моллар, зарурий ашқол-дашқоллар эди.

Бироқ уйда бўйдоқ одам яшагани шундоқ кўриниб турарди. Профессор кийим-кечак солинадиган жавоннинг ён қиррасига бармоғини теккизиб кўрди-да, уни қалин чанг босганини пайқаб, афтини буриштиради:

— Унинг уй бекаси бор-йўқлигини аниқла, Ваҳоббой. Агар йўқ бўлса, ўттизга тўлмаган иккитасини ишга оласан,— Профессор илжайди. Профессор унинг елкасига қоқиб қўяр экан, бир дақиқа бу паҳлавон йигитни супурги, латта ва хокандоз ушлаган ҳолда кўз олдига келтириб, оғзининг таноби қочди.

— Мушакларингни машқ қилдириб, тоблаясан-да, ука... Ваҳоб қотиб турганча, секин қиқирлаб кўйди.

— Фирқа тизимига обдон жойлашиб олганимдан кейин бир нашриёт «Тавсияси» билан ҳузуримга келасан.

Ҳужжатларингни ўзим тўғрилайман. Уларнинг тили билан айтганда, менда зўр таассурот қолдирасан, уқдингми? Котиб, идора хизматчиси, хат ташувчи ёки шунга ўхшаган бир бало ишни бажариб юраверасан. Ходимлар масаласини эса ўз бўйнимга оламан. Билиб қўй, ҳеч қандай ўзбошимчаликка йўл қўймайсан. Фақат мен айтган ишларни бажарасан ва ташқарида тек юрасан, тушундингми?

— Тушундим, Содиқ Умархонович,— деди Ваҳоб бурролик билан.

— Унгача эса... унгача яна бир қарзимизни узиб келасан.— Профессор унга ғалати тикилди.

— Қарзимиз? — қайта сўради гумаштаси.— Наҳотки биз яна кимгадир...

— Бир кредиторимиз бор... Хуллас, бош ҳаким ҳузурига отланасан. Аҳмедовнинг қатнов йўлини биласан-ку?

— Беш панжамдай, хўжайин.

— Балли,— кўзларини сузди Профессор.— Мақтанма. Тентак Рембони «чертиш» эмас бу сенга. Манавини машинасида қолдирасан,— у митти портлатгични чўнтагидан олиб Ваҳобга кўрсатди.— Рисоласини қилиб, ниқоблайсан, ахир, сен тажрибали портлатувчисан-ку...

Ваҳоб қаддини тиклаб Профессорга маъноли тикилди.

— Лаънати! Лўлига ўхшаб яна ҳақ талаб қилаяпсанми?— бошини чайқатди у.— Хайр, майли, дафн маросими учун мукофотни кўпайтираман, хотиржам бўл. Лекин бошқа дамингни чиқарма, сенга бераётган ойлигим ҳам етиб ортади, йўқса қорнинг ишиб кетади...

Икки кундан сўнг бутун шаҳар жумҳуриятнинг етакчи ҳақимларидан бири ўз шахсий машинасида портлатиб ўлдирилгани ҳақидаги хабардан жунбушга келди. Қотиллик сабаби буткул қоронгу эди. Бу ишни текшириш учун махсус тафтиш гуруҳи тузилди. Тафтиш тажрибали терговчиларга топширилди, лекин улар ишнинг бошланишиданоқ нотўғри йўлдан кетишди: қотиллик изларини ҳақим Аҳмедовнинг пул билан боғлиқ найрангбозликларидан қидиришга киришишди.

Барча рўзномаларда унинг қора ҳошиядаги мотамсаро суврати ва бир гуруҳ ўртоқлари номидан имзо чекилган таъзиянома эълон қилинди. Одамлар бу ҳақда афсусла-

ниб, ачиниб ва ҳатто куюниб (яхшимида, ёмондими,— бари бир одам-да) гапиришди. Орадан маълум фурсат ўтиб, аста-секин яна хотиржам тортишди.

Бу жиноий иш ўта қоронғу, боз устига қотиллик, рэкет гуруҳи ва товламачиликлар билан боғлиқ мавҳум бир даврда кечар эди. Илгарилари қотиллар тажрибали ва устмон бўлишларига қарамай албатта қўлга олинарди (ҳар ҳолда жиноят қидирувига оид воқеалари кескин кечадиган рўмонлар ва фильмлар орқали одамларга шундай туюларди). Аҳмедов яшаган даврда эса бари ўзгача бўлиб чиқди: аниқ мақсад йўлидаги, ҳар бир қадами ўлчанган, пухта буюртмали қотилликлар ёлланган қотиллар томонидан ҳеч қандай изсиз ва гувоҳларсиз амалга ошириларди. Техника тараққиёти уларнинг ишида ҳам ўз ютуқларини намойиш этарди.

Жиноий тафтиш ишлари билан боғлиқ ташвишлар Валерий Глазковнинг ҳаётига ҳам бўрондай бостириб келди — уни бирдан-бир гувоҳ сифатида дамба-дам сўроққа чақиришарди.

Ўз устоди ҳақида у нимаюм дея оларди. Тўғри, унинг қўлида ўқиган, Аҳмедовнинг тиббиёт марказида ишлаган, ундан ўз ишига оқ фотиҳа олганди. Глазков шулардан бошқа ҳеч нарсани билмас ва гапирмас эди. Ёш олимнинг шахсий тажрибалари масаласига келганда, терговчилар мутлақо қизиқмасдилар. Глазковнинг ўзи ҳам бу хусусда сукут сақлар, гарчанд сукути яхшиликка олиб келмаслигини билса-да, лом-мим демас эди. Боз устига, махфий жарроҳи ҳақида ҳеч кимга оғиз очмасликка марҳум устоди олдида қасам ичган, ахир. Қолаверса, Рустам Аҳмедовичнинг йирик, шафқатсиз ва ҳатто, эҳтимол, тиббиётга умуман даҳли бўлмаган шахсий душманлари ҳам бўлиши мумкин-ку!

Лекин айни шу масалада ўзини ўзи алдаётганини ҳам тушунарди. Йўқса, кутилмаганда Зулфиранинг шаҳардан зудтар кўчиб кетишини қандай изоҳлаш мумкин? Ахир, у ҳам мана шу тажрибанинг гувоҳи эди-ку. Камдан-кам ноёб жарроҳилик амалга ошгач, саноқли кунлар ўтмасданоқ у Қозонга жўнаб кетди. Қон-қон йиглаб, дўстига бир оғиз изоҳ ҳам бермай, жўнаб кетди.

Буни қандай тушуниш мумкин? Бунга унинг Қозонда яшайдиган ва бир қўли шол бўлиб қолган холасининг нима дахли бор? Ваҳоланки, Зулфиранинг бор бисоти — уйи, суйган иши, аъло ўқийдиган, одобли ўғилчаси — ҳаммаси шу ерда-ку. Буларни Глазков тушунмаслиги мумкин эмас эди. Умуман, у бемаъни муаммолар, майда ташвишлар ва ҳоказа кундалик икир-чикирлар олдида эсанкираб қолар, ўзини ўта ожиз сезар эди.

Аммо у бирдан-бир чинакам дўсти, холис йўлдоши ва ёрдамчиси Зулфиранинг бамисоли кимнингдир буйруғи ила ўзига нисбатан бу тариқа сотқинлик қилганини англаб етгандек бўлди. Ана шунда у ўзини шафқатсиз таҳқирланган, деб ҳисоблади.

Кимнингдир буйруғи билан?.. Наҳотки? Ҳа-ҳа, айнан шундай. Ҳаммаси шундай бошланганмиди — Зулфира, Рустам Аҳмедович. Навбат энди кимга?.. Темир халқа энди Глазковнинг атрофини исканжага ола бошлаганди.

Йуқ, у на Профессор ва на Умархонов ҳақида ҳеч нарса билмас эди. Унинг учун улар жарроҳиликка розилик берган тажриба воситалари — оддий беморлар эди, холос. Глазков даҳшатли воқеалар бўлиб ўтгачгина ўзи ҳам ҳалокатга маҳкум эканини бирдан англаб етганди. Қандайдир даҳшатли ва қудратли бир куч уларни худди шахмат доналаридай сирли ўйинга тортганди. Улар бари — Зулфира ҳам, Аҳмедов ҳам, унинг ўзи ҳам, гафлат тузоғига илинганларини сезмай қолгандилар. Гарчанд Валерий Иванович ҳеч қайси фирқа аъзолигига кирмаган, ноқонуний тижорат билан шугулланмаган ва умуман ўзининг тиббий тажрибаларидан бўлак ҳеч бир нарсани тан олмайдиган одам эса-да, охир-оқибат даҳшатли жиноятга йўл қўйгани — одам ўлдирганини англаб етди! У ўз қўллари билан муҳим аъзони олиб ташлади ва шу билан бир шахснинг ҳаётига чек қўйди-ку?

Ё Раббим! Шу даражада кўр бўладими одам? Наҳотки тажрибасини қиёмига етказиш ёки ўз устодига ёқиш йўлидаги кучли интилиши унинг ақлини ўғирлаб қўйган бўлса?

Глазков Зулфира кетгач, ҳувиллаб қолган хонасига биқиниб олганди. Унинг ўрнига ҳеч кимни ишга олмаган, шунинг учун ҳам хонаси ивирсиб кетганди.

Ҳаммасига минг лаънат! У амалда соғлом, лекин мияси бироз лат еган одамни ўз қўли билан ўлдирди-я! Қандайдир жиноятчи, ўғри, босқинчини деб шу ишга қўл урди — уни бошқача аташ ҳам мумкин эмасди. Ажойиб тажрибасининг тескари томони ана шундай яқунланди. Зулфира шошилини равишда қочишга мажбур бўлди. Аҳмедов эса фожиали тарзда ҳалокатга учради.

Демак, соғайган, буниги устига анча ёшарган ўша иблис терговга ҳеч нарса айтмаслигига комил ишонч билан энди Глазковнинг ўзига кўз тиккан. Афтидан, Глазков унга керак ҳали. Глазков қайтиб бу йўлдан юрмайди.

У сочларини чангаллаб, чаккаларини қаттиқ қисганча, бўғиқ ингранди. Истеъдодли, бироқ омади чопмаган кимса у. Қандайдир бўлмагур имтиёзларни деб бутун ҳаётинг, севган ишинг ўз мазмунини йўқотса-я! Бу даҳшатли фожиадан сўнг унга Академияга ўтиш истиқболи билан юқори-роқ лавозим ёки қаердадир Калифорнияда ёхуд Кембрижда тажриба ўтаб келишни таклиф этишлари эҳтимолдан холи эмас. Ана шу кечган воқеалардан сўнг булар бари бемаънилик. Унинг қўли қонга булганган, суюкли устоди қандайдир фитнанинг иштирокчиси бўлмаган тақдирда ҳам, унинг қурбонига айланди. Унинг ўзи эса инсон қиёфасидаги қотил-мошинани ишлаб чиқарган ихтирочи эди.

Қачонлардир болалигида у шунга ўхшаган бир асарни ўқиган ва адибнинг аҳмоқона уйдирмаси устидан роса кулганди. Лекин ҳозир булар бари аччиқ шафқатсиз ҳақиқат эди.

Йўқ, ортиқ бундай яшаши мумкин эмас. Ҳаким кескин ўрнидан турди-ю, пўлат сандиққа яқинлашиб, уни очди-да, пича қидириб, ҳапдориларни олди. Бу уйқуга толдирадиган ўта кучли дори — люминал эди. Глазков уларни кафтида майдалаб, эзиб ташламоқчидек қаттиқ қисди. Аммо дарров қўлини ёзди.

У оҳиста ёзув устолига яқинлашди, дафтарини олиб алланималарни битди. Бу унинг тиббий кундаликлари бўлиб, унда ўзининг тиббий кузатишларини синчковлик билан ёзиб борар эди.

Аввалига сўнги вақтларда бўлиб ўтган воқеалар ҳақида қатор маълумотларни баён этди. Кейин эса курсига яста-

ниб утирганча ўйга толди. Тарқоқ фикрларини жамлаш учун бир неча фурсат сукутга ботди. Кейин яна ўзининг ёзувларини кўздан кечирди: унда ўз кашфиётининг қурбақадан бошлаб инсонгача бўлган ҳайратомуз, қисқа фурсатда амалга ошган тадрижий ривожини иншо этилган эди.

Афтидан, чексиз имкониятларга эга бўлган инсон аъзолари ҳаёт фаолиятида фойдаланилмайдиган қўшимча заҳираларга эга эди. Буни изоҳлаш қийин, лекин, чамаси, инсон мияси барбод бўлганда ҳам, унинг ёш, мутлақо соғлом танаси ички имкониятларини ишга солиб, ўзгача бир савияда ҳаётни давом эттиришга эҳтиёж сезади.

Жами аъзолар, юрак, буйрак, ичак ва ҳужайралар ўз фаолиятларига четдан аралашган ҳар қандай унсурга қарши курашаркан, яшашга, яшашда давом этишга ҳамиша шай туради. Шунинг учун ҳам бундай танага унча янги бўлмаса-да, лекин барча тегишли хоссаларга эга бўлган ўзга бир ҳаётий марказ жойлаштирилган экан, ана шунда инсон бамисоли сувга қўйиб юборилган балиқдай яйраб-яшнаб кетади. Ҳужайралар жонланиб, томирлар тўғриланади — янги мия бутун танага янгича буйруқлар бера бошлайди.

Бинобарин, буни маъмурий раҳбариятнинг алмаштирилишига қиёс қилиш ҳам мумкин. Ишдан олинган ёки ҳурматини жойига қўйиб бошқа ишга ўтказилган эски бошқон ўрнига ташқаридан кимдир келади-ю, эврилишлар, туб ўзгаришлар ва алгов-далговлар бошланади.

Худди шунинг каби Умархоновнинг танаси ҳам бегона мияга осонгина бўйсунди. Юқоридан тайинланган бошлиқларга унинг қўл остидагилар нима ҳам қила оларди? Унга жимгина итоат этиб, ўз вазифаларини шовқин-суронсиз бажаришлари лозим бўлади. Ҳар кимники — ўзига...

Глазков бир бор қўлёмаларини кўздан кечирди, ёқимсиз кулимсиради ва ноҳос уларни гижимлаб, дафтардан йиртиб олди. Бир неча бор уриниб гугурт чақди-да, оловни мана шу, энди кераксиз қоғозга тутди. Аланга уни тезгина ўз домига олди. Лаҳза ўтмай гижимланган қоғоз уюми кулга айланиб, сочилиб кетди...

Люминал устолнинг четидаги ҳозиргина тадқиқотлар ёниб кул бўлган куддон ёнида турарди. Глазков шошилмай қўл узатиб, бирданига ўчта ҳаңдорини оғзига солди.

Сўнгра танасини тигроқ тутиб, уларни ютаркан, қўл ювадиган чаноқ сари юрди, лекин шу заҳоти тўхтаб, бир-варакайига икки дона ҳақдорини оғзига солди.

Яна устол ёнига ўтириб, йиртилган дафтарига қўл чўзди, нимадир чизмоқчи бўлди, лекин қўли шалвираб, кўзлари юмилиб кета бошлади. У ҳеч қандай маъно англамайди-ган бир неча сўзларнигина ёза олди. Сўнгра боши айла-ниб, кўнгли ҳаддан зиёд беҳузур бўлаётгани ва томоғи ачишаётганини ҳис этди-ю, зумда ҳушини йўқотди. Ўша заҳотиёқ калласи устолга гурсиллаб урилиб, бари туга-ди...

9

Анча ҳашаматли хонанинг ўртасида Умархоновнинг улкан устоли, унинг икки тарафига тери қопланган юм-шоқ устуллар терилган. Профессор худди саркарда буюк жанг олдидан ўйга толгандек хаёлчан ўтирибди. Орадан кўп вақт ўтмай янги рўзномалар уюмини кўтариб, Ваҳоб кириб келади.

Уларнинг ҳаётида деярли ҳеч нарса ўзгармаганди. У — корчалон, қудратли бошлиқ. Ваҳоб эса, ҳар доимгидай — унинг садоқатли хизматчиси, танқўриқчиси.

Дарвоқе уларнинг орасида анави семиз Ўткир Муродович ҳам пайдо бўлган, у ўзининг аҳмоқона маърузала-ри, қандайдир маълумотнома, жадваллари ва яна аллам-балолари билан Профессорнинг жигига теккани теккан. Умархоновнинг қисмати фақат югурдакликдан иборат бўлган кўринади. Бу ҳаромзодани деб ўз маҳбубасини қурбон қилмоқчи бўлгани боисини энди тушуниш мум-кин. Нимаям дерди. Қуруқ қошиқ оғиз йиртади. Бунақа ишларга Профессорнинг суяги йўқ.

— Нима гаплар бор, Ваҳоббой? — дейди у ўз ёрдамчи-сига зимдан тикилиб.

— Ҳаммаёқ тинчлик, Содиқ Умархонович,— жиддий ахбор берди у.

— Янги жамоа маъқулми сенга?

— Маъқул бўлганда қандоқ.

— Питирламай, тўғри юргин. Ҳеч қандай ортиқча гап-сўз чиқарма. Сен — менинг одамимсан. Биз сен билан қачонлардир бирга ўқиганмиз. Вассалом. Уқдингми?

— Ҳа, албатта.

— Яна. Анави жаноналарга кўз олайтира кўрма, йўқса бичиб қўяман-а,— кинояли кулимсиради Профессор.

Ваҳобнинг ранги бўздай оқариб, ҳеч нима демади. У ҳудди ёш боладай хўжайини нима деса, ҳаммасига лаққа ишонар эди.

— Ҳазиллашдим, азизим. Соғлигинг кўтаргунча маишат қилавер,— Профессор бир неча бор унинг елкасига қоқиб, рўзнома варақлашга киришди.

У яна миршаб хабарлари рукнини излай бошлади, лекин уларнинг ўрнига нигоҳи рўзноманинг охирги устунида ёритилган кичик таъзияномага тушди: «Глазков Валерий Иванович... чуқур қайғу билан...»

Ёпирай!.. Наҳотки у ўзига ўзи панд берган бўлса? Худо ҳаққи, бундай қурбон бериш унинг режасида йўқ эди. Профессор ўз соғлиги билан боғлиқ ҳар хил нохуш воқеаларни эътиборга олиб, шахсий ҳақими бўлиши лозим, деб ҳисобларди. Лекин бошқа томондан олганда, энди Глазков ҳеч кимга бу сирни очолмайди. Ҳаммаёқ энди шипшидам: қўрқиб кетган Зулфира — Қозонда, бош ҳақим ва жарроҳ дорилбақога равона бўлишди, бир бемор ерга қўйилди, бошқаси — мана, соғ-саломат аввалги жойида ишлаб юрибди.

Профессор чуқур нафас олиб, Ваҳобга кўз қирини ташлади. Ҳа, ҳали яна бир гувоҳ бор. Э, йўқ. У ўзига итдай садоқатли, керак бўлса онасини ҳам аямайди, тўнка!

Ички телефон жиринглади. Алёнанинг майин овози эшитилди: — Содиқ Умархонович, Ўткир Муродовичнинг ҳузурига маъруза билан тез кираркансиз.

— Раҳмат, ҳозир кетаяпман,— миннатдорлик билдирди у ва яна бир дилкаш сўз айтмоқчи эди, ҳаммаёқда ҳозир у нозир Ваҳоб рўпарасида гўдаийб турганини кўрди-ю, фикридан қайтди.

Профессор қўл силтаб, гудраниб сўкинди-да, хўжайинининг ҳузурига отланди. Унинг юрагига йўл топиши керак. Югурдак бўлиб юргани етар энди!

Муродовнинг хонаси Умархоновникидан қарийб икки баробар катта эди. Унда бемалол велосипедда сайр қилса бўларди.

Хужайин азбаройи семизлигидан юмшоқ курсига ботиб утирарди. Унинг салобатли калласига султонлар тожигина етишмасди. Юз қиёфаси, ўзини тутиши, паришон ва ҳоргин нигоҳи бу одамнинг катта имкониятларга эгаллигини кўрсатиб турарди.

Лекин бу калондимоғ амалдор нақадар майда ва ҳақир одам эди аслида. Бошлиқлар дам оладиган оромгоҳлар ва ҳаммомларда у ўз хонасидаги ҳукмдорлик ниқобидан тезгина воз кечиб юборар эди. Амал поғоналарида ундан юқорироқда тургувчи кучли одамлар — Марказқўмнинг калондимоғ амалдорлари ва Масков генераллари, йирик саноатчилар ва бошқалар бу масхарабоз одамнинг устидан бот-бот кулиб мазах қилишар, дакки бериб, жонига тегишар эди.

Профессор унинг ландавур ва қўрқоқ одам эканлигини дарров билиб олган, шу боис дилида унга нисбатан ҳеч қандай нафрат туймаган, лекин илк бор кўрганида, совуқ ва жирканч чувалчанг танасига тегиб кетгандагидай ёқимсиз бир ҳиссиёт уйғонган эди.

Профессор иш бошлашидан аввал сабр қилиб кутишига тўғри келди. Бир, икки, уч ҳафта... Яқин атрофдаги одамлар ва анави тентак хўжайини ҳақиқий Умархоновнинг қайтганига тўлиқ ишонч ҳосил қилишлари учун жамоага мустаҳкам сингишиб олиши керак эди.

Профессор ўзининг янги қобилиятларидан ўзи ҳам ҳайратда: фирқа мавзуларидаги суҳбатларда тенгма-тенг гаплашиш, тонна-тонна қоғозларни сиёсий мафкура элагидан ўтказиш ҳар кимнинг ҳам қўлидан келавермасди.

Илгари у бундай ишларга сира тўқнаш келмаган, лекин кўп ишларни пухта ўйлаб, бемалол амалга ошириш, маъруза ёки нутқ ирод этиш, сиёсий баҳслар ва ишсиз ёшларга ёрдам бериш жамғармасининг йигилишларини муваффақиятли ўтказиш унинг учун унчалик қийинчилик туғдирмасди.

Янги танасининг эгасига тегишли бўлган лаёқат ва тажрибалар қандайдир номаълум ирсий йўл билан маълум

вазифаларни бажаришига омил яратганди. Янги мия эса, буларни назорат қиларди, холос. Чамаси, ақли ноқис раҳбар ўз ходими томонидан тўлиқ ёзиб берилган маърузага шу тариқа жимгина имзо чекса керак.

Муродов ҳам бу жўжахўроздан нафратланар, уни одам ўрнида кўрмас эди. Унинг муовини маслаҳатгўйликдан кўра кўпроқ ёзув-чизувга устаси фаранг, тасодифий бир вазият туфайли бу жойга келиб қолганди. Чинакам маслаҳат керак бўлганда, у ўзигагина маълум бўлган буткул бошқа одамларга мурожаат қилар ва уларни ҳеч кимга билдирмасликка интиларди.

Мана, ўша ёзгувчи рўпарасида турибди. У билан истаган ишини қилиши мумкин. Сийлаши ёхуд етти ямлаб бир ютиши ҳам мумкин. Ҳозирча у билан юмшоқроқ муомала қилади, ахир, яқинда унинг бошига бахтсизлик тушди-да. Дарвоқе, унга шўндоғам яхши ёрдам берди, энг зўр тиббиёт марказига жойлаштирди, оталарча меҳрибонлик кўрсатди. Яна унга нима керак? Жасорати учун нишон берсинми?

— Қалай, анча ўзингга келдингми энди? — Муродов ҳомийларча ўз ходимининг қўлини қисди.

— Гамхўрлигингиз учун раҳмат, Ўткирхон ака. Мен буни ҳеч қачон унутмайман,— жавоб берди Профессор пича қаддини букиб. Афтидан, танасининг илгариги эгаси худди шундай гаплашар эди.

— Хўш, кўриб турганимдан, ҳамма ишларинг жойида бўлса, энди ишдан гаплашайлик,— Муродов кўзларини ярим юмиб, қўлларини қорнига қўйди.— Ўзинг тушунасан, пахта мавсуми яқинлашаяпти. Ҳисоботлар, тарғибот, талабалар дегандай... Хуллас, бари сен билан бизнинг зиммамизда. Демак, чопқиллашингга, ҳаммаёқда тартиб ўрнатиб, сафарга отланишингга тўғри келади. Бу ёгини ўзинг биласан...

Оббо, шуям иш бўлди-ю!.. Профессор худди темиртан — роботга ўхшаб, унга ҳўжайини тайёрлаб қўйган тўстўпалон ишларнинг ҳамма йўналишларини хаёлидан бир-бир ўтказди. Ва уларнинг энг яхшисини танлади. Бошлиги кўрсатаётган ишонч учун унга қизгин миннатдорчилик билдирди ва камсуқумлик билан гап мавзусини буткул бошқа йўналишга бурди:

— Ўткирхон ака, сиз ўзингизни ишга ҳаддан зиёд кўп бағишляяпсиз. Ишимиз қанчалик салмоқли бўлмасин, бизнинг илгор соҳамиз нечоғлик муҳим бўлмасин, ўз соғлигимизни аяшимиз, бироз ҳордиқ олишимиз керак,— деди Профессор бир нафасда бор гапни изҳор қилиб.

Муродовнинг жағи осилиб қолди. Бу тирранча гапни нимага тақайтганини тушунолмаётганди.

— Сен нимани назарда тутаяпсан? — сўради у, ниҳоят.

— Э-э-э... Мен ҳеч қурса бир кун ишни унутишингизни истар эдим. Бу дунёнинг иши адо бўлармиди.

Бу тирранча илгари ўзини бунчалик эркин тутмасди. Аммо унинг хушомади Муродовга ёқиб тушаётганди.

— Хўш-хўш? — ажабланишда давом этди у.

— Яхши бирор жойни танлаб, бир ҳордиқ чиқармай-мизми? Боз устига, мен энди сиздан қарздор бўлиб қолдим. Бугундан бошлаб бизнинг муносабатларимиз норасмий бўлишини истар эдим, Ўткирхон ака.

«Қизиқ, жуда қизиқ,— хаёлидан ўтказди Муродов.— Бу тирранча нималар деб алжираяпти? Лекин бир ҳисобда ҳаммаси мантиққа тўғри келади. Агар тузукроқ ўйлаб қаралса, йигитча бўладиган ишни гапираяпти, касалхонада даволаниб чиққанини ювмоқчи, холос. Нега энди рози бўлмаслиги керак? Ҳар ҳолда, бошлиқ бўлсанг ҳам ўзингни бир марта демократ сифатида кўрсатишинг мумкин-ку. Бу сиёсатдаги янги шабадаларга ҳам зид эмас».

У анча юмшаб, ҳамма гапни уққан кишидек муомала қилди:

— Энди, азизим, астойдил илтимос қилар экансан, нима ҳам дердим. Умуман, мен сенга ҳамиша яхши муносабатда бўлганман, лекин сен ўзинг нимадандир ҳадиксираб юрардинг...

Ўша оқшомни улар учовлон, сарвқомат атиргул — Алёна билан бирга ўтказишди. Нақадар мўъжизавор оқшом эди бу! Улар Профессор аввалдан пухта тайёргарлик кўриб, қойилмақом дастурхон тузаб қўйдирган шинам ресторанда ўтиришди. Бу барваста синовчи ичувчи ва шинаванда Муродовга ўлғудай ёқиб тушганди.

Биобарин, дастлаб улар фақат умумий сиёсий мавзуларда гаплашишди: маънавиятнинг тубанлашаётгани ва меҳнаткашлар ҳаёт даражасининг юксалаётгани, халқаро вазиятнинг кескинлашаётгани ва эмлашларнинг ҳаддан зиёд улкан аҳамияти ва ҳоказолар хусусида гурунглашишди.

Бу Умархонов деганлари қиёмат улфат чиқиб қолди. У ақлли, юмшоқ ҳазил-ҳузулларни ёмғирдай ёғдирар, ажойиб қадаҳ сўзлари айтарди. Юракка гулгула солувчи, ёқаси мутлақо очиқ ва зар матодан баданига ёпишган кўйлак кийган соҳибжамол Алёна аллақачон хўжайинининг кўнглини овлашга улгурганди. Муродовнинг ўзи ҳам хоҳламайгина соқийлик вазифасини бажарар, уни Умархоновга нисбатан анча қўпол бир йўсинда уддаларди.

Гаройиб фаранг коньягидан сўнг суҳбат янада қизиб кетди. Муродов ҳатто зерикарли, кишини ўлғудай толиқтирадиган сафарга бошқа одамни юборишга ҳам тайёрлигини, бундан долзарб пахта мавсуми унчалик зарар кўрмаслигини шама қилиб ўтди. Аммо Умархонов ана шу фикрга унчалик ёпишиб олмади, аксинча, бу хўжайинга янада хуш ёқди. Афтидан, у аста-секин хўжайинининг ишончини қозониб, унинг кайфиятини кўтаришни ўрганиб олганди. Биобарин, тўртинчи қадахдан кейин муовиннинг кейинги тақдири ҳал қилинди — пахта мавсуми вақтида хўжайин унга жуда қизиқарли сердаромад вазифа топиб беришни ваъда берди.

Сўнгра хушвақтлик билан рақс туша бошлади. Айни дамда Ўткир Муродовичнинг қўллари Алёнанинг тиқмачоқдек қомати бўйлаб тобора пастга тушиб борарди...

Алёна ҳам унга ёқиш учун роса тиришарди. Ўзининг одатдаги эҳтиросли ҳолатига бериларкан, у гарчанд бесўнақай ва тентак бўлса-да, янги эркакнинг кўнглини овлаш истагида гайриоддий саргузаштни олдиндан туюб, даҳшат ва ҳайрат оғушига чўмар эди.

Ушбу учрашув арафасида улар мўлжаллаб қўйган ишни ўз уйида амалга оширишга келишиб олишганди. Тунги чироқни ёққан заҳоти, у уйга кириб келишлари биланоқ шундай қилиши керак эди, — тасвирга туширувчи яширин камера ишга тушади ва ишрат манзараларини суратга

олади. У ёғи нима бўлади — аёлнинг иши эмас. Дарвоқе, бу ерда у пича айёрлик қилаётганди. Буларнинг бариға унинг ҳам даҳли бор, албатта. Улар энди айиқча билан бир қайиқда эдилар-да, ахир. Бошлиқларининг бошига кейин нималар тушиши ёлғиз Худога аён...

Ҳаммаси режадагидай ўтди. Профессор уйғача уларни мошинада олиб бориб қўйди. Хўжайин ҳузур-ҳаловатдан ўзини йўқотиб қўяёзганди. Орқа ўриндиқда утиришаркан, у йўлнинг ўзидаёқ сўлакларини оқизиб, Алёнани қарийб ечинтираёзди, аёл ҳам ўз навбатида қаршилиқ кўрсатмади, лекин бўлғуси ўйинга обдан тайёргарлик кўриш учун жиндек бўлса-да, одоб сақлашни лозим топди.

Улар Профессор билан айёрона кўз уриштиришди, айна дамда йигитнинг қиёфаси рашк ўтида ёнаётган Отеллога ўхшаб кетди-ю, иккови ҳам пиқиллаб юборди. Шу тариқа хайрлашдилар.

Профессор кўп қаватли уйга кираверишда қадам тингунига қадар бир оз турди, сўнгра деразада тунги чироқ ёнгани ва ўзининг заррин кўйлагини ечаётган Алёнанинг кўнгилга ўт ёқувчи қадди-қоматини кўрди.

— Умархонов деганлари бари бир ўтакетган аҳмоқ одам экан,— деди у секин товуш чиқариб, жаҳл билан ерга ту-пураар экан.— Шундай аёлни анави хумкалага туҳфа қилиб ўтирибди-я! Менга қолса...

Профессор мияси амрига биноан ҳаракат қилишга ҳали эрталигини жуда яхши тушунган ҳолда чуқур хўрсинди. Аммо қандайдир аччиқ, бегона ва аллақачон унутилиб кетаёзган ўткир рашк туйғуси унинг дилини ўртай бошлади.

— Қизиқ, биз ҳеч қачон сенинг ўз ўйингда учрашмаганмиз! — хитоб қилди Алёна чўмилиб бўлгач, жун чойшабга ўралар экан.— Жуда зўр бўлди, тўғрими?

— Тўғри,— дея уни тасдиқлайди Профессор ойнома устолидаги чақмоқтошга қўл узатиб.

— Илгари сен ҳаммасидан хавотир олардинг. Бу ишратимизга ким нима деб ўйлайди?— У сукутга ботганча Алёнага тикиларкан, унинг ташқи қиёфасидан кеча режалаштирган ишлари тўлиқ амалга ошганини пайқади.

Аёл ҳаяжонга тушганди, бу кўпроқ руҳий ҳаяжон эди. Шунга қарамай, улар жиддий ҳолатда ишратга берилишди, сўнгра ҳужжатли фильм томоша қилгани «бориш»ни лозим топишди.

Бунинг учун Профессор чироқни ўчириб, видеоқурилмани созлади, сигаретни оғзига соларкан, халатига ўралганча, курсига ўтирди.

Бошланди... Кўзгуда илк тасвирлар пайдо бўлди. Алёна йигитга зимдан тикилиб, чиқиб кетмоқчи бўлди-ю, лекин нечоғлик гўзаллигини томоша қилиш ўзига хуш ёқди шекли, қолишни лозим топди.

Кечаги тун жами тафсилотлари билан ёдида қолганди. Тўғри, тўнкадай хўжайини костюм-шимда, туфлида оппоқ чойшабга ётиб олиб, таъбини хира қилди.

Алёна эса қип-яллонғоч ҳолатда унга илтифот кўрсатишга мажбур бўлди...

— Кўп ишлар қўлимдан келади...— деди хўжайин маънодор қилиб.

— Хўш, масалан? — деди Алёна ўйинқароқлик билан унинг сийрак сочларини бармоқларига ўраркан.

— Мен сени олтинга кўмиб ташлашим мумкин!

— Хўш-хўш. Яна, яна-чи?

— Уй, дала ҳовли, мошина, хўш?..

— Мана энди сал исигандай бўлдим! — кулди Алёна пича яқинлашиб, ишва билан лабларини чўзаркан.

— Хўш, сен нима истайсан ўзи? — чин дилдан ҳайратга тушди хўжайин.

— Мен нима истайман?..— қошларини чимирди аёл.— Мен сенинг муовининг бўлишни истайман.

— Кимим? Муовиним?— яна чинакамига ҳайрон бўлди Муродов.— Умархоновингни қаёққа ташлайман унда? Ахлатгами?

— Йўқ, нега энди ахлатга? У ҳали керак бўлади,— ўз фикрини давом эттирди Алёна.

— Жонгинам, булар бари мен учун чўт эмас. Сен мени ҳали яхши билмайсан. Мен шунақанги одамлар билан танишманки...

— Хўш, қанақанги одамлар билан?

— Масалан, ички ишлар вазири, унинг барча муовин-пуовинлари билан... жуда-жуда яқиндан танишман...— Муродов лабларини чўзиб, Алёнанинг оппоқ тўшлари сари интилди.

— Демак, вазир билан, денг, — аёл бармоқларини унинг лабларига босиб-босиб қўйди.

— Албатта-да. Биз ойда бир марта бир жойда тўпланамиз ва... э-э-э... пича ҳордиқ чиқарамиз. Айни вақтда ҳар хил ишларни ҳам ҳал қиламиз. Айтайлик, кадрлар масаласини...

— Хо-хо-хо, менинг ҳам уша жойга боргим бор,— Алёна хафа бўлгандай лабларини чўччайтирди.

— Борасан, жонгинам, борасан. Нега бормас экансан? Уларга майли-ю менга мумкин эмасми? Агар билишни истасанг, мен катта хўжайинга ҳам бемалол кириб-чиқаман. У мени ҳурмат қилади, тушунаяпсанми? — товушини баландроқ кўтарди Муродов хиёл хўмрайиб.

— Жуда-а ҳурмат қилар экан-да,— кесатди Алёна.— У, эҳтимол, сени умуман танимас. Унинг қўлида сендақалар камми?..

— Бекор бундай деяпсан, жоним,— деди Муродов пича ортга сурилиб, унинг бўлиқ кўкракларига суқланиб қарашда давом этаркан.— Мен ҳар бир сўзим учун жавоб бераман. Мени жудаям ҳурмат қилади ва тан олади. Мен унинг ишончли вакилиман, қарийб маслаҳатчиси ўрнидаман. Биласанми, унинг ўзи ким?

— Ким деганинг нимаси?— тушунмади Алёна.— У — раҳбар, саркотиб, вассалом.

— Раҳбар,— дея минғирлади хўжайин.— У — гирт аҳмоқ, каллаварам, ўзига бино қўйган жўжаҳўроз, боз устига, қўрқоқ ва мутгаҳам...

— Намунча уни ёмон кўрмасанг! Сиз ҳаммангиз турли-туман фирибгарсизлар,— кулди Алёна.

— Унга нисбатан мен бир қуёнчаман, у — бўғма илон. Пахтадан милёнларни дўндиради. Маҳсулот — уч чақага қиммат, сифат — умуман йўқ. Миср ёки Амриқоники билан ҳечам таққослаб бўлмайди. Ҳеч нарсага ярамайди! Ифлос, тозаланмаган, сифатсиз... Яна дунёни оёққа кўтариб, шов-шув кўтаришига нима дейсан! Шиори — ҳамма

пахта йигим-теримига! Пахтанинг сўнги чаногигача териб олиш керак. Бутун халқ пахта теради — талабалар, шахарликлар ҳам четда қолмайди. Совуқда, эгатларда эгилиб, букилиб пахта теришади. Амриқода қандай пахта теришларини биласанми?

— Қандай? — қизиқсинди Алёна.

— Фермерлар олий тоифадаги мошиналарда ўн милён-лаб тоннасини ҳеч қандай шовқин-суронсиз йигиб-териб олишади, қолган-қутганларинигина қашшоқ ҳабашлар теришаркан, ҳозир бунинг ҳам фойдаси йўқ эмиш. Кўраяпсанми...

— Демак, аслида биз кам миқдорда пахта терарканмиз-да?

— Ҳа, эълон қилганимиздан анча кам,— сирни очди Муродов.— Ҳаммаёқда қўшиб ёзишлар: жамоа хўжалиги раисларидан тортиб, вилоят раҳбарларигача, Масковдан титраб-қақшаб турадиган катта хўжайингача... Масков эса...

— Масков нима қилади?— унинг гапини бўлди Алёна.

— У бизнинг ҳаммамизни сариқ чақага ҳам олмайди. Уларда ўзларининг мафияси, яъни уюшган жиноятчилиги, ўз вазирлари бор. Улар учун биз ортиқча дум, арзимас шўъба ва хомашё заҳирасимиз, холос.

— Нима бало, бош хўжайин тафтиш қилиб, ишдан олишларидан қўрқмайдими?

— Ҳеч ким ишдан олмайди, жоним,— кинояли кулимсиради Муродов.— Ҳеч ким тафтиш ҳам қилмайди. Нима кераги бор? Сен ҳали бу масалаларда гўрсан. Узунқулоқ гапларга қараганда, Шветсария банкаларида унинг олтин ва олмос жамғармалари бор экан. Ҳаммаси сотиб олинган ва сотилган, ичиб-еб тамом қилинган. Агар бирор фавқулодда ҳодиса юз беришини кўзда тутиб, унинг тасарруфига қарашли бутун бошли ер ости шахри ва заҳира тайёрагоҳи ҳам шайлаб қўйилган дейишади.

— Кўраяпсанми, у сен ўйлаганчалик каллаварам эмас,— бошини сараклатди Алёна.— Акс ҳолда жойидан учиб кетган бўларди. Сен унга ҳасад қилаяпсан шекилли.

— Оғзингни юм! — кутилмаганда бақирди Муродов муштларини тугиб.— Булар бари менда ҳам бўлади... Мен

уни мушукдай улоқтириб ташлайман ҳали. Унга пули ҳам, таниш-билишлари ҳам ёрдам беролмайди. Бошини айлантириб, алдайман. У баридан беҳабар қолаверади. Унинг олдида ўзимни тентакка соламан-да, бошини айлантираман... Менинг... ишончли одамларим бор. Улар менга орқа қилишса, бўлгани, мен бунга эришаман, тезда эришаман, биз унга қарши фитна уюштирамиз... Энди тушундингми?— сўради у қизишиб.

— Тушундим, тушундим,— дея бош ирғади Алёна.

У энди кулмай қўйган, афтидан, гап мавзуси чегарадан чиқиб кетган эди. Энди у ўзини ҳасадгўй тентак ва уч пулга қиммат одам сифатида тутаётган манави маст-аласт тўнка учун эмас, ўзи учун, ҳукуматга қарши фитна ва давлат тўнтариши ташкилотчисининг гувоҳи ва ҳаммаслаги бўлаётганидан қўрқиб кетганди. Бу масалаларда у чинданам зўр эди. Шунинг учун ҳам у ўзини қўлга олиб, устомонлик билан бажарадиган ишини тезгина амалга оширишга киришди.

— Бўпти, бу ҳақда бас қил! Ишга кириш!..— деди аёл қисқа ва кескин оҳангда унинг истигфор сўзларини бўлиб.

Аммо, афтидан, юрагидаги гапларни ёзиш борасида куйиб-пишган хўжайин бу ажойиб таклифга аранг жавоб бера олди.

Фильм тугади. Кўзгу гимирлай бошлади. Профессор шовилмай телеқурилмани ўчирди-да, маъюс кулимсираганча, Алёнага тикилди.

— Аммо сен, азизам, мен ўйлаганчалик содда эмас экансан.

— Келишганимиздай, мен ҳаммасини бажардим,— хижолат чеккан бўлди аёл.— Сиёсат баҳсига мени бунақа берилиб кетади, деб ким ўйлабди.

— Сен тажрибали аксилразведкачиларга ўхшаб жуда устомонлик билан уни шу гапларни айтишга мажбур қилдинг. Эҳтимол, сен чинданам қандайдир махфий ходим ёки Мати Харига ўхшаган айгоқчидирсан, а?

— Фу, ярамас айиқча! — Алёна асабийлик билан лабларини чўччайтирди.— Мен анави тўнка алжирай бошлаганида, қўрқувдан ўлиб қолаёзим.

— Аммо бу сенинг шаҳвоний фаоллигинга таъсир кўрсатмади-ку,— гап қистирди Профессор.

— Ие, наҳотки рашк қилаяпсан? — у театрдагидай қўлларини ёзди.— Биз ҳаммасини бошида келишганмиз. Ҳеч қандай саҳнализ. Барини ўзинг режалаштирдинг-ку, наҳотки унутган бўлсанг?

— Ҳаммаси ёдимда,— деди у тишлари орасидан, кейин қатъий қўшимча қилди:— Аммо энди сени бошқа ҳеч кимга шерик қилмайман.

— Оббо, сен-ей!— деди Алёна буткул эсанкираб.— Мен тушунаман, албатта, анави сабилни вақтида ўчириш керак эди.

— Энди мен бу ҳақда эшитишни истамайман! — деди у қатъий оҳангда.— Истамайман! Нима қилган бўлсанг, қилдинг. Лекин бу сўнгги бор. Энди хўжайин қутулиб бўпти. Бу аблаҳни мен янчиб ташлайман. Ҳаммаси учун, сен учун, мен учун. Йў-ўқ қи-ламан!..

Алёна оғзини очганча жимгина қулоқ соларди. Маҳбубининг кўзлари чақнар эди. Шундагина у йигит ҳазиллашмаётганини, бу ўйин ҳам эмас, қандайдир кичик товламачилик ҳам эмас, балки ўлим билан якун топувчи чинакам жанглигини англаб етди, бу жангда эса, унинг айиқчаси истаган одамнинг калласини олади. Қизиқ, жуда қизиқ, наҳотки бу ўша тортинчоқ, баъзан ўзига ҳам ишонмайдиган қадрдони бўлса?

Уни тушуниш нақадар қийин... Авваллари Алёна йигитни дарров фаҳмлаб олгандай бўларди, ахир, у ёш йигитча бўлса, қадди-қомати ҳам жойида, тентак ҳам эмас (бизнинг давримизда бу муҳим нарса!). Лекин у ҳаддан зиёд ўжар, ўлгудай мансабпараст эди. Унинг ўтмиши ҳақида шуни билардики, у аста-секинлик билан юқорилаб борган, бунда у асло тўхтамаган ва ўз тенгқурлари ҳамда рақибларига қайрилиб қарамаган. Аёлга эса унинг ана шундай олға интилиши ёқарди. Лекин у қандайдир бир ёқлама фикрлайдиган саёз одам эди.

Журъатсизлик, қандайдир қултабиатлилик ва малайликка майллик уни ҳамиша фатҳ этар эди. Шунинг учун ҳам у видеотасма билан боғлиқ бу аҳмоқона ишдан бирон нарса чиқишини кутмаганди ҳам.

Лекин янглишганини ҳозиргина тушунди. Ҳаммаси кўнгилдагидек амалга ошганди. Видеотасма хўжайинлари учун ўлим жазоси ва ўзи учун ҳам маълум ишқаликларни юзага келтириши мумкин эди. Унинг келажаги энди Умархоновнинг бу ишни қайси йўналишга буришига боғлиқ. У ўзи билан алоқани узиб юборишни асло истамаяпти, бу шундоғам кўриниб турган нарса. Лекин у жиддийроқ ва катгароқ лавозим пайида.

«Ё Худо, наҳотки у менга уйланишни истаяпти?» — кутилмаганда хаёлидан ўтказди у. Дарвоқе, бу эрга тегмаган ҳар қандай аёл, ҳатто Алёнадек эркин ва ўйинқароқ аёл учун ҳам энг муҳим ва табиий ўй-хаёл эди.

Ҳар ҳолда, ҳатто шундай бўлмаса-да, энди у йигит қўйган тўрга ахмоқона тарзда илиниб қолган ва унинг чангалидан чиқиб кетиши амримаҳол эди. Энди у ўзга эркаклар билан қовушишдан бўлак ҳамма нарсани ёки қарийб ҳамма ишни бажаришга мажбур қиларди. Бу унга маъқул эмас эди. Нимаям дерди, эҳтимол, улар ўртасидаги бу қусур Алёна учун қулай ва фойдали бўлган илгариги муносабатларининг тикланишига сабаб бўлса, ажаб эмас.

Ноилож қолган аёл йигитни маҳкам қучоқлаб, яна тўшакка тортишдан ўзга яхшироқ нарса ўйлаб тополмади. Шу топда у ҳамма нарса қўлидан келадиган, эмин-ихтиёри буткул ўзида бўлган маликага айланганди.

11

Муродов билан боғлиқ таҳликали жанжал яшн тезлигида юз берди. Бу ҳатто жанжал ҳам эмас, балки қўпоровчи томонидан мустаҳкам ва пишиқ бино пойдеворига қўйилган кучли бомба эди.

Ўша биз билган машҳур видеотасма пухталики билан жумҳуриятнинг йирик раҳбарларидан бирининг қабулхонасига етказиб берилди. Шу заҳоти дағдағали кўнғироқлар, шошилинч йўқловлар, юзма-юз туриб, болахонадор сўкинишлар бошланди.

Катта хўжайинлардан бири азбаройи қутуриб жетганидан ҳансирар эди. Дастлаб у ўз кўзлари ва қулоқларига ишонмади, чунки у ўзининг ботиний туйғулари ва ҳамма

нарсани қайта-қайта текширувдан ўтказиш қобилиятига таяниб иш тутар, шунинг учун ҳам дарров энг тажрибали тафтишчи экспертларни чақиртирди.

У бу бирорга фитначи ғаламиснинг иши, устомонлик билан қилинган монтаж ёки бошқа қандайдир техник лўттибозлик, деб тахминлар, ич-ичидан бу ёлгон бўлиб чиқишидан умидвор эди. Лекин мутахассисларнинг хулосаларига кўра, ҳаммаси тўғри келганди: овози ҳам, ташқи кўриниши ҳам мафкура бўлими мудирини Ўткир Муродовга тегишли эди. Шак-шубҳасиз бу — ўша!

Шунда бошлиқ зудтар ҳузурига Ички ишлар вазирини чақиртирди. Кекса ва туллак жангчи, хотинбоз ва ишрат-параст бу зот ўз курсисидан анчадан бери мустаҳкам ўтирар ва ҳаётида кўп нарсаларни кўрган эди. Лекин (мастлик ҳолатида, бунинг устига фоҳиша билан кундошлик қилган бўлса-да), жумҳуриятда ҳукумат тўнтаришига уриниш мавжудлиги ҳақидаги очиқ-ойдин гапга вазир илк бор рўпара келиб туриши эди.

Тўғри, ўзининг учликлари, таъқиб-таъйиқ, қатли ом ва концлагерлари билан ўттиз еттинчи йил аллақачон ўтмишда қолиб кетганди. Фирқанинг йигирманчи қурултойи кўп нарсаларни янчиб, вақт барханлари остига кўмиб юборганди-ю, лекин ҳаммасини эмас, албатта. Шу боис ҳам ўттиз еттинчи йилнинг даҳшатли сояси қурбонлар ва ситамгарларнинг қалбида мангу сақланиб қолган, эҳтимол, уларга мерос бўлиб ўтган бўлиши ҳам мумкин эди.

Эҳ, хўп даврлар бўлган экан-да! Ўша шароит ҳозир қайтиб келса борми, вазир куч-қудратини қандай намоён қилишни яхши биларди. Дарвоқе, ҳаёт бир текис кечмайди, қаердадир ютасан, қаердадир йўқотасан. Яна ким билди дейсиз, ўша даврда бунақа иссиқ ва бадастир жойни сақлаб қола олармиди. Бу даргумон, шубҳасиз, кимдир панд бериб, тагинга сув қуйган ва ҳозир суякларинг Сибирнинг қаеридадир чириб ётган бўлармиди...

Ҳозир эса, ўзгаришларнинг мавҳум шабадаси эсиб, Болтиқбўйи ва Кавказдагилар ўзларининг қандайдир динийми ёки миллийми — фирқаларини тузаётган, Масковда махсус тайёрланган қўшинлар бемалол саф тортиб

юрган бир пайтда, ўзларида ҳам шунга ўхшаган алламбалолар пайдо бўлиши ҳеч гап эмасди.

Булар бари қутириб кетган ва пича саросимага тушган катта бошлиқнинг рўпарасида турган вазирнинг миясидан бир лаҳзадаёқ кечиб ўтди.

— Бунга қандай йўл қўйдинг!? — дея бақирарди у.— Нақ биқинингда жиноятчи орқасини иситиб утирса-я!? Агар учиб кетишни ва ўз ертўлангга равона бўлишни истамасанг, бу радди мардумнинг чинданам шериклари борми йўқлигини зудтар аниқла! Биз фитнанинг олдини олишимиз керак.

— Барча маълумотлар ва бизнинг дастлабки тафтишларимиз бўйича, бунақа миқёсдаги фитнага ўрин йўқ,— маълумот берди вазир.— Турфа-туман соҳаларда ахборчиларимиз бор. Сал-пал гап чиқсаям, мен сизга дарров етказган бўлардим. Энди бошқарув маҳкамасида ишлаётган ходимлар масаласига келсак...

— Ҳа-да! — кескинлик билан унинг гапини бўлди бошлиқ асабий ҳолда,— Бу ҳаромтомоқларнинг ярмини томири билан суғуриб ташлаш керак!

— Барча маҳкамачилар ўз вақтида малакалари ва шахсий фазилатлари бўйича бир неча бор махсус синовдан ўтказилган. Шу жумладан, Муродов ҳам, албатта. Эҳтимол, бошқалардан кўра кўпроқ имтиҳондан ўтказилгандир.

— Буни сендан кўп бор эшитганман. Жавонимда эса ахбору маълумотномаларинг қалашиб ётибди,— дея тўнгилади бошлиқ.

— Мен ҳозироқ истеъфога чиқишим мумкин,— совуққонлик билан қаддини ростлади вазир.

— Бўпти, бўпти, қизишма! Биз бир-биримизни кўпдан бери яхши биламиз-ку. Уша эшшак оёқларимиз остига йиқилиб илтижо қилганлари ёдингдадир? Биз уни тепиб ташлашимиз мумкин, ахир!..— Катта раҳбар курсидан ирғиб турди ва хонада асабий тусда у ёқдан-бу ёққа одимлай бошлади.— Ҳозир жиқиллашадиган вақт эмас. Фикримча, у ислом мутаассиблари билан алоқа ўрнатмоқчи бўлган, балки Масковда кимгадир таянар?..

— Бундай ҳолатни ҳам ўз йўлимиз билан текширамиз,— деди вазир ҳозиржавоблик билан.

— Ҳа-ҳа, текшириб кўр, кейин...— бошлиқ ўз суҳбатдошига қаради.— Эслагин-а, бу ит бизнинг ишларимиз ҳақида нималарни билиши мумкин? Мен нимани назарда тутаётганимни тушунгандирсан?

— Э, унинг Швейцария бонкаси ҳақидаги гапига ҳеч ким ишонмайди,— кинояли кулимсиради вазир.— Бу масалани у ҳатто Московга кўтариб чиққан тақдирда ҳам, бунга ишончим комил. У ердагиларни бунақа гаплар билан ҳайратга сололмайсан...

— Э, Худога шукур... Ўзиям, туя ҳаммомни орзу қилган экан-да. Мана энди кўрадиган кунини кўради.

Улар кулиб юборишди, сўнгра бошлиқ пича юмшаб, гапида давом этди:

— Бу масалада шов-шув кўтарма. Демак, гап бундай... Жимгина, эҳтиётлик билан уни ўз саройинг ертўласига олиб тушасан. У ёққа ўзим бораман, аҳволини бир кўриб, гапини эшитай-чи. Тилини тегадиган чора қўллайсан. Ҳозирча бошқаси керакмас. Кейин ишончли йигитларни камерага киритиб юбор...

— Хўп бўлади,— ҳарбийча эҳтиром кўрсатди вазир.

— Шошмай тур. Унинг муовинини чақиртир. Ўша йигитни... э, ҳалиги ёшлардан. Исми нимайди?..

— Содиқ Умархонов.

— Кўринишдан аблаҳ шекилли. У ҳақда нималар маълум?

— Ўта мансабпараст ва учарлардан: етимхона, ётоқхона, ўқув юртларида, яна комсомолдаям ишлаган, кейинчалик илмий фаолият юритган...

— Хўш-хўш. Улар бари сохта академиклар,— деди бошлиқ ҳоргин кайфиятда.— Анави манжалақи-чи, у ким?

— Ҳеч ким десаям бўлади уни,— хотиржам жавоб берди вазир.—Лекин ўзингиз кўрдингиз, тентак эмас. Оддий котиба.

— Э, кўринишдан жудаям оддий эмасга ўхшайди,— уйга толди бошлиқ.— Уни Умархонов билан бирга... ҳузуримга олиб келасан. Чамамда, бу йигит менга маъқул, аблаҳ бўлсаям ўзимизники. Манави сотқин қаёқда-ю, у қаёқда. Тушунарлими?

— Худди шундай! Кетишга ижозат этинг.

— Бор, азизим. Мендан жаҳлинг чиқмасин, ўзинг биласан-ку, кўнгулчан одамман,— катта бошлиқ сунъий жилмайиб, вазирни эшиккача кузатиб қўйди.

Вазир хонани тарк этаркан, бир оз хотиржам тортганди. Анча тушунарли вазият юзага келди — у йигитчани ўз ҳомийлигига олиши керак. Тушунишича, хўжайинининг илдизига болта урган ҳам ўша эди. Яшавор, болакай. Ички ишлар вазирлиги ўз ниятидан қайтмаса, ҳали узоққа борасан...

Муродовни ўша кунидек вилоят фирқа қўмитаси ошхонасининг даҳлизида ҳеч қандай шовқин-суронсиз ҳибсга олишди. Бўлим мудури шу даражада ҳайрат ва саросимага тушгандики, жиндек ҳам қаршилиқ кўрсатолмади.

Дастлаб унга юқорида қандайдир гайриоддий ҳодиса юз бергандай туюлди. Ёдида, худди шундай воқеа олти-шинчи йилларнинг ўртасида, муҳим шартнома имзолангач, Ҳиндистон бош вазири Шастри вафот этган куни юз берган, ушанда ёш мишиқи фаолларни эрталаб соат тўртда бирин-кетин, шошилиш равишда хавфсизлик хизмати қўмитасига чақиртиришганди. Балки ҳозир ҳам энг катталардан кимдир дорилбақога йўл олгандир? У бизданмикин? Ё Масковданми?

Кўп ўтмай уни мошинанинг орқа ўриндигига, икки ёш барзанги йигитнинг ўртасига ўтказишди. Мошина жойидан жилгачгина у бирон нимани билишга уринди, лекин ҳамма ҳаракатлари бефойда кетди. Шундагина Муродов бутун вужудида тикандай ёқимсиз совуқликни туйди. Лекин у ҳали ҳам ҳибсда эканлигига ишонмас, гестапочиларга ўхшаган икки бадфеъл йигит икки томонидан қўлтиқлаб, ичкарига олиб кирмагунига қадар ҳеч нарсага ишонмас эди.

Ҳарбий кийимдаги навқирон зобит унинг ёнидаги барча ҳужжатларни синчиклаб кўздан кечириб чиққач, ҳаммасини бир жойга йиғиб, хатжилдга солди-да, анча тор хонанинг бурчида турган пўлат сандиққа жойлади.

— Ўзи нима гап, ўртоқ майор? Сиз нима қилаётганингизни...

— Биринчидан, гражданин майор,— қўполлик билан унинг гапини бўлди зобит.

— Лекин мен ҳеч нарсага...— бешбаттар ҳайратга тушарди бахтиқаро бўлим мудир.

— Иккинчидан, мен сизга ҳисобот бериш ваколатига эга эмасман. Сиз манави қарор асосида ҳибсга олиндингиз,— у етарли масофадан туриб қогозни кўрсатди.— Мана бу бошқа қарор — жумҳурият прокурорининг уйингизни ва дала ҳовлингизни тинтув қилиш ҳақидаги рухсатномаси.

— Лекин... нима учун? — чин дилдан ажабланарди шўрлик. Сталинчиликнинг айбсиз қурбонлари — софдил коммунистлар, стахановчилар ёки чинакам халқ душманлари жиноятларининг тасодифий гувоҳлари, эҳтимол, худди шундай ажабланишгандир?

— Нима учун?..— киноя билан такрорлади унинг гапини зобит.— Ватанга хоинлик қилганингиз, ҳукуматга қарши фитна уюштирганингиз ва Конституциямиз моддасини бузганлигингиз учун.

— Нима?..— дея бақириб юборди Муродов ҳайрат ва даҳшатдан эс-ҳушини йўқотиб.— Ахир, мен... мен фирқанинг масъул ходимиман. Бунча ҳаддингиздан ошмасангиз? Телефон қани? Мен шахсан бош котибга қўнгироқ қиламан!

— Бақир-чақирни бас қилинг! — ўшқирди майор.— Бу ерда мен бошлиқман, сиз эса меҳмон эмас, шубҳа остидаги жиноятчисиз. Бош котибнинг кўрсатмаси бўйича, сизга қўнгироқ қилиш ман этилган.

— Мени нима масалада айблашаяпти ўзи?— хўрланиб сўради Муродов ва шу заҳоти бесўнақай букчайиб, шалвираб қолди.

— Камроқ валдираш керак эди,— деди зобит қисқа қилиб ва қўл остидагиларга маҳбусни олиб кетишни буюрди.

Алёна бош котибнинг хонасидан ҳаяжонда, пича гандираклаб чиқди. Унинг юзида алланечук шайтоний бир илжайиш қотиб қолгандай эди.

Профессор унга кўз узмай тикилди. Ҳозир у аёлни уриб, тепкилаб, сочларидан тортқилаб, гўзал ва жирканч тана-

сини бурдалаб ташлагиси келарди. Лекин нега бундай бўлаётганини изоҳлаши қийин эди.

Баъзан ўзинг мутлақо тушунолмайдиган хатти-ҳаракат қилар экансан, бутун аламингни энг яқин ва қадрли одамингдан олгинг келади. Инсондек зиддиятли, мураккаб мавжудот Коинотда бошқа топилмаса керак. Баъзан меҳрибон, мулойим ва суюқли бўлгинг келади, дилинга яқин одамлардан ҳам худди шуни кутасан. Лекин гоҳо шундай бўладик, маҳбубангни қанча севсанг, унга шунча кўпроқ азоб бергинг, энг қабиҳ ва бемаъни сўзлар айтгинг, уриб юмалоқ-ёстиқ қилгинг ва, аксинча, итоаткорлик билан тарсаки еб, гунг ва кар қулдай тиз чўккинг келиб қолади.

— Хўш, нима гап? — деб сўради Профессор, ниҳоят, бу унсиз суҳбатдан тоқати тоқ бўлиб.

— Сизни кутишяпти,— деди Алёна қувлик билан ва юқорида ўтирган қотибанинг хафақон нигоҳини пайқашга улгурди. Катта раҳбарни наҳотки яна алмаштиришган бўлса?..

Профессор қаддини ростлаб, улкан эман эшикни жим-жимадор биринж тутқичидан тортиб очди. Хона дабдабали, серҳашам ва қимматбаҳо жиҳозлар билан тўла эди? Ранг-баранг эрон гиламлари ва маҳобатли биллур қандиллар кўзни олгудек чарақлайди? Тўрда ўтирган раҳбар эса бу ажойиботлар қўйнида қадимги замон подшоларини эслатарди.

Лекин унинг қадди-қомати пачоққина. Ҳатто эғнидаги ажойиб инглиз костюми ҳам қўриқчига кийдирилган кўйлақдек бесўнақай осилиб турарди. Кичкина, нимжон бу одам тасодифан базми жамшид устидан чиқиб қолган ёввош қўйни эслатарди. Бу базм авжига чиқмоқда, лекин уни ҳеч ким уриб, ҳайдамас эди. Мана шундай нимжон ва тентаклиги учун у ҳаммани қониқтирарди. У ўзини ўтга-чўққа урмас, яхши еб, яхши ичишни, ёш аёлларга тега-жоқлик қилишни ёқтирар, жиддийроғига сўнгги вақтларда борган сари ярамай қолаётганди. Қоғозга қарамай кўп гапиришни хуш кўрар — бу ҳам Масковдан олинган русум эди. Шундай қилса, гўё аслидагидан ақллироқ кўри-нарди.

— Кел, киравер, Содиқ Умархонов,— бошлиқ гарчанд оддий котиба Алёнанинг олдида пойгачи отдай иргишлаган бўлса-да, энди ўрнидан ҳам турмади. У гуё раҳм-шафқат қилгандай шоҳона илтифот ила қўлини узатди ва курсига ўтиришни имо қилди.

Профессорга у бутунлай ёқмади. Бу шоҳона хонадаги муҳит қамоқхона ҳужрасидагидан ҳам диққинафасроқ эди.

— Хўш, раҳбаринг ҳақида нималар дея оласан? — бошлиқ унга айёрона кўз қирини ташлади.

— Тузук раҳбар...

Бошлиқ шу заҳоти лабларини қимтиди. Бу гуё саҳнадаги ўйин бўлиб, хизматдаги қийинчиликлар, муаммоларни ифодаларди... У ўзини янада эркинроқ кўрсатиш учун ўнг қўлини осилиб тушган бақбақаларига тиради.

— Тузук деяпсанми? Аниқроқ айтганда-чи?

— Мафкуравий чиниққан, оғир-вазмин, ахлоқи мустаҳкам...

— Ахлоқсизлик масаласида-чи? — Бошлиқ бирдан ҳужумга ўтди. Демак, у Умархоновнинг фикри ва режаларидан бохабар ва ичида уларни қўллаб-қувватлайди, ўйин қилишига ҳожат йўқ.

— Сизга очигини айтаман. Муродов — иккиюзламачи одам. Ишда у — виждон ва фирқавий бурч тимсоли, турмушда эса... — Профессор чуқур хўрсиниб, дадил давом этди: — У менинг ишчанлигим ва сўзсиз итоаткорлигимни дастёрнинг қўлтабиатлилигига йўйиб, ходимамни зўрлашга уринди.

— Э, Содиқжон, сен қанақа дастёрсан? Ажойиб ютуқларни қўлга киритаяпсан. Сен ҳозирча ёшсан, жуда ёшсан... — Бошлиқ бесўнақай ҳаракат билан ўрнидан туриб, унинг елкасига қоқди. Хўш-хўш, эркинликка кўпроқ йўл бериш, бу қалтис ёш авлод билан янада яқинроқ мулоқотга киришиш керак. Вақти-соати етганда ким уни жойидан ағдаришини унутмаган маъқул. — Сенга отангдай бир гап айтсам... Ота маслаҳатига эътирозинг йўқдир, ахир?

— Албатта, буни ўзим учун шараф деб биламан.

— Сен уйланишинг керак. Хотинсиз яшаш мумкин эмас, айниқса, бизнинг ишимизда. Ходиманг ҳам эрга тегмаган-ку, ахир... Бўлимингда ҳар хил гийбат ва англашил-

мовчиликлар бўлмаслиги учун қонуний никоҳдан ўтганинг тузук.

Профессорнинг иситмаси чиқиб кетди. Гапни қаёққа бураяпти, лаънати!? Алёнани эрга узатиб, сўнгра ўзи ҳар ҳафтада бир марта — пайшанба кунлари у билан маишат қилишни мўжаллаяпти-ку аблаҳ! Бунинг учун эса, унга Муродовнинг курсисини тухфа этмоқчи. Нақадар жирканч битим! Фақат Ваҳобгина ёдига солиб турган ўзининг унутаёзган аввалги ҳаётида у бунақа иш учун шу заҳоти бошлиқнинг кекирдагини суғуриб олган бўларди. Лекин ҳозир жилмайиши, қўлини кўксига қўйиб, итоаткор қулдай киприкларини пастга тушириши керак эди. Нимаям қиларди. Ўйинни давом эттирмақ лозим.

— Кино масаласида ходиманг тўғри қарор қилибди. Муттаҳамларга эрк бериб бўларканми. Айниқса, жиноятчиларга...

Хў-ўш... Демак, Алёна ҳаммасини ўзининг бўйнига олибди-да. Ўзини хавфдан соқит қилиш учун ҳаммасини бўйнига олибди. Тўппа-тўғри! Тасманинг бошлиққа етказиб берилиши эса, ватанпарварлик туйғусининг намоён бўлишига ўхшаган бир гап. Боз устига, фильмнинг якуний, энг жирканч қисмини Профессор атайин ўчириб ташлади. У ўз йигитларига айтадиганидек, ҳаммаёқ ўн олти, бари «окей».

— Майли, ишингга боравер,— деди бошлиқ унга меҳрибонлик билан жавоб бераркан.— Сени янги лавозимга ўтказиш ҳақидаги буйруққа мен шу бугуноқ имзо чекаман. Лекин бир ойдан кейин тўйга таклиф қилишни унутма, уқдингми?..

Икки барзанги йигит қуршовида келаётган бошлиқни кўриши билан вазир сакраб ўрнидан туриб, унинг истиқболига шошилди.

— Қалай, азизим, исёнчинг ўзини қандай тутаяпти? — сўради бошлиқ қуруққина қўлини узатиб.

— Аввал қутурди, сиз билан учраштиришни, кейин ароқ беришимизни талаб қилди,— деди вазир оғзининг танобини қочириб, шиша қадаҳларга маъдан сувидан қуяркан.

— Эҳ-ҳа... Кўнгиллари ресторани тусаб қолибди-да... Кейин-чи? — эринчоқлик билан сўроқ қилишда давом этди бошлиқ курсига ўтираркан.

— Кейин тинчиб қолди. Лекин иш юзасидан ҳеч нарса сўрамади.

Курси ва ойнома хонтахтаси улкан тошойна ёнига шундай жойлаштирилган эдики, у орқали тиш ҳақимининг хонасини эслатувчи ва боз устига аёллар шифохонасининг асбоб-анжомлари билан тўлдирилган кичикроқ қўшни хонани бемалол томоша қилиш мумкин эди. Хона худди кафтдагидай кўринарди. Лекин у ёқдан ойнага жуда яқин келган тақдирда ҳам ҳеч нарсани кўриб бўлмасди. Вазирнинг махсус буюртмаси бўйича ясалган бу тошойна ана шундай хусусиятга эга эди.

— Кеча мен унга яна бир ишончли одамни қўйдим...— таъқидлади вазир.

— Кимни?

— Башировни эслайсанми? Зўравон, босқинчи, қотил. Биз унга ўшанда олий жазо...

— Ҳа-ҳа, эслаяпман чоғи,— деди бошлиқ шошилмай сувдан ҳўпларкан.— Кун жуда исиб кетди, толиқиб қолаяпман... Вазир бармоқларини шақиллатган эди, шу ондаёқ Сурия ҳаво совутгичи унсиз ишга тушиб, хонани енгил нам ҳаво ва антиқа мева-чевалар исига тўлдирди.

— Мана бу бошқа гап, азизим... Демак, Баширов дегин. Ҳўш, кейин нима бўлди?

— У бизнинг... э-э-э... танишимиз билан гаплашди.

— Ҳўш... Ишқилиб, унга шикаст етказиб қўймабдими?— сўради бошлиқ кўзларини сузиб.

— Э, бусиз бўлмайти-да. Улар ўртасида бир ёқлама очиқ жинсий мулоқот кечган.

Улар бир зум ўзаро кўз уриштиришди-ю, пиқиллаб кулиб юборишди, кейин қоринларини ушлаганча, роса хохолашди.

— Оббо, роса тинкасини қуритибсан-да,— ҳамон ўзига келолмасди бошлиқ.— Хайр, майли, энди ўша... ҳалиги, нимапти... ўша ҳаромини бу ёққа олиб кел.

Қўшни хонага абжағи чиққан, бахтиқаро Муродовни олиб киришди. У энди ўлакчаси чиқариб дўппосланган

мискин ва дайди бир одамга айланган эди. Бир сония бошлиқнинг кўнглида ачинишга ўхшаган нохуш ҳис уйғонгандай бўлди, лекин унинг нафрати кучлироқ чиқди, ўзини кўлга олиб, бутун вужуди билан қулоққа айланди.

— У билан қайси зобит ишлаяпти? — тез сўради бошлиқ.

— Майор Тўлаганов.

— Алоҳида эътирозинг бўлмаса, унга подполковник унвонини бер.

— Хўп бўлади,— деди вазир бурролик билан.

Бошлиқнинг галати қилиқлари вазирга доимо хуш ёқарди: ҳали уни кўтар, ҳали уни ишдан ол ва ҳоказо. Айтишларича, маршал Жуков ҳам ҳамини шундай қилган экан. Лекин у кезларда уруш борар, маршалнинг обрў-эътибори ҳам манави қўғирчоқ раҳбарниқидан анча баландроқ эди. Дарвоқе, бу сафар ҳаммаси ўрнига тушган: майор хотини тарафидан унинг узоқ қариндоши эди.

— Лекин эҳтиёт бўл, бу гап Масковгача етиб бормасин,— гапида давом этди бошлиқ.— Мен сенинг ҳамма воситаларингни беш панжамдай биламан-а.

Вазир бутун кўриниши билан итоаткорлик ва ройишлик билдираркан, ахмоқона букчайди.

— Майли, майли, ҳазиллашаяпман, азизим,— эриб кетди бошлиқ.

Бу вақтда Муродов қўшни хонада нуқул бошини сараклатар, майорнинг саволларига жавоб тополмай ҳалак эди, бу мавзуда гапириш ўнинг учун қийин, жуда қийин эди. Бўлиб ўтган воқеа ҳақида ниманидир гапириш ҳам, ўйлаш ҳам дилини оғритарди.

— Худо ҳаққи, Масковдаги ҳеч қандай фитнадан менинг асло хабарим йўқ. Тожикистонда ҳам менинг ҳеч қандай шерикларим йўқ.

— Алдаяпсан! — бақирарди Тўлаганов.— Гарб таъминлаётган сўл гуруҳнинг фаол аъзоларидан эканлигинг бизга яхши маълум!

— Йўқ, ахир, ҳеч қандай гуруҳнинг ўзи йўқ! — йиғлағудай бўлиб бақирарди Муродов.

— Йўқми ҳали? Бўлмаса ўйнашинга давлат тўнтарилиши ҳақида нималар деб валдирадинг? Бунинг нималигини тасаввур қиласанми ўзинг?

— Мен.. мен... мен...

— Хуш, нима деб мингирляяпсан? — ўшқирди майор.— Шунақа бўлганмиди — йўқми? Жавоб бер!

— Б-б-бўлганди. Лекин мен... маст эдим. Лекин улар мени маст қилиб, бу ишни атайин уюштиришди. Мен ҳеч нимани эслолмайман.

— Улар? Ким улар? — ҳужумда давом этарди Тўлаганов.

— Ўша менинг ходимим... муовиним Умархонов. Ёш йигит. Мен... мен уни ўғлимдай яхши кўрардим.

— Хуш, ўша ёш йигитинг нима қилди?

— Ҳа, умуман ҳеч нарса... Касалхонадан чиққанини ювди. Биз билан унинг котибаси ҳам бор эди. Кейин...

— Давом эт!

— Хуллас, ресторандан кейин унинг уйига бордик. Тўғрироғи, Умархонов ўзи бизни олиб бориб қўйди.

— Хуш, кейин нима бўлганини эслолмайсанми?

Муродов кейинги воқеаларни хотирасида тиклаб, амаллаб гапириб бериш учун бир неча фурсат гангиб турди.

Тўлаганов ҳам пича сукут сақлаб, ўзининг бахтсиз қурбонига маънодор тикиларкан, ёрдамчисига бир нима деб имо қилди.

— Эслашингга ҳозир ёрдам бераман. Фақат аввал бир кинони томоша қиламиз.

Ўн дақиқа ўтмай, Муродов буткул янчиб ташланган аҳволга тушган эди. Унинг аввалги мағрурлигию кибру ҳавоси қаёққа йўқолди? Дўппайиб турган савлатли қорни ҳам нина тегиб, ёрилиб кетган ҳаво шаридай бир лаҳзада кичрайиб қолгандай эди.

У ўтирган жойида пиқиллаб йигларкан, шўртанг кўз ёшларини тиграб-қақшаб ичига ютарди. Кейин ўжар майор олдига қўйган барча қоғозларга имзо чекди. Уни яна маҳбусхонага жўнатишаркан, боши кўксига осилиб тушгудай ҳолатда эди. Кечаги зўравон яна унга ҳамхона бўладими-йўқми, энди уни қизиқтирмасди. У ҳаётида илк бор ва сўнгги бор ҳаммасига лоқайд бўлиб қолган эди.

Икки кундан сўнг маҳбусхонадан унинг ўлигини топишди. У шимининг осма тасмаси ёрдамида ўзини осиб қўйганди. Дарвоқе, уни бу борада устаси фаранг саналган

Башировнинг ўзи осган бўлиши ҳам мумкин. Яна ким билади дейсиз — бу ёғи энди қоронгу...

Яна уч кундан сўнг оиласининг қатъий илтимосларига кўра унинг жасадини майиб-мажруҳ, бегона ва абадаси чиққан ҳолда уйига олиб кетишди.

12

Хизмат поғоналарида Умархоновнинг кейинги кўтарилишлари фирқавий доираларда унчалик ҳайрат уйғотмади. Ёшларга эътибор кучайган эди. Унда эса ҳаммаси мужассам — ёш олим, ташкилотчи, ўз тақдирини ўзи яратишга қодир. Кекса авлод ўрнида энди ёшлар тер тўкиши керак. Тўғри, ҳеч ким ҳокимиятни осонгина қўлдан бой бергиси келмас, уруғ-аймоқлар ўртасида таъсир доирасини кенгайтириш учун кўзга кўринмас ва қатъий кураш борар эди. Ҳали суяги қотмаган ёшлардан кимгадир озгина бўлса-да, ҳокимият бериларкан, унинг қайсидир гуруҳга албатта қўшилиши табиий ҳол саналарди.

Жумҳуриятнинг кўпчилик катта-кичик раҳбарлари ўз лавозимларига шу тариқа тайинланган эдилар.

Агар бошлиқ ўзи оддий аъзоси бўлган қудратли гуруҳнинг манфаатларига зид иш тутишни ўйласа, шу заҳоти курсисидан учиб кетган бўлар, шундан кейин унинг тирик қолиши ва ўз оиласини хавфсиз соҳилга жўнатиб юбориши ҳам даргумон бўлиб қоларди.

Гирт мастликда ўзи ҳам қаердадир қулогининг бир чеккаси билан эшитган аҳмоқона сирларини «сайраб» қўйган шўрлик Муродов ҳам худди шунга ўхшаган хатога йўл қўйганди. Унинг оиласига тегишмади — тул хотини театр ходими бўлиб қолаверди, ўғли олий билимгоҳда ўқишини давом эттирди. Улар бошлиқ ва унинг уруғ-аймоқлари учун хавфли эмас, улар ҳеч қандай қарши далил-исботлар ҳам топишолмас эди. Шунинг учун уларга раҳм-шафқат қилишганди.

Мана энди фирқа майдонида қоронгу шахс — ёш ва чапдаст Умархонов пайдо бўлди. У кимга, қайси уруғ-аймоққа тегишли одам? Уни бошлиқнинг ўзи кўтарди. Лекин бу олдиндан берилган рағбат ёки ундан олдин ишла-

ган вазифадошининг тупроғи совигунча кўрилган вақтинча чора бўлиши ҳам мумкин.

Аммо Умархонов қайсидир гуруҳга кўшилишга асло шошилмас эди. Ўз бўлимида у қандайдир ўзгаришлар қилди, бунда у брежневча иш тутди: кимнидир ишдан оларкан, унинг энг нозик истагини бажо келтирди. Ташқаридан бу амали жуда оқилона кўринарди. Алёнанинг янги ишга тайинланиши масаласига келсак, аёл унинг муовини бўлди-қолди — аслида бу нарса Умархоновнинг ўзига боғлиқ эмас эди. Унга фақат «ҳа» дейиш қолган ва у шундай қилганди.

Шу тариқа ишлар юришиб кетди. Ишлари буйруқбозлик, телефонбозлик ва давлат автомобилида юришдан иборат эди. У ёш, келишган, батартиб, — кўрган кишининг кўзи яйрайди. Икки ҳафтадан сўнг унинг учун қулай вазият юзага келди.

Қайсидир навбатдаги Пленум бўлаётган, уни расмий таништириб, юқорига — раёсатга ўткизишган, ҳатто қандайдир маълумот бериши учун сўз ҳам беришган, аммо у нутқни ҳам бошлаб ирод этганди.

У яна мамлакат пахтаси, оқ олтини, ёшларнинг меҳнат жабҳаларидаги гайрат-шижоатлари ҳақида сафсата сотди.

«Наҳотки улар шу даражада каллаварам, — дея хаёлидан ўтказарди Профессор. — Ҳаммаси тутуриқсиз гаплар эканини наҳотки тушунишмаса? Эҳтимол, тушунишар, фақат ўзларини ақлли қилиб кўрсатишса керак. Аслида уларга ким маъруза ўқиётганини билишганида борми! Мана шу жойда уларга қарсак уришни буюришдимми, бўлди, ўйлаб ҳам ўтирмай қарсак ураверишади, гарчанд унинг нутқи, умуман ҳамма маърузалари уч пулга қиммат бўлса-да, қарсак ураверишади.

Уни кузатишди, жиддий эътибор қилишди, нутқининг лўнда ва аниқлиги учун мақташди. Чамаси, белгиланган вақтга фақат угина риюя қилган эди.

Хуллас, ишлар сувдан қил сугургандек юришиб кетди. Унинг қўлида ўттиз ёки ундан зиёдроқ одам ишларди. Хоналари ҳам кўп, телевизорлар, компьютерлар, факслар... Иш огир эмас. Алёна доимо ўзининг дафтарчаси ва би-

қинига осган митти сумкачасини қўлдан қўймайди. Атрофдагилар улар ҳақида сукут сақлашни афзал деб билишарди. Умуман, Муродовдан кейин бўлимдаги вазият яхши томонга ўзгара бошлаганди. Кексалар ўзларининг эскича қарашлари ва сипо хулқ-атворлари билан индамай чеккага ўтишганди. Ёшлар-чи? Нега энди улар ҳаётдан қувонмасликлари керак? Аста-секин жуфтлик ва тўртлик улфатлар пайдо бўла бошлади. Сўнгра, ҳафтанинг охирида эса, Умархонов ҳаммани кичик базмларга йига бошлади. Улар вақтни хушвақт ва беташвиш ўтказишарди. Айни вақтда баъзи долзарб ишларни ҳам ҳал қилишарди. Бир-икки меҳмонлар: ёзувчиларми, рассомларми, яна шунга ўхшаган дарвешсифат зотлар ҳам ташриф буюришарди. Бундай ўтиришларда тунд ва уйчан Умархоновни таниб бўлмаётган қолар, у энди қувноқ, ҳазилкаш ва шодмон сўз устасига айланарди. Ҳурматли оқсоқолларга хос шунчалик ҳаётий ақл ва кўп йиллик тажриба бу ёш йигитда қаёқдан пайдо бўлди экан, деб барча ҳайрон.

Айниқса, Алёна ҳайратда эди. Аслида ким у ўзи — гумбурлаб пастга отилаётган шаршарами ёки сокин дарёми, ўз йўлидаги ҳамма нарсани яксон қилувчи вулқонми ёхуд жимжит, кўримсиз кўлми?

Айиқча, э, йўқ, — бағрида ўзи титраб-қақшайдиган кўпол ва улкан айиқ! Ўз панжаси билан истаган ганимининг бош терисини шилиб олишга тайёр айиқ.

Профессорда эса ғалати ўзгаришлар содир бўлаётганди. У ҳаддан зиёд кўпни кўрган, шундай бўлса-да унга турфа-гуман қизларни: стюардессаларни, ресторан бекаларини, раққосалар ва гўзал фоҳишаларни рўпара қилишарди. Лекин у авваллари аёлларга қарийб ҳамма вақт ишончсизлик муносабатида бўлган ва уларга ўта эринчоқлик билан эътибор қиларди. Хотин олиш у ёқда турсин, ўзига вақтинча ҳаёт йўлдоши топиш ҳақидаги тасоуфий фикр ҳам миясига келмасди.

Лекин ҳозир ҳали турмуш нашидалари ва ҳаётбахш ҳиссиётлар лаззатига, айниқса худди ўзи каби ёш, гўзал

ва севгига ташна аёллар билан қовушишдек олий бахтга тўйиб улгурмаган ўзга танага обдон жойлашиб, у билан уйғунлашиб олгач, йигит ҳозир чинакам муҳаббатга юзмаюз келган, ҳаётда ҳали ҳеч вақо кўрмаган ва тўйнуқ орқали иттифоқо аёллар ҳаммомига бир бор қараб ҳайкалдек қотиб қолган ёш болакай янглиғ буткул ўзини йўқотиб қўйганди. Айни вақтда Профессор Алёнани ҳам нафаси қайтиб кетадиган даражада севиб қолганди. Бошқача уйлашни у истамасди ҳам. Худди хусусий мулкидай, шахсий нарсасидай Алёна фақат уники бўлиши керак, вассалом! Ёндирувчи севгидан кўр бўлиб қолган маъшуқлар баъзан шундай деб ўйлашади. У, аллақачон тишлари ўтмаслашган кекса ва тажрибали бўри, ўзи учун кутилмаган ҳолда қайта тирилган, қайта яшай бошлаган эди.

Алёна эса унинг бундай бўронли ва шиддаткор севгисидан қўрқа бошлаганди. Лекин бу унга асло керак эмас эди. Ҳамма нарсанинг аввалгидай қолавериши унга қулай ва ёқимли эди. Унга яна нима керак ўзи, ахир? Муродовни йўқ қилишди, энди у — бошлиқ, Алёна — ёнида. Ёки бу каммикин?.. Дарвоқе, тўғридан-тўғри таклиф қилмаган бўлса-да, эҳтимол, у ўзига уйланишни хоҳлар: унда шиддатли қатъият билан галати тортинчоқлик алақандай нотабийий йўсинда омухталашиб кетганди. У эса, жин урсин, эрлик хотин юкини яна елкасига олишни асло истамас, ваҳоланки, яқин беш йил ичидаёқ йигит уни ҳеч курса уч марта ҳомиладор қилмоқчи эди. Йўқ, йўқ, айниқса... У ана шу «айниқса»нинг замирида нима ётганини тан олишдан ўзи ҳам қўрқарди.

Ҳар ҳолда баъзи «эркин» аёллар ҳаётда доимо иккиёқлама, баъзан эса учёқлама ўйин билан банд бўлади. Одатда бу ўйин ўз манфаати йўлида бошини айлантириб, ўзига оғдириб, эрга тегиб олиш билан якунланади, бу — аёл кишининг мутлақ галабаси саналади.

Лекин Алёна чинданам никоҳдан нафратланадиган шундай камдан-кам аёллар тоифасига мансуб эдики, улар вафодор хотин бўлишдан кўра кўпроқ эркаксифат амалдор бўлишни афзал кўришарди.

Хуш, яна нима бўлди ўзи? Катта бошлиқ билан бўлиб ўтган беш дақиқалик суҳбати вақтида аёл унинг кўзлари-

да ҳақиқий эркакларга хос оловли жилони пайқади. Вой Худо-ей, уям шуни истайди, кўнглидан кечирди у жилмайиб ва тезда гап мавзусини бошқа йўналишга бурди. Лекин ишқий истак ҳақидаги фикр унинг қалбида худди микробдай ўсиб, болалай бошлади. Ҳа, у тўшақда зўр бўлиши амримаҳол — оёқлари семиз, қийшиқ, қорни дўппайиб чиққан, бурни қийшиқ, сийраксоч. Жинсий маънода ҳам унда ёқимли истиснолар бўлиши қийин. Лекин у бутун вилоятда биринчи маҳбубага айланарди. Бу чакки эмаску. У маънавиятга тупурди! Нега энди уни тотиб кўриш мумкин эмас?...

Кунларнинг бирида иш охирида Профессор хонасида ўзини гўё ишга кўмилиб кетгандай кўрсатиб ўтираркан, унинг ҳузурига Ваҳоб кириб, қулоғига алланима деб шивирлади.

— Бундай бўлиши мумкин эмас! — бақириб юборди Профессор.

— Худди шундай, Содиқ Умархонович,— ишонтиришга уринди уни Ваҳоб қўлини кўксига қўйиб. У ўз хўжайинини ҳеч қачон алдамас, Профессорга бу яхши маълум эди. Бутун ёруғ дунёда биргина шу одам худди вафодор итдай ўз хўжайинининг осойишталигини қўриқлашга тайёр эди.

Гап Алёна ҳақида бораётганди. Катта бошлиқнинг одами айни шу аёлни олиб кетгани келганди. Шак-шубҳага ўрин йўқ. Чол уни, фақат Алёнани кўнгли тусаб қолганди.

Авваллига Профессор Муродовга қарши уюштирган фитнасини такрорламоқчи бўлди, лекин шу заҳоти фикридан қайтди: йўқ, биргина сувга икки марта кирмайдилар. Ўз аёлини туҳфа этиб Муродовни йўқ қилиш ҳам унинг гоёси эмас, балки Умархоновичи, бежиз ўлиб кетмади бу мишиқи, мансабпараст, латтафуруш. Бунақа одамни у ҳатто тушунишни ҳам истамайди.

Катта бошлиқнинг хотини анча-мунча ҳурмат-эҳтиромга сазовор аёл: ҳафтада бир марта Масковда сочини жингалак қилиб келади, фақат Зайцевга буюртма бериб кийинади, тўй-ҳашамларига Алла Пугачёвани таклиф этади... Жами расмий маросимлар, ўта зерикарли қабул ва

тушликларда иштирок этади. Вилоят раҳбари рафиқасининг иши шундай.

Бошлиқнинг ўзига келсак, унинг ҳеч қандай шахсий ҳаёти бўлмаслиги керак эди. Ҳаммаёқда танқўриқчилари, ҳаммаёқда телефонлар — уйда ҳам, чорбоғда ҳам, ҳаммомда ҳам. Унинг идорасида кимлар ҳам йўқ дейсиз — котибалар, жориялар, руҳшунослар, тикувчилар, сартарошлар, ўт ўчирувчилар!.. Ҳамма амалдорлар, маслаҳатчилар, ёрдамчилар худди оёғи куйган товукдай у ёқдан-бу ёққа елиб-югуришади, куймаланишади. Бу кундалик тўс-тўпалон бир маромдаги чексиз ари уясига айланади ва уни тўхтатиш ҳатто катта бошлиқнинг ҳам қўлидан келмайди.

Лекин бошлиқ бари бир вақтида дам олишни биларди. Хуфия чорбоғида икки марта ўзининг энг яқин одамларини тўпларди. Булар бари бегона аёллар иштирокида ўтар, маслаҳатчилар дид билан танлаган фотомоделлар ҳориган раҳбарларнинг кўнглини овлашарди.

Бу ернинг табиати таърифга сигмайдиган даражада гўзал эди. Олисда худди Рерихнинг суратлари жонланиб қолгандай маҳобатли тоғлар кўзга ташланарди. Чорбоғни мўъжаз ўрмон ўз бағрига олганди. Бу ерда каклик ва сайгоқларни овлаш ҳам мумкин эди. Ўрмоннинг ёнгинасида эса кўм-кўк сувли зумрад кўл бўлиб, унинг сатҳида оққушлар сузиб юришар, кўлда турли юртлардан келтирилган турфа-туман балиқлар ҳам бисёр эди.

Бу ердаги тошойналар ва чет эл жавонлари билан тўла фин ҳаммоми ўз ҳашамати ва машқ хоналари, шоҳона ҳовузи ва ўта замонавий видеоқурилмалари билан олимпиада спорт мажмуасини эслатарди.

Одатда бу ерга меҳмонлар камдан-кам ташриф буюришарди. Баъзан марказқўмдан раҳбарлар, ўзининг икки котиби, Масковдан меҳмонлар, ички ишлар вазири, ишончли бир-икки жияни келиши мумкин эди. Лекин қизлар, албатта, қорамағиз, сариқ, оқ танли қизлар бу ерда доимий меҳмон эди.

Бир вақтлар меҳмонларнинг кўнглини чоғ қилиш учун бу ерда соқий, эҳтимол, масхарабоз вазифасини собиқ хўжайини Муродов ўтаган эди. У ҳали ўз раҳбарига, ҳали масковликларга ёқиш учун шунақанги тиришиб-тирма-

шардики, пировардида ўзи ўлакxаси чиқиб чарчаб қоларди. Лекин унинг ҳазиллари аҳмоқона ва бир йўсинда бўларди. Шу тариқа у ўз қисматига кўникиб оддий қизиқчига айланган, лекин унга шоҳ билан ҳазиллашиш ман этилган, акс ҳолда калласи учиб кетиши мумкин эди. Дарвоқе, аслида шундай бўлиб чиққан, фақат бошқа сабаб боисидан...

Балки бу ерда ҳам унинг меросхўри Умархонов бўлар? Албатта, бунинг баъзи шартлари бор. Унгача бу ерда Алёна меҳмонда бўлмоғи лозим. Энди Умархоновнинг келажаги аёлнинг бу ерда ўзини қандай тутишига боғлиқ бўлиб қолганди.

Аммо Профессор ўзини ҳимоя қила олишга қодир одам эди...

Алёна Умархоновнинг хонаси эшигини шошилмай беркитди.

— Содиқ Умархонович, мени чақирдингизми? — ишвали кулди у ва қўлидаги жуздонни силтаганча унга яқин келди. У ўзига жавобан йигит кулиб, эркаловчи бир нима дейди, деб кутган эди, аммо бошлигининг совуққон қиёфасини кўриб, ҳайрат билан қошларини чимирди. — Нима гап, бирон воқеа юз бердимиз?

— Юз берди, — ҳўмрайиб жавоб берди Профессор. — Кеча кечқурун қаерда эдинг?

Бундай шиддатли ҳужумдан Алёнанинг нафаси қайтиб кетаёзди.

— Нима, бу сўроқми?

— Жавоб бер, мен такрорлашни ёқтирмайман!

— Бунга сенинг ҳаққинг йўқ...

— Ҳаққим бор! — гапини бўлди у ва муштини қаттиқ қисди. Кўзлари қонга тўлган, ҳозир улар қинидан чиқиб кетадигандек эди.

Алёна ўзини қўлга олишга интилди.

— Нималар деяпсан, бунақа рашкчи бўлмагин-да, теңтак айиқчам.

Лекин бу уруниши беҳуда кетди. Умархонов муштарини қисган кўйи тишларини оғриқ тургунча қисирлатди. Сўнгра чуқур нафас олиб, ички алоқа дастагини кўтарди.

— Маша, хонага ҳеч кимни киритма! — қичқирди у котибасига.

Шу заҳоти дилига гулгула тушган Алёна орқага тисарилди.

— Тўхта! — деди Профессор тишлари орасидан паст, лекин эътирозга ўрин қолдирмайдиган оҳангда.

Аёл гандираклаб, устулга ёпишганча, қоққан қозикдай туриб қолди.

— Хўш, нима истайсан?

У бўғма илондай аёлнинг қўлларини чангаллади, юзига тик қараркан, кўзлари ёвуз чақнади. Кейин миқ этмай, кескин ҳаракат билан унинг янги ҳаворанг кўйлагининг қайтарилган ёқасидан тортиди. У шу заҳоти тирсиллаб йиртилди, айни дамда Алёна ҳам даҳшатга тушиб қичқириб юборди.

Лекин бу ҳали бошланиши эди. Профессор ўзининг темирдай қаттиқ бармоқлари билан энди унинг юзини чангаллади ва газаб ичра шишиллади:

— Орқангни ўгир, мегажин!

У ўзининг меҳр-муҳаббатга мутлақо даҳли бўлмаган ифлос ишини тугатганида, Алёна қарийб ҳушини йўқотган, ожиз лабларини аранг қимирлатарди. Профессор унинг юзини кескин ўзига қаратиб, гавдасини яхшигина силтаб ташлади-да, жағини чангаллаб, тўғри оғзига шивирлади:

— Мен сени майда-майда қилиб сўйиб ташлайман, кўзларингни ўйиб, тишларингни синдираман, бармоқларинг, қулоқ, бурун, ичак-чавоқ — бари-барисини қирқиб оламан...

Алёна ҳолсиз инграр эди. Лекин йигит уни гапиргани қўймади.

— Бутун умрга майиб қилиб қўяман. Эшитяпсанми? Катта бошлиқ ёки вазир бўлсаям — унақаларга тупурдим! Лекин бошқа бу иш қайтарилмайди. Ҳезалак Муродов бўлиб юрганим етар! Уқдингми?

Алёна зўрға оғзини очиб, қонли сўлак оқизганча, аранг мингирлади:

— К-кечир мени...

Буни эшитган йигит баттар газабга кириб, бор кучи билан юзига тарсаки тортиб юборди. Икковининг ҳам юзига қон томчилари сачради.

Шунда у қўполлик билан уни ўзидан нари итариб, қўлининг қирраси билан икки марта биқинига туширди. Алёна қорнини чангаллаганча, қаттиқ оқ тортди-да, икки сўзни айтишга улгурди:

— Мен ҳомиладорман...

13

Бамисоли бургут гўдакни осмони фалакка олиб чиқиб кетганидай, ҳаёт чархи Профессорни ҳам айлантира-айлантира йўқлик қаърига улоқтирди. Ғазабга кирган, хавотирга тушган, заҳарханда ва раҳмдил юзлар узлуксиз алмашиниб, бари айқаш-уйқаш бўлиб кетди.

Алёна бола ташлади, биров сезмаган бўлса-да, бунга йигит ўзи ҳисса қўшди. Агар кимдодир бу ҳақда шубҳа уйғонган бўлса-да, ҳозир бунинг мавриди эмас эди.

Аёл оғир аҳволда эди. Юраги мутлақо яроқсиз чиқди, тана аъзолари ҳам оғир зарбага дош беролмаётганди.

Шифокорлар сўниб бораётган навқирон ҳаётни асраб қолиш учун уч кеча-кундуз курашишди. Ёш тана шафқат билмас қисмат устидан ғалаба қозонадигандай туюлардию, лекин бари беҳуда кетди...

Профессор шу кунлари худди елимлаб қўйилгандай касалхона остонасидан жилмади. У Худога илтижо қилишга уринар, лекин ўзида жамул-жам бўлган икки одамнинг гуноҳлари бунга имкон бермаслигини ҳам гира-шира тушунар эди. Лекин, афтидан, унинг бирдан-бир истаги Алёнанинг тирик қолиши эди.

Рашк, аҳмоқона ва шафқатсиз рашк бир неча дақиқага бўлса-да, унинг онгини енгган, жаҳл-жаҳолат жиндек инсоний пардалар йўлини тўсиб, ақлни зулматга кўмганди.

Энди эса... энди, чамаси, кеч бўлган, хатони тузатиш ва тиклаш мумкин эмас — чегаланган пиёла бахт ҳам келтирмайди, омад ҳам. Алёна фоний дунёни тарк этаётганди. Учинчи кун унинг аҳволи нисбатан сал яхшилангач, шифокорлар у билан хайрлашишга ижозат беришди.

Ҳўмрайган, уйқусизлик ва хавотирли кутишдан озиб-тўзиб кетган Профессор хонага отилиб кирди. Алёна хо-

тиржам ва атрофида бўлаётган нарсаларга бепарқ эди. У кўзлари очиқ ётар ва Профессор унинг ёнида тиз чўкканида, ҳатто киприкларини ҳам пирпиратмади.

— Алёна, мени эшитаяпсанми? — шивирлади у.— Бу менман, танияпсанми?

У кўз қири билан қараб, лабларини қимирлатишга уринди.

— Мени, кечир, Алёна. Мен... мен сени ҳаддан зиёд севаман,— деди у кучаниб ва эркаларча сокин, бўғиқ тарзда ҳўнграб ййглаб юборди.

— Биладан,— деди Алёна ҳамон лоқайдлик билан.— Мен ҳаммасини биладан. Мен буларнинг баридан шунақанги қўрқар эдим. Нега бундай қилдинг?

Аёл қўлларини қимирлатиб, унинг сочларига теккизди. Уларни аста ўйнарган, ожиз кулимсиради:

— Бари бир сең менинг тентак айиқчамсан...

Ййигит унинг қўлларига ёпишиб, соғайиб кетиши худди шунга боғлиқдай уларни эҳтирос билан жон аччигида ўпа бошлади.

— Кечир, кечир, кечир...— худди савдойидай айнаи бир сўзни такрорларди у бўғзига қаттиқ бир нима тиқилиб.

Ҳамон сочларини силаркан, аёл унинг бошини кўтарди. Илғар-илғамас бир сония унинг рўпарасида юзини чандиқлар қошлаган бедармон бир нотаниш чол кўрингандай бўлди. Унинг ёниб турган кўзлари аёлнинг борлиқ вужудини тешиб ўтгандай бўлди ва у ўзининг бу кутилмаган кашфиётидан ҳайрат ичида қотиб қолди, сўнгра инграб, титраб-қақшай бошлади.

Профессор шу заҳоти ҳамширани чақиргани ташқарига югурди. Кўп ўтмай у ерга ҳақимлар кириб, нимадир қилмоқчи бўлишди. Аммо ярим соат ўтмасданоқ Алёна ўзига келмай, омонатини топширди.

Қийинчилик ва мусибатли кунлар бир ой давом этди. Ҳамма ишлари чаппасидан кетаётганди. Профессор ўзини танитай қолди. Наҳотки булар бари унинг ҳаётида содир бўлди? Ҳаётда ҳеч қачон аёлларга ишонмаган қаттиққўл, чўрткесар, ишчан одам энди эса куюниб ўтирса,

унинг ҳаётида Алёна тасодифан пайдо бўлганди, яна оддий чироқдай ўчди-қолди. Бир неча кунни у тунги ичкиликбозлик билан ўтказди, у на шишалар ва на пиёлаларни санамасдан алам ва жон-жаҳди билан ичар эди. Унинг қанча ичганини, чамаси, фақат Ваҳобгина биларди, холос. Ишда унга кўнгилчанлик билан хушмуомалада бўлишарди. Алёнани ҳамма яхши кўрар ва кўпчилик унинг ўйинқароқ ва енгил хулқ-атвориغا қарамай, улар Умархонов билан яхши оила қуришлари мумкинлигини ҳис қилишарди.

Уни ҳеч ким ҳеч нимада айбламас эди. Афтидан, қисқа вақт ичида орттирган обрў-эътибори ҳозирги кунда икки баробар ошган ва буни ҳамма тан олганди. Ҳатто унинг оддий инсоний ожизлиги ҳам ҳурмат ва эҳтиром уйғотарди.

Қачонлардир донишманд Экклезиаист айтганидай, ҳамма нарсанинг интиҳоси бўлади. Тошлар қулайди, денгизлар қуриydi, юлдузлар сўнади. Худди шундай ўзидан узоқ ва мусибатли хотиралар қолдириб, муҳаббат ҳам ўтаверади.

Бир ойдан сўнг Профессорнинг кўнгли анча юмшади. Букчайиб, озиб-тўзиб кетганидан атрофидагиларнинг раҳмини келтира бошлаганди. Охир-оқибат бу унинг иззатнафсига тегди. У гафлат уйқусидан уйғониб, янги костюмини кийди, ўзини тартибга келтириб, ёруғ дунёга юз бурди.

Раҳбарият бошига огир кун тушганда уни қўллаб-қувватлашни лозим топди. Ахир, у бу ишда айбдор эмас-ку. Тўғри, катта бошлиқ Алёна билан боғлиқ воқеадаги бу кутилмаган бурилишдан пича ташвишга тушганди. Лекин... уларнинг дўкони доимо очиқ ва унда Алёнага ўхшаган совғалар ҳамиша бисёр эди.

Профессор шу тариқа бошлиқлар базмига кириб келди. Уни туртиб-ҳайдашмади, бемалол ўтиравер, дея унга қонуний вазирнинг жойини беришди.

Ўша куниёқ уни ички ишлар вазири ўз оталигига олди. У билан узоқ суҳбатлашди, болалар уйи, комсомол ҳаракати ҳақида ҳар хил майда-чуйдаларни сўраб-суриштирди.

Профессор ҳам устомонлик билан унинг суҳбатини қўллаб, гапни ҳаётнинг долзарб мавзулари — пахта мав-

суми авжга чиққани, ёшларнинг янги ташкилотлари пайдо бўлаётгани ва ҳоказо ва ҳоказоларга бурди.

«Бунақаларга дарров яқинлашолмайсан»,— хаёлидан ўтказди вазир. Шу тариқа у икки одамнинг ўлими билан боғлиқ шахснинг ифлос кийимларини ортиқ титкилашни лозим топмади — ҳар ҳолда бу унинг вазифаси-ку.

Вазир бундай очиқ ҳужумни қўргонни узоқ вақт қуршовга олиш билан алмаштирди. У кавказлик эски ошнасига кўзини қисиб, янги меҳмонни оталиғига олиши кераклигини шама қилди. Ва у ўз «мижози»ни дўстона қучоқлаб, унга баландпарвоз сўзлар ёмғирини пуркар экан, қўхна кавказ ривоятларини қўшиб-чатиб кетар, айти пайтда қадаҳларни хуштаъм португал виноси билан тўлдиришни ҳам унутмасди.

Меҳмонлар одатдагидек унча кўп эмас эди. Пахта таъминоти билан шуғулланувчи Иваново тўқимачилик корхонасининг бошқони демаса, бегоналар йўқ эди. У пахтанинг сифати ва миқдори ҳақида қандайдир махсус кўрсатма ва алоҳида ваколатга эга ва афтидан, тафтишчи мақомидаги бир зот эди. Шунинг учун ҳам уни Куба роми билан шунақанги тўйдиришдики, охир-оқибат у ёнғоқнинг устига чиқиб олиб, худди маймундай роса чийилади. Бошлиқлар унинг устидан тоза кулиб, бечорани ухлагани ётқизишди.

Кейин каклик ва бедана овлашга тушишди. Пировардида бир соатча биллиард ўйнашди.

Кечки овқат маҳалида саркотиб ёнида ўтирган қувноқ кайфиятдаги ички ишлар вазирига энгашиб, сўради:

— Хўш, у ҳақда ниманидир аниқладингми?

— У мен учун қоронги шахс,— юзидан кулгусини аритмай жавоб берди вазир.— Мен унга кавказликни тиркаб қўйдим, обдон ичириб, кейин...

— Ахир, у ивановолик Ванка эмас-ов.

— Пихини ёрган йигитга ўхшайди,— бош ирғади вазир.— Лекин бир восита бор. Кубалик ошнаимиз қолдирган...

— Хўш-хўш? — ҳайрон бўлди саркотиб.— Нега жим юрибсан?

— Ҳеч кимда синаб улгурмагандик. Оқибатини яна ким билади дейсиз...

— Нима дори ўзи у?

— Номи ёдимда йўқ, галати эди,— жавоб берди вазир.— Лекин таъсири «Ҳақиқат ойнаси»га ўхшайди, Навоийда бор-ку...

— Демак, ўзи ҳақидаги бор ҳақиқатни айтиб берарканда?

— Кафтдагидай қилиб,— тасдиқлади миршаблар бошлиги.— Қадаҳига ярим мисқол қўшилса бас, тайёр деяверасиз...

— Бўлмаса синаб кўр,— деди катта бошлиқ.— Қандай гозлигини бир кўрайлик-чи. Сенинг жойингга кўз олайтирмаганмикин?

Иккови ҳам ҳар хил оҳангда кулиб юборишди. Саркотиб қорнини ушлаганча хохолаб кулди, вазир эса ўзининг митти кўзларини қувлик билан сузганча хи-хилаб кулди. Латифа айтиш вақти етганди...

Кеч тунда, деярли ҳамма жой-жойини эгаллаб уйқуга ётганда, катта бошлиқ билан вазир аста Профессор ва кавказликнинг ёнига келишди.

Профессорнинг деярли кайфи йўқ эди. Фақат кўз қорачиғларигина бир оз кенгайганди. Лекин кавказлик, гарчанд давраларда вино ичишнинг катта билимдони ва кайфи ошмайдиган синовчи сифатида ном чиқарган бўлсада, гирт маст эди.

Вазир унга норози қиёфада тикилиб, кўзлари билан эшикка ишора қилди. Кавказлик ўзини айбдор сезиб, букчайганча, шошилмай ўрнидан турди-да, хонани тарк этди. Тўғри, у гандиракламай, бир текис одимлаб кетди. Кавказ мастларни тан олмайди, алоҳида топшириқлар бундан истисно.

Саркотиб вазирга маънодор тикилди ва у бармоқларини шиқиллатиб, дастурхон хизматчисини чақирди. Шу заҳоти оёқлари узун мафтункор қиёфадаги қиз қўлида алвонранг ичимликли учта қадаҳ қўйилган патнисни кўтарганча нозланиб кириб келди.

— Провансдан келган энг яхши май,— деди вазир Умархоновнинг тепасида энгашиб.

У жилмайганча, индамай бош ирғади.

— Сен, Содиқ Умархонович, ичкиликка зўр экансан,— деди катта бошлиқ.— Кавказликни ухлатиб қўйибсан-ку. Уларнинг бу ерда қиладиган иши йўқ. Демак, сен ёш бўла туриб, чиллакилардан экансан-да?

— Тўппа-тўғри,— қўллаб-қувватлади уни вазир Профессорга жавоб бергани қўймай.— Сиёсатчилар маконида ҳушёрларга ўрин йўқ. Ажойиб ўртоқ Леонид Ильични эсланг-а...

— Ҳаётимизнинг тартиб-меъёри саналмиш ҳушёрлик учун қадаҳ кўтаришларингизни сўрайман,— ҳазиллашди Профессор ва унинг олий табақа ҳамсуҳбатлари ёқимли жилмайиб қўйишди.

— Ўткир, тили ўткир,— кулди саркотиб.

Улар қадаҳларни жаранглатиб уриштириб, уни баланд кўтаришди. Патнисда эса ичига коньяк солинган шоколадлар ётарди.

— Буям фарангларники,— кўшимча қилди вазир ва катта бошлиққа ялт этиб қаради.

Саркотиб шошилмай қулоғининг солинчагини қашлади — бу шуни англатардики, у гапни нимадан бошлашни билмас, лекин гапни бошлаши керак эди. Профессор шу заҳоти унга ёрдамга шошилди:

— Сиз мендан ниманидир сўрамоқчисиз шекилли? Марҳамат, эшитаман.

— Ҳа, сен тўғри топдинг, азизим,— мингирлади катта бошлиқ.— Ўзинг ҳақингда гапириб бер-чи, Содиқжон. Биз сен ҳақингда кўпроқ билишни истаймиз.

Уларнинг нигоҳлари тўқнашди ва Профессор шу ондаёқ саркотибнинг кўзларида ёвуз бир алангани илғади. Бир лаҳзадаёқ у фикрини жамлаб, ҳушёр тортди: диққат — хавф-хатар яқин!

— Мен оддий етимхона боласиман...

— Э, камтарликни қўй,— унинг гапини бўлди вазир кесатиб.— Унчалик анойи эмассан.

— Ҳа, йўқ. Таржимаи ҳолим жуда оддий — ПТУ, институт... қолганларини эса, сизлар биласизлар.

— Булар бари сенинг шахсий жузгирингда бор. Биз уларни яхши биламиз, албатта,— деди саркотиб.— Қизинг билан нима воқеа содир бўлди ўзи?

Профессорнинг ранги оқариб кетди. Бу ҳол фақат бир дақиқагина давом этди, холос.

— У бола ташлади. Бахтга қарши, ўзи ҳам бу дунёдан кўз юмди.

— Биз бу ҳақда эшитганмиз, азизим,— вазир қўлини оталарча унинг елкасига қўйди.— Биламиз, шунинг учун ҳам сенга таъзия билдирмоқчимиз ва ёрдам бермоқчимиз. Ахир, у сенинг қайлигинг эди-ку, тўғрими?

Профессор вазирнинг кўзларига хотиржам тикилганча, пича сукутда қолди. Унинг юзи ҳеч нимани ифодаламасди. У ўзини тутиши керак эди.

— Ҳа, биз бир ҳафтадан кейин никоҳдан ўтмоқчи эдик,— жавоб берди у.

— Ҳай, кўп куюнаверма. Сен ҳали ёшсан,— тасалли берди катта бошлиқ.— Жуда ёшсан... Лекин кўп нарсага эришинг. Сенинг ёшингда мен заводнинг оддий комсорги эдим. Сен... сен бўлсанг — истиқболи порлоқ ёш фирқа ходимсан. Агар тўғри йўлдан бора олсанг, бемалол бизнинг ўрнимизни эгаллашинг мумкин...

— Тўғри, орқанг бироз лойқароқ...— дарров кўшимча қилди вазир.

— Бу тасодиф, гирт тасодиф ва буни сиз яхши биласиз,— совуққонлик билан гап қайтарди Профессор.

— Лекин улар бари сен билан боғлиқ. Наҳотки бу оддий тасодиф бўлса? — давом этди вазир.— Бизнинг ишимизда тасодифларни эмас, қонуниятларни тан олишимизни сен яхши биласан-ку, ахир.

— Албатта, бизнинг шахсий ҳаётимиз тўлиқ равишда диалектик материализм маъқулотларига боғлиқ,— қуруққина кесатди Профессор.

— Э-ҳа, сен дастлаб бизга туюлганидай, мутлақо анойи эмас экансан,— ҳуштак чалиб юборди саркотиб.

— Ишонинг, мен қўлимдан келганча ишляяпман. Мен ҳеч кимга хушомад қилиб, тиз чўкиб, ялиниб-ялтоқланишга одатланмаганман,— хотиржам оҳангда давом этди Профессор.— Агар менинг ўрнимга бошқа номзодларингиз бўлса...

— Оббо, жуда қизиққон чиқиб қолдинг-ку! — кулди вазир.— Э, йўқ, ўзингни бос, азизим. Сен ўз жойингдасан. Боз устига, сен халқ душмани Муродовни юзага чиқар-

динг. Демак, бизгагина эмас, балки бутун жумхуриятга ҳам катта хизмат кўрсатдинг.

У яна бир бор саркотиб билан кўз уриштирди. Катта бошлиқ асабийлаша бошлаганди. Дори таъсири икки дақиқадан кейин сезилиши керак эди, лекин ҳозирча йигит ўзини ўта муносиб тутар ва уларда фақат ҳурмат уйғотиши мумкин эди. Аммо ўша икки дақиқа ҳам ўтди...

— Э, ўша Муродовингиздан ўргилдим! — бирдан тутақиб кетди Профессор. — Халқ душмани эмиш!.. Нима, ўттиз еттинчи йил яна қайтиб келдими? Ахир, у ҳеч қандай халқ душмани эмас, оддий тентак, учига чиққан тентак-ку!..

Саркотибнинг қошлари чимирилди, лекин у жўжахўрознинг ҳушини жойига келтиришга уринди.

— Содиқжон, биз ҳам унга қойил эмасмиз, лекин марҳумлар ҳақида ёмон гапирмайдилар, мен сенга буни улкан фирқа идорасининг раҳбари, катта ҳаёт тажрибасига эга одам сифатида айтаяпман.

— Идорангиз буткул чириб кетган. Йирик фирибгарликлар, алдам-қалдам, порахўрлик, исловотхоналар ва мияси йўқ бошлиқлар — мана сизнинг идорангизнинг қиёфаси! — бидирлади Профессор худди автоматдан отгандай.

Саркотиб ҳайратдан оғзи очилганча, нимадир демоқчи эди, лекин вазирнинг пинҳона ишорасини пайқаб, жим қолди, афтидан, дори таъсири бошланган эди. Бир имо билан сўроқ қилувчи вазифасини вазирга топширди. У ҳеч қандай сўзбошисиз, тўғридан-тўғри гап бошлади:

— Сен махфий ташкилот аъзосимисан?

— Мен ўзимга ўзим ташкилот ва хўжайинман. Менинг ўз тартиб-қоидам бор...

— Бу ташкилот қачондан бери мавжуд?

— Йигирма, ўттиз, қирқ йил... Умрим бўйи мен бутун шаҳар, э, шаҳар ҳам гапми!.. Бутун ўлкани ўз қўлимда ушлаб турганман...

— Ҳақиқатни гапир! — кескин қўшимча қилди вазир. — Бу нима хаёлпарастлик?

— Бу ҳеч қанақа хаёлпарастлик эмас! Барча обрў-эътиборли одамлар, «қонун доирасидаги ўғри»лар ҳузуримга таъзимга келишарди, иширсқи олибсотарлар, қиморбозлар ва ажримчиларни гапирмай ҳам қўя қолай. Ўша маш-

хур Наримон ҳам чексиз садоқатини изҳор қилиб хатлар ёзарди,— худди манқуртларга ухшаб бор гапларини тўкиб солди Профессор ва фирқа раҳбарлари булар бари маст одамнинг уйдирмалари эмаслигини англаб етишди. Бу ерда ўта мавҳум ва шубҳали бир нима бор эди. Лекин бу шундай шафқатсиз ва гайриоддий йўл билан қўлга киритилган ҳақиқат эди. Профессор ўша дори таъсирига солинган биринчи тажриба қуёнчаси эди.

— Шошма, Содиқжон! — деди бундай савдойиларча сўз оқимига чидай олмаган саркотиб тоқати тоқ бўлиб.— Нималар деб валдираяпсан, ўзингни ўзинг нималар, деб маломатлар қилаяпсан? Ҳали она сути оғзингдан кетмаган тирмизаксан-ку! Қанақа «қонун доирасидаги ўғри»? Буларни қаерда эшитгансан, Содиқжон?

— Мен ҳеч қандай Содиқжон эмасман! Мен — Профессорман! Профессор! Профессор! — бўкиришга ўтганди у. Мен ўғрилар «хўжалиги»нинг тўла ҳуқуқли хўжайиниман. Бизнинг ўз дунёмиз, тўғри ва адолатли ўз қонунларимиз бор. Биз жазолашимиз ва рағбатлантиришимиз, ёрдам беришимиз ва тўсиқ бўлишимиз мумкин ва барини қонунларимиз, ўз қонунларимиз бўйича амалга ошираемиз. Бу — сизларнинг таг-туғи билан сотиб олинган миршабхонангиз эмас. Бу ҳар бир сўз ва ҳар бир қадамга жавоб бериладиган чинакам эркаклар уюшмаси. Бизда бунақа мағзава маърузалар ва порлоқ келажак ҳақидаги сохта нутқлар йўқ. Биз фақат ҳозирги кун билан яшаймиз. Фақат нақдига ишлаймиз. Ҳеч қандай ваъдалар бермаймиз, ҳеч қандай!..

Саркотиб ҳам, вазир ҳам айни дамда ўринларидан туриб кетишган, бу гаплардан лол қолиб, унга ҳайрат билан тикилишарди. Профессорни энди тўхтатиб бўлмасди. Унинг юзлари қаҳр-газабдан титрар, кўзлари ёнар, у энди ўзини бошқаролмай қолганди. Профессорнинг мияси учун ажойиб макон бўлган Умархоновнинг танаси энди исён кўтариб, ўзини ўтга-чўққа урар, вулқондай тўлиб-тошар эди.

— Бас қил! Оғзингни юм! — уни тинчитишга уринишарди фирқа раҳбарлари. Профессор уларнинг аҳмоқона, галамисларча берилган саволларига қандай жавоб қайтара бош-

лаган бўлса, шундай қўққисдан тўхтади. Улар йигитга кўз узмай тикилишаркан, навқирон Умархоновни эмас, балки уруш ва тўфонлар, қамоқхона ва зоналар, неча ўнлаб ўлим ва минглаб хасталикларни бошидан ўтказган, истаган одамни, лекин ўзини эмас, енгилга қодир бир мўйсафидни кўриб туришарди.

— Мен Профессорни билардим,— деди вазир бир неча сониялик сукутдан сўнг нафасини ростлаб.— У чинданам катта шахс эди... Лекин сен кимсан? Унинг укаси ёки... ўгли?

— Мен Профессорман,— ўжарлик билан такрорлади у миршаблар бошлигининг кўзларига тик қараб.— Ҳеч кимнинг ўгли ҳам, укаси ҳам эмасман, ўз-ўзимман.

— Бундай бўлиши мумкин эмас! — ҳайрон бўлди вазир.— Профессор, билишимча, олтмиш ёшлардаги одам эди ва у яқинда... қазо қилди.

— Қазо қилди? — сўради саркотиб.— Нега энди қазо қилади?

— Юраги ишдан чиққан эди,— хотиржам жавоб берди вазир.

— Ҳа, шундай,— тасдиқлади Профессор.— Мен ўлганман...

Саркотиб ва вазир тезгина кўз уриштириб олишди ва хохолаб кулиб юборишдан ўзларини аранг тийди, лекин ҳозир мутлақо кулишнинг мавриди эмас эди.

— Ўлиб қайта тирилди дегин, Исо алайҳиссаломга ўхшаб-а? — сўради саркотиб кинояли кулимсираб.

— Мени жарроҳи қилиб, миямни манави сизларнинг мишиқи югурдагингиз Умархоновнинг танасига кўчириб ўтказишди.

— Жарроҳи қилишди? Қанақасига? Наҳотки шундай қилиш мумкин? — деди вазир тили зўрга айланиб.

— Мумкин. Бари мумкин. Бари! Пулга! Катта пулга!.. Анави мишиқи автоҳалокатга учраб, мияси лат еган... Аҳмедовнинг тиббиёт марказига тушган... ўша марҳум бош ҳақимнинг... Доктор Глазков, дарвоқе, худо раҳмат қилгур улкан истеъдод эгаси эди. У менинг миямни Умархоновнинг танасига кўчириб ўтказди.

— Қойил-э! — худди болаларга ўхшаб тиззасига шашати урди катта бошлиқ ва яна вазирга тикилди. Миршаб-

лар бошлиги тезгина соатига қараб қўйди. Дорининг таъсири яна ўн дақиқадан сўнг сусая бошлаши керак эди.

— Лекин булар бари сафсата! Сен Умархоновнинг ўрнида ишларинг, бўлимдаги ишларни яхша йўлга қўйдинг, сен нозик йўл билан Муродовни йўқ қилишимизга кўмаклашдинг. Сен бизнинг одамимизсан, биз сени яна бир текшириб қўйдик-да...

— Менинг сизларга ҳеч қандай даҳлим йўқ, сизларнинг иккиюзламачи ҳокимиятингиздан мен ҳамиша нафратланганман. Агар мен Умархонов бажариши лозим бўлган ишларни дўндириб юрган эканман, фақат севганим учун...

— Севганим учун? — кинояли кулимсиради вазир. — Кимни? Ҳамма биладиган ўша манжалақиними? Ахир, ҳақиқий Профессор севишдек бемаъниликка наҳотки йўл қўярди, деб ўйлайсан? Э, бунақа макиёнлар унинг оёқлари остида уймалашаб ётарди...

— Мен ўша аёлни севардим, — худди ўлимга ҳукм қилинган одамдай такрорлади Профессор. — Мен уни севардим ва шунинг учун ҳам... уни ўлдирдим.

— Нима?! — бараварига қичқириб юборишди бошлиқлар.

Бу — фавқулодда кутилмаган янгилик эди. Сирли қотилликлар ва бахтсиз ҳодисалар занжири ушбу ғалати шахсни бамисоли зарпечакдай чулғаб олганди.

Саркотиб ва вазир яна бир-бирларига пинҳона қараб олишди. Бу нигўҳ ҳар қандай сўзлардан аниқроқ маъно билдирарди. Катта бошлиқ курсилар ўртасидаги мўъжаз хуфия жавонга зудтар қўлини узатди. У ерда митти қизил тугмача — фавқулодда хавф қўнғироғи бор эди. Лаҳза ўтмай хонага икки нафар барзанги танқўриқчилари отилиб киришди, хўжайинларига қараб, унинг амирона ишорасини дарров тушунишди-да, Профессорга ёпишишди.

Кутилмаган ҳужумдан у довдираб қолди. Шу боисми, ўзини ҳимоя қилишга улгурмади. Барзангилар унинг қўллари шартта орқасига қайириб, деворга тирашди. Уларнинг бири тўппонча ёки пичоқ қидириб, унинг ҳамма ёғини тимискилаб чиқди. Лекин ҳеч нима тополмади: Умархонов фирқа ходими эди.

— Уни хитой хонасига олиб бор, турли курсилар ва арқонлар тўла хона бор-ку, ўзинг биласан,— барзангиларнинг каттароғига, ҳозир Профессорнинг қўлини ушлаб турганига мурожаат қилди саркотиб.— Бир кеча ўша ерда ҳордиқ олсин, эрталаб кўрамиз... Ундан кўз узманглар!

— Хўп бўлади! — қўлини чаккасига теккизиб бурро гапирди катта барзанги ва аста-секин ўзига кела бошлаган Профессорни судраб кетди.

Айни шу чоғ Профессорнинг хира тортган шууридан ақл бовар қилмас даҳшатли воқеа юз бергани ҳақидаги ваҳимали ўй яшин тезлигида сузиб ўтди, бу — ноҳос асирга тушган разведкачининг жон ҳолатда ёқасининг остидаги заҳарни ишлатишдан ўзга иложи қолмайдиган аянчли ҳолатига ўхшар эди.

Лекин у чинданам чайир ва шафқатсиз чангаллар исканжасида бўлиб, улардан қутулиши амримаҳол эди. Лекин унинг сўнги, оғудан кўра ишончлироқ энг сўнги имконияти қолган эди.

— Ваҳоб! — жазавага тушиб қичқирди Профессор.— Ваҳоб! Ваҳоб! Атанда-а!!!

Шу заҳоти хонага кўзадан чиққан жиндай ҳаммаёқни ағдар-тўнтар қилиб, қутурган арслон ёки буқани эслатувчи бир таъвия ўқдай отилиб кирди...

14

Ҳаммаси саноқли дақиқалар ичида содир бўлди. Умархоновнинг кўздан нари жимгина юрадиган ҳайдовчиси шунақа шиддатли ҳужумга қодир, деб ҳеч ким кутмаганди.

Илк зарбаси биланоқ у барзангилардан бирини оёқдан ағдарди, иккинчи — каттаси шу заҳоти ўт очйшга уринди. Лекин улгурмади. Ваҳобнинг боксерларча тезкорлиги қўл келди, қўриқчини нақ пешонасига мўлжаллаб учта ўқ билан тинчитди. У инграшга ҳам улгурмай, аста ерга қулади.

Илк ўқ овози эшитилгандаёқ даҳлизларда уйқусираган қўриқчилар югургилаб қолишди. Бир нечаси хонага киришга уринди. Лекин Ваҳоб билан Профессор ҳушёр туришарди.

— Қўлингни кўтар! Қўлингни кўтар, лаънатилар! — та-
лаб қилди Профессор ва фирқа дарғалари шоша-пиша
ўзларининг семиз қўлларини юқорига кўтаришди.

Икки тўппонча саркотиб билан Ички ишлар вазири-
нинг нақ чаккаларига тақалган эди. Профессор ва Ваҳоб
югуриб келган қуроли қўриқчиларни кутиб олишаркан,
ўз бошлиқларининг ортида туришарди.

— Қуролларингизни ташланг! — кичқирди Ваҳоб. —
Йўқса, уларнинг миясидан қатигини чиқарамиз.

— Уй қуршовда. Ҳаммаёқ кўриқчиларимиз билан тўла.
Ярим соатдан сўнг бутун туман қуршовга олинади, — гўлди-
ради ички қўриқчилар бошлиғи, ёш майор.

— Бизга йўл беринг! — пишилади Профессор. — Моши-
нагача йўл беринг!

Майор катта бошлиққа, сўнгра вазирга тикилди, у юзага
келган фавқулодда вазиятдан қутулиб қолишга уринарди.

— Уларни ўтказиб юбор, майор — бош ирғади вазир. —
Бораверишсин.

— Кўчада ҳам ҳеч қандай найрангбозлик кўрсатилма-
син, — давом этди Профессор забардаст танқўриқчилари
сафи ёнидан шовилмай ўтиб бораркан. — Томда ҳам ҳеч
қандай мерганлар бўлмаслиги керак. Акс ҳолда икковини
ҳам қуритамиз! Бизнинг йўқотадиган нарсамиз йўқ!..

— Ях-ши, ях-ши, — мингиллади буткул саросимага ту-
шиб қолган саркотиб сўзларни ямлаб. — Ўт-ка-зиб юбо-
ринг-лар, а-хир...

Улар бирин-кетин даҳлизга ўтишди — вазир, саркотиб,
Профессор ва охирида Ваҳоб. Шовилмай ҳовлига чиқиш-
ди. Ваҳоб атрофга эътибор билан қараб, мошинасига энг
яқин йўлни кўрсатди.

Кўчада ҳаво салқин эди. Кеч куз ўзи билан намлик ва
ёмғирлар олиб келганди. Лекин ҳозирча ёмғир йўқ эди.
Вақт ярим тундан оingan эди. Қаердадир қора чигирткалар
чириллалар, бойқушлар совуқ сайрар, безовта итлар акил-
лашарди. Лекин эҳтиётсиз бир сўз ёки ҳаракат боис ҳам-
маёқ остин-устин бўлиши мумкинлигини пайқаган одам-
лар огир сукутга ботган эдилар.

Улар мошинага яқинлашишди. Ваҳоб чамбаракка ўтир-
ди ва моторни ишга соларкан, хўжайинига мамнун бош

иргаб кўйди — ёнилги идиши тўла эди. Энди муҳими — махсус ҳарбий хизматчилар ва хавфсизлик хизмати ходимлари билан тўлиб-тошган бу газандалар уясини тезда тарк этиш эди.

— Йўқол бу ердан,— деди Профессор саркотибга секин, аммо газабкор оҳангда.— Ўз ботқоқингга ботганча қолавер. Буёгига энди умринг оз қолди...

У қўполлик билан катта бошлиқни мошинадан итариб юборди. У йиқилиб, худди улкан ҳўл гўладай бир неча газ пастга думалаб кетди. Ниҳоят, қаддини ростлаб ўрнидан турди, бошини силкитди-да, сал нарида яқинлашишга журъат этолмай тайёр турган қўриқчилар томон лапанг-лаганча югуриб кетди.

Шу аснода Профессор вазирни мошинага итариб, ўзи ҳам тезда унинг ёнига ўтирди, шу заҳоти мошина жойидан елдек учиб кетди.

Сал ўзига келиб улгурган саркотиб қутургандай бор овози билан бўкирарди:

— Нимага аграйиб турибсанлар, меровлар?! Дарҳол ушланглар уларни! Зудтар шаҳар билан боғланинг! Ҳаммаёқ қуршовга олинсин, токи, пашша ҳам учиб ўтолмасин!..

У аҳмоқона кўрсатмалар бериб, бақир-чақир қилишда давом этаркан, уруш ҳақидаги эски шўролар фильмида намоиш этиладиган тентак ва бесўнақай олмон зобитига ўхшаб кетганди.

Бир неча мошина бирданига қочоқларни қувишга тушди, бу жаннатий ҳудуднинг тинчлигини бузиб, қулоқни қоматга келтирувчи сирена овозлари ер-кўкни тутди...

Профессор буқадай семиз вазирнинг қўл-оёқларини боғлаб, ҳар эҳтимолга қарши, кўзларига қора латта тангиб қўйди.

— Бос, Ваҳоббой,— шивирлади у оғир нафас оларкан.— Думлардан ҳали ажралганимизча йўқ.

— Ажраламиз, албатта, ажраламиз, Содиқ Умархонович,— жавоб берди Ваҳоб қувноқ кайфиятда.

— Э, йўқ, мен энди ҳеч қандай Содиқ Умархонович эмасман, Профессорман, фақат Профессорман,—кинояли кулимсиради у ва ёнидаги семиз «буқа»нинг қовоқсимон бошига қизиққонлик билан бир тушурди. У бир «дод-вой»-лади-да, яна жим қолди.

— Тек утир, ярамас! Сен Ваҳоб икковимизни ўзингнинг хитойча қийноқларинг билан роса азобга солардинг, бу аниқ. Мен бўлсам, сени оҳиста бир силаб қўйдим, холос.

Мошина энг сўнгги тезликда борарди. Йўл махсус меҳмонлар учун аъло даражада асфалтланган эди. Лекин таъқибчилар яқинлашиб қолишганди. Қандайдир бошқа, яқинроқ йўл бўлиши ҳам мумкин, лекин уни саркотибнинг яқин одамларигина биларди. Боз устига, жами ДАН қароргоҳлари ҳам огоҳлантирилган, халқа йўл эса махсус ходалар билан тўсиб қўйилган бўлиши керак. Уларда вертолет ва бошқа техника воситалари ҳам йўқ эмас...

Ҳозиргина бошидан кечирган руҳий ларзадан Профессор ҳамон оғир нафас оларди. Бу ярамаслар, афтидан, унга бир соат ёки ундан кўпроқ муддат хотирасини сўндирган кўкнори ё шунга ўхшаш бир нима беришган кўринади, лекин ҳозир бунинг аҳамияти қолмаган эди. Энди уларни ортда қолдириб кетиш керак эди, бошқа жами ишлар — кейин бўлаверади. У қаердадир тупканнинг тагида Ваҳобнинг кичик хилватгоҳ жойи борлигини биларди. Бу тўс-тўпалон ўтишини кўтиш учун ҳеч қурса ўша ёққа боришлари керак. У нималарни валақлади экан уларга? Ҳамма гапни айтмаган тақдирда ҳам унча-бунчасини айтгандир, акс ҳолда бу даражада ҳовлиқишмасди. Ана шу унча-бунчаси учун ҳам уни бемалол жинойий жавобгарликка тортиши мумкин.

— Қадаҳимга нима ташловдинг, аблаҳ? — Профессор тўппончасини вазирнинг тўғридан-тўғри семиз қорнига тақади.

— Биз... биз... умуман... — савол кутмаганди у.

— Нималар деб мингирляяпсан, лаънати? Мен такроллашни ёқтирмайман.

— Колумбиядан келтирилган қандайдир кучли гиёҳванд модда.

— Ким олиб келди?

— Кубалик ҳамкасбимиз. Улар баъзан пул ёки қурол учун шунақа нарсаларни олиб келиб туришади.

— Хўш-хўш, халқ хизматкорлари, ишларингиз чакки-мас... Бу милёнлар туради-ку, ахир! Дорининг таъсири қандай?

— Умуман, у зарарсиз. Аммо инсон қисқа муддатга ўз устидан назоратни буткул йўқотади ва тугилганидан бошлаб шу кунларгача кўрган-кечирганларини тўкиб солади...

— Оббо маҳлуқлар-ей, оббо маразлар-ей,— унинг юзига тушурди газабга кирган Профессор.

— Хайр, майли, Ваҳоббой, энди маҳфий ҳолатга ўтишимизга тўғри келади,— сўз қотди Профессор файласуфларча ва вазирга юзланиб кўшимча қилди: — Афсуски, ўша дорини сенда синаб кўриш имконим йўқ, ярамас! Сенинг «дил» сўзларинг асосида детектив рўмон ёзган бўлармидим.

Таъқибчилар яқинлашиб келишарди. Олдинда келаётган мошинадан махсус ҳарбий гуруҳ майорининг боши кўринди, у шу заҳоти қочаётган мошинага қарата ўт очди.

— Бос, Ваҳоб! Икки ўлим бўлмайди, биттасини эса, мен доғда қолдирганман! — қичқирди Профессор ва ўзи ҳам мошинадан бошини чиқариб, тўппончасидан орқадагиларга бир неча бор ўқ отди.

Буткул қоронғи тушган ва таъқиб қилаётган мошиналарнинг чироқлари кўзни қамаштирарди. Аммо Профессор ўзининг ҳиссий сезгисига ишониб, яқинлашиб келган мошинадаги одамнинг гавдасини мўлжалга олди. Профессор бир неча бор ўқ узиб нишонга тегди ва махсус ҳарбий гуруҳ майорининг пастга отилиб тушганини кўрди, мошина эса шу ондаёқ чийиллаб четга бурилди-да, йўл ёқасида тўхтаб қолди. Унинг ортидан бошқаси учиб келар, сал нарида эса, миршаб мотоцикллари таъқиб қилишар эди.

Биринчи мотоциклдаги миршаб чап тарафдан қувиб етиб, автоматидан кетма-кет ўқ узди. У мошинанинг гилдиракларини нишонга олишга уринар, лекин Ваҳоб мошинани қувлик билан гоҳ чапга, гоҳ ўнга буриб, унинг ҳаракатларини чиппакка чиқарарди.

Шу орада ўнг томондан иккинчи мотоциклчи етиб келди. Бунни кутмаган Ваҳоб шоша-пиша тормозни босди ва мотоциклчи ўз шиддати билан олдинга ўтиб кетди. Аммо бир неча дақиқадан сўнг у уловини орқага буриб, уларнинг йўлини тўсди ва чироқлари билан кўзларини қамаштирганча, улар ўтирган мошинанинг нақ пешонасини мўлжаллаб кетма-кет ўт очди.

Ўқлар ёмғири олдинги ойнани тешиб ўтиб, оёқ-қўли боғлиқ вазирнинг кўксини илма-тешик қилиб ташлади. У сўйилаётган буқадай бўкириб юборди. Танасидан қон фавворадай отилди. Борлиқ вужуди бир неча дақиқа титраб-тебраниб, кўкқисдан тинчиди. У ёруғ дунё билан мангу видолашганди.

— Тезроқ, Ваҳоб! — қичқирди Профессор ва ёрдамчиси ёввойи мустанг отининг жоловини қўйиб юборгандек мошинасини тўғри мотоциклчининг устига ҳайдади.

Мошина гилдираклари на қочишга ва на сакрашга улгурган мотоциклчининг машинасини мажақлаб ўтди, унинг ўзини эса ерга учуриб юборди, иккинчи бор унинг устига қараб юраркан, асфальтга чалпак қилиб қапиштириб ташлади.

Профессор эшикни тезгина очиб, миршаблар бошлигининг манфур гавдасини оёқлари билан тепиб юборди ва у гурсиллаб йўлга қулади.

Орқама-орқа келаётган мотоциклчи кескин тормоз бериб, унинг танаси устига энгашди.

— Ҳайда! Ҳайда! Ҳайда! — томоқ йиртиб қичқирди Профессор ва машина яна олға қараб интилди.

Йўл мафтункор митти ўрмонни иланг-биланг айланиб ўтиб, кўлга олиб чиқарди.

— Жин урсин, у ерда пистирма бўлиши тайин,— деди Ваҳоб ўйчан ҳолда. У вазиятни баҳолаш учун бир дақиқага бўлса-да, тўхтамоқчи эди, лекин орқадан сиренасини гувулатганча яна бир машина етиб келаётганди.

— Нима бало, қўшини борми уларнинг? — тўнгилади Профессор гижиниб.— Кетдик, Ваҳоб, соҳил бўйлаб ҳайда!..

«Нива»дан бошини чиқарган миршаб карнайни оғзига қўйиб қичқирди:

— Дарров тўхтанг! Сиз қуршовдасиз! Таслим бўлинг!

— Э, қуршов масаласида, чамамда, улар пича янглишишди,— деди Профессор маънодор қилиб ва товуш келаётган томонга қараб кетма-кет ўқ ёмгирини ёғдирди.

Таъқибчилар ҳамон олға интилишарди. Боз устига, улар қочоқларни қувиб етиб, йўлини тўсишга урина бошлашди. Аммо мошиналар кутилмаганда чуқур ва тик жар ёқасидан чиқиб қолишди. Таъқибчилар мошинаси чийиллаганча ўз қурбонларининг йўлини кесиб, ўнгга қийшайди. Лекин тўқнашув юз беришини пайқаган Ваҳоб кескин тормоз берди (уларнинг бахтига, тормозлар жуда жойида эди!) ва қуваётганларни олдига ўтказиб, мошинани тез орқага ҳайдади. Таъқибчилар бениҳоя катта тезликда олдинга учиб кетди. «Нива»ни тўхтатиб бўлмас, мошина худди коптокдек осмонга учиб, шовқин-сурон билан шалолаб сувга тушди.

— Яшавор, Ваҳоббой! Мукофотни икки юз фоиз оладиган бўлдинг! — дея бақирди Профессор қизишиб.

Кимдир «Нива»дан чиқиб олишга улгурди, деган умидда мошинадан тушиб, зудтар жар ёқасига келишди. Лекин воқеа шу қадар тез содир бўлган ва кўл шундай чуқур эдики, афтидан мошинадагилар шу заҳоти сувга бўкиб қолишганди.

Яна икки дақиқа кутиб, бошқа таъқибчилар йўқлигига ишонч ҳосил қилишгач, қочоқлар қияликдан дарҳол пастга тушиб, қирғоққа келишди.

— Хўш, энди нима қиламиз? — сўради Ваҳоб бўшашиб.

— Эндими? — такрорлади Профессор.— «Чапаев» киносини кўрганмисан?

— Албатта, нима, бошқалардан кам жойим борми?..

— Бўлмаса, суздик,— буюрди Профессор шошилинч кийимларини ечаркан...

Ярим соат ўтмай улар нарига соҳилга чиқиб олишди. Тун яримдан ошган, ҳаво совуқ эди. Совуқ сув ва қувгиндан силласи қуриган йигитлар гандираклаб боришарди. Ҳўл бўлган эгни-бошларини қуритиб, яна кийинишди-да, чакалакзор сари йўл олишди.

Мошина қолган соҳил ва кўприк устида осойишталик ҳукм сурарди. Лекин бу алдовчи сокинлик эди; истаган дақиқада зулмат қўйнида чироқлар чарақлаб кетиши, вертолетлар гувиллаши махсус ҳарбий хизматчилар автоматларини шарақлатиб, этикларини дўқиллатиб, югургилаб қолишлари мумкин. Аммо ҳозирча атрофга сукунат чўкканди.

Катта бошлиқ, эҳтимол, Ички ишлар вазирининг жасадини кўргач, бошқача усулда иш тутишга қарор қилгандир. Эҳтимол, унга қоронгу тун ва фавқулодда ҳодиса боис эсанкираб қолган қўл остидаги одамларнинг номаъқул хатти-ҳаракатлари ҳалақит бергандир...

Қочоқлар шошилмай ўрмон сари юришди. Ҳар қандай таъқибдан ҳайиқмай, улар шу ерда тунашга қарор қилишди: обдон ҳолдан тойишган, оёқда зўрга туришар, бошлари гувилларди. Ўрмонга яқинлашиб қолганларида, улар қандайдир нотаниш «Запорожец» машинасини кўриб қолишди. Унга ўгринча яқин келишиб, ичида ҳеч ким йўқлигини ва... эшиклари қулфланмаганини пайқашди. Гирт мўъжиза эди-да, ахир бу!

— Ваҳоббой, гап нимадалигини аниқлаш керак. Бу ерда бирон фириб йўқмикан? Миршабларнинг қўлидан нималар келмайди дейсан,— деди Профессор. Ваҳоб жимгина бош ирғаб бутазорлар орасига кириб кетди. Беш дақиқадан сўнг қўлтигига алланима қистириб, ўзини хохолаб кулиб юборишдан аранг тийганча қайтиб келди.

— Профессор, у ерда... у ерда...

— У ерда нима гап экан, толиқтирма, азизим?

— Ёш йигит-қиз чодир ичида... жимо қилишаётган экан... Айни долиғусида уларга ҳалақит бердим. Қўрқувдан бовул қилиб қўяй дейишди...

— Худога шукур,— кўнгли жойига тушди Профессорнинг.

— Совқотмаслигимиз учун манавиларни қарзга беришди,— Ваҳоб кинояли кулимсираганча алақандай латта-путта, жун адёл ва қоғоз халтада бироз егулик узатди.

— У ерда эркаклар кийими бормикан ёки биз ҳезалаклар эгни-бошида юраверамизни?

— Мошинада исинамиз, Профессор.

— Унда моторни ўт олдир.

— Ие, қанақасига? Тунда йўлга чиқамизми?

— Албатта-да, бу мошинада бизни кўпам қидиришмайди. Тоққа етиб олишимиз керак, Ваҳоббой! — деди Профессор бош ирғаб.— Жўнадик, азизим.

Профессор тонггача тоққа етиб олишни мўлжаллаётганди. Севишганлар эса ҳозир ҳеч қаяққа жилишмайди ва эргалабгача қўрқувдан титраб чиқишади. Миршабларга мошинанинг йўқолгани ҳақида хабар етказиб, улар бош қотиргунларича анча вақт ўтади. Ваҳоб тонггача босим йўл юради. Эҳтимол, чинданам унинг кулбасигача етиб олишар. Кейин... Кейин нима бўлиши, ҳақида Профессор ўйламасликка ҳаракат қиларди...

Тун осойишта ва тинч эди. Уларнинг режаси пухта ва оддий эди. ДАН ходимларига Профессорнинг қора «Волга»да бўлиши айтилган, улар эса оқ «Запорожец»да шошилмай йўл босишар, назорат хизмати ходимлари унга айтарли эътибор беришмасди.

Бари бир уларни тўхтатишди, лекин бу одатдаги расмий тафтиш бўлиб, Ваҳоб ҳам ўзини мардона тутди, юраксизлик қилмади.

Эрта наҳорда улар тоққа кўтарилишарди. Йўл кимсасиз бўлиб, муқобил мошиналар ҳам камдан-кам учрарди. Анча толиққан Профессор орқа ўриндиқда ўтирганча, мудрай бошлади. Ҳаммаси муваффақиятли яқунланадигандай у анча хотиржам тортганди.

Соат тонгги олти. Йўл бўйи индамай келаётган Ваҳоб кутилмаганда ўнг тарафда зўр бериб қўл кўтараётган эркак ва аёлни пайқаб қолди. Одатда унинг йўловчи оладиган одати йўқ эди, лекин ҳозир Профессорга савол назари билан тикилди. Бу жойлар мутлақо кимсасиз, эркак ва аёл ҳам, чамаси, ўта толиқишган, боз устига хотин ҳомиладор: қорни дўнпайиб чиқиб турарди.

— Демак, бу алоҳида вазият, Ваҳоббой,— кулимсиради Профессор.— Майли, бир гал истисно қиламиз. Булар бизнинг ўрмондаги йигит-қизимиз бўлмаса керак албатта...

Улар тўхташди. Йигит ташвишли қиёфада Ваҳобнинг тепасига югуриб келиб энгашди:

— Оғайни, қутқар! Туман марказига ташлаб ўт... Хотиним туғиб қўяй деяпти...

— Майли, орқага чиқинглар,— деди Профессор мошинадан тушиб.

Йигит қайта-қайта миннатдорчилик билдираркан, ранги пича оқарган аёлни мошинага ўтқизиб, кейин ўзи жойлашди.

Беш дақиқача жим кетишди. Аёл «оҳ» тортиб инграб қўяр, лекин йўл текис ва мошина «Волга» эмаслигига қарамай, кўпам силкинмаётганди.

Ҳар ким ўзича ўй суриб борарди. Улар жимгина кулимсираб, бир-бирларига қараб қўйишди. Сўнгра Профессор жимликни бузиш учун оиладига турмуш қийинчиликлари ҳақида сафсата сота бошлади. Йигит айбдорларча кулиб, бош ирғаб, лўнда-лўнда жавоб қайтарарди.

Туман маркази олдида ДАН соқчихонаси кўринди. Сержант қатъият билан Ваҳобни тўхтатиб, шошилмай «Запорожец»га яқинлашди. Яқин ўртада бошқа мошиналар йўқ, лекин соқчихона атрофига худди тонгги йиғиндай бир тўда миршаблар тўпланишганди.

Ваҳобнинг танаси бўйлаб муз югургандай бўлди. Лекин Профессор сиртдан ўзини хотиржам тутарди. Ваҳоб мошинанинг лаш-лушлар солинадиган жавончасидан шаҳодатномасини қидириб, тимирскиланаркан, ташвишли киёфада сержантга қараганча беҳуда тўхтатганликда уни айблаб, суюкли жиянини тугруқхонага олиб кетаётганини қайта-қайта гапирарди.

Профессор миршабнинг кўзларидаги совуқ учқунни аллақачон пайқаган ва бутун вужуди билан ҳужумга шай бўлиб турарди. Лекин Ваҳоб талаб қилинган ҳужжатларни узатганида, қутилмаган ҳодиса юз беди.

— Қўлингни кўтар! — деди аёл қатъий оҳангда.— Ушланглар уларни, булар хавфли жиноятчилар!

Тўппонча нили Ваҳобнинг бўйнига тақалди, йигит ҳам Профессорнинг орқасидан худди шундай қилди. Лекин Ваҳоб эсанкираб қолмади. Аксинча, тирсаги билан «ҳомилдор» аёлни кўзларини мўлжаллаб, зарб билан урди. Айни вақтда ўқ овози эшитилди, лекин у қутилмаган ва-

зиятдан шошиб қолган шўрлик сержантнинг кўксига тегди. Сержант гумбураб ерга қулади.

Йигит ҳам шу заҳоти ўқ узди, лекин, чамаси, эсанкираб қолганиданми ёки тайёргарлиги етарли эмасмиди, ҳар ҳолда ўқ Профессорнинг елкасини шилиб ўтди, холос.

У огриқдан бўкириб юборай деди, лекин лаҳза ўтмай рақибининг бўғзидан чангаллаб, ўзи одатланган усулга кўра уни бўғиб ўлдирди. Ваҳоб эса, бақир-чақирлар ва миршабларнинг кечикиб ёғдираётган ўқларига қарамай, мошинани тезда ўт олдириб, лаънати соқчихонани ортда қолдирди.

Профессор яна бир кескин ҳаракат билан бахтиқаро аёлнинг ҳам калласини бураб ташлади...

— Тезроқ! Газни бос, Ваҳоббой! — қичқирди у ўз қурбонларига қониқиш билан тикиларкан.

— Қалайсиз, Профессор? — сўради Ваҳоб азбаройи зўриққанидан пешонасидан тер қуйиб.

— Тегиб ўтди, лаънати. Қон оқаяпти...

Профессор бегона кўйлакни тишлари билан йиртиб, қон оқаётган елкасини боғлаб кўйди.

Қувгин, янги қувгин бошланган эди. Йигирма чоқли мотоциклчилар худди картинг мусобақасидагидек уларнинг изидан тушганди.

Бу пайтда улар темир йўл кўтарма говига яқинлашиб келишган, уни мол ортган поезд ўтиши учун энди пастга туширмоқчи бўлишаётганди.

— Ўтиб кетамиз, Профессор, улгурамиз? — қичқирди Ваҳоб бўғиқ овозда.

— Газни бос! Йўқса, осишади,— жавоб берди у ўйлаб ўтирмай.

«Запорожец» бир зумдаёқ кўтарма гов тагига шўнғиди ва темир йўлни кесиб ўтди. Яна бир зум кечикканида, поезд уни чалпак қилиб ташлаган бўларди.

Ишлари ўнгидан келганди. Бунақа кутилмаган говнинг нариги томонида нима кечаётганини фақат Худо биларди.

Поезд тизими узун, жуда узун ва қишлоқда яширинишга бемалол улгуриш мумкин эди. Улар ўз мошиналаридаги жасадларга ўлишаётган ошиқ-маъшуқ кўриниши-

ни бериб, одамлар билан гавжум озиқ-овқат дўкони ёнида қолдиришди.

Қолган ишлар хамирдан қил сугургандай осон кечди. Чорак соат ўтмай, улар ишончли одамлари ва мангу қарздорлари ҳузурига етиб келишди. У ҳеч нимани ўйлаб ҳам, сўраб ҳам ўтирмай, йигитларни қочқинлар дам олишлари мумкин бўлган анча қулай ва шинам ертўлалардан бирига олиб тушди.

Профессорни ечинтириб, юмшоқ чорпояга ётқизишди, ярасини кўздан кечришди. Ўқ елкасида қолиб кетганди. Аммо танасининг ҳарорати ортиб борарди.

— Ҳаким топиш керак, Профессор,— деди Ваҳоб ташвиш билан.— Йўқса...

— Ҳа, йўқса, сепсис бўлади, Ваҳоббой,— мингирлади Профессор маънодор қилиб, тиббиёт соҳасидаги ўз билимларини намойиш қиларкан.— Сепсис...

— Профессор, керак бўлса, мен бутун мавзени оёққа турғизаман...

— Шошилма, шошилма, азизим. Менда бир одамнинг манзили бор. Фақат у ерга сен боришинг мумкин эмас, тушундингми?

— Яхши, Профессор, ўз одамимиз боради, у биздан бўйнигача қарздор кимса.

— Нима, сен ҳозир бутун қишлоқ ёппасига қуршовга олинишига шубҳа қилаяпсанми? Улар бизга вазирни ҳам... анави ҳомиладорни ҳам эслатиб қўйиши мумкин,— кинояли кулимсиради у ва Ваҳобга, боравер, дегандай қўл силтади.

У кўзларини юмганча бугунги қувгиннинг барча тафсилотларини эслади. Анчадан бери у қўлини қонга булғамаганди, лекин бугун бу ишни худди хўроз сўйгандай хотиржам амалга оширди. Ўзга йўл йўқ эди. Акс ҳолда унинг ўзи ва садоқатли гумаштасини ҳам худди шундай қилган бўлишарди.

Миршаблар шошиб қолишди, роса ҳовлиқишди... Қочоқларни қўлга олиш бўйича барча ҳаракатлари зое кетган, «қовун» туширишган эди. Ҳақиқий изқуварлар шунақа қилишадими, ахир! Профессор кулимсиради ва шу заҳоти оғриқдан афтини буриштирди.

Лаънати! Кўп даҳмаза бўлди-да бу яраси. Умуман, ҳаммаси қандайдир бемаврид, худди ниқоб остида юргандай у, бу аҳмоқона, бемаъни ҳаёти ҳам бемаврид кечаётгандек. Буларнинг бари қандайдир қонуний бир интиҳого эга бўлиши керак-ку, ахир.

15

У гўдақдай тинчгина ухлаб қолди. Кўз олдини қуюқ туман қоплаб, илк бор ўзини қаердадир — шаҳар марказида юрган Умархонов қиёфасида кўрди. Мошиналар гизиллаб ёнидан ўтиб борар, қандайдир одамлар унга салом бериб, ҳол-аҳвол сўрашар эди.

Мана, ёшгина назоратчи-сержант. Мошинани тўхта-тиб, оғзи қулоғига етгудай жилмайиб, Профессорга гулдаста совға қилади. У гулларни ҳидларкан, ҳозир маст бўлиб қоладигандай туюлади. Ёнида қаёқдандир вазир пайдо бўлади ва бардам кайфиятда унинг елкасига қоқади:

— Буни кубаликлар атай сен учун олиб келишди. Биз сени синамоқчи эдик. Кўкнори гуллари. Ҳидласанг, худди аёл киши билан ётгандай бўласан.

Унинг гапини катта бошлиқ бўлади:

— Э, унга аёлнинг нима кераги бор? Алёна ҳам ундан қочиб кетди. Ўша куни унинг қанақа ҳунарлар кўрсатгани ёдингда-ку. Бутун умр унутмайман!

Профессор саркотиб томонга қараб туфлайди ва у шу заҳоти кўздан гойиб бўлади. Мана, алақандай малла сочли қиз қўл кўтариб, уни тўхтатмоқчи бўлаяпти. У... ё Раббим, туғруқхонагача ташлаб қўйишни илтимос қилаяпти. Бу Алёна-ку, ахир! Албатта, Алёна!

— Салом, азизим! Ниҳоят, яна биргалигимиздан шунақанги хурсандманки!..— Профессор уни қучмоқчи бўлади, лекин Алёна тез тўшпонча чиқариб, унга ўқталади.

— Мен сендан ўчимни олишим керак. Ўчимни!..

Ўқ овози эшитилади. Ёки бу Алёнанинг кулгусими?.. Мошина жар ёқасига келади ва пастга қулайди.

— Ваҳоб! — қичқиради Профессор саросима ичида.— Қаердасан, Ваҳоб!?

У сузиб чиқишга интилади ва гандираклаганча соҳилга чиқиб келади. Лекин унинг оёқлари чалишади ва у уч-тўрт қадам юрмасданоқ юзгубан йиқилади.

Кўзларини очиб, тепасида Алёна энгашиб турганини кўради, негадир у оқ яктак кийган ва бўзарган юзи ташвишли кўринади.

— Алёна! — бақиради у қутуриб.— Алёна!..

Алёна елкасини қисади ва ҳайрон бўлиб сўз қотади:

— Ҳа, чинданам мени Алёна деб аташади. Алёна Дмитриевна. Дарвоқе, бунинг ҳеч қандай аҳамияти йўқ...

Профессор дарҳол кўзларини очиб, ўридан турмоқчи бўлади.

— Ётинг, ётинг,— дейди ҳаким.— Сизга ҳозир кескин ҳаракатлар қилиш мумкин эмас.

— Сиз кимсиз? — сўрайди у бўғиқ овозда ва олисдан Ваҳобнинг овозини эшитади:

— Профессор, ўз ҳақимингизни тополмадик. Кучиб кетибди... Биринчи дуч келганини бошлаб келавердик.

— Нималар деяпсан, Ваҳоб?

— Бошқа йўли йўқ эди, сиз ахир жуда ҳолдан тойгандингиз... Дарвоқе, буюрсангиз, бўлди,— у Профессорнинг қулогига энгашиб шивирлади:— Мен уни тинчитиб қўя қоламан.

— Шошилма...— У ҳаким аёлга юзланди.— Анна Дмитриевна, марҳамат қилиб, бизни бир дақиқа холи қолдирсангиз.

Аёл итоаткорлик билан бош ирғади ва ташқарига отланди.

— Гапир энди! У менга қандай муолажалар қилди ва ўзини қандай тутди? — шошилмай, қачонлардир ўз асил қиёфасига қайтгандай сўради Профессор.

— Ўз одамимиз уни уйдан олиб чиқди. Аёл одоб доирасида ўзини муносиб тутди, гиди-биди қилмади, худди олдиндан тайёр бўлиб тургандай...

— Нима-нима? — тушунмади Профессор.— Хайр, майли, давом эт.

— Хуллас... олдимизга солиб, бошлаб келдик. Йўлдаёқ у бу ерда холаси яшаши, уни анчадан бери кўрмагани ва баҳонада унга ҳам бир кириб кетишини аён қилди.

— Демак, холаси, дейсанми? — Профессор Ваҳобнинг кўзларига тик қаради.

— Ҳа, холам, деди,— жавоб берди Ваҳоб ҳеч ниманинг фарқига бормай.— Кейин сизни кўрди. Бир соат мобайнида елкангиздаги ўқни чиқариб олди. Мана у, лаънати,— Ваҳоб рўмолчага ўралган ўқни чиқариб, Профессорга кўрсатди.

— Оббо ярамас-ей,— деди Профессор чўзиб, Ваҳобнинг ҳикоясини тингларкан.

— Кейин ярангизни ювишди. Яхшилаб боғлаб қўйишди... Хуллас, сиз, Профессор, яна янгитдан туғилгандай бўлдингиз.

— Менга қара, Ваҳоб,— Профессор ирғиб ўрнидан тураркан, унинг қўлини маҳкам қисди.— Неча йилдан бери мен билан биргасан. Шикоят қилмайман. Сен мени юз бор ўлимдан асраб қолгансан. Фақат ақлдан сени Худо анча қисиб қўйган...

— Профессор,— Ваҳоб итоаткорлик билан бошини қуйи осилтирди.— Мен сиз учун ҳаётимни ҳам бераман. Буюрсангиз бас.

— Биламан,— деди у олийжаноблик билан.— Менга сенинг суякларинг керак эмас. Менга ўзинг кераксан.— У чуқур нафас олиб, бир дақиқалик сукутдан сўнг қўшимча қилди:— Уни гумдон қилмаслик керак. Ўни ўша... холасиникига олиб бориб қўйишсин. Энди эса, нарсаларни йиғиштир, тоққа чиқиб кетамиз. Ҳа, ёдимдан кўтарилай дебди,— у кулимсиради.— Унинг ҳақини тўлашни ҳам унутма.

Бир соатдан сўнг, атрофга оқшом қўна бошлаган маҳалда улар уйни тарк этишди. Ваҳоб хатога йўл қўйганини англаб, ортиқча саволлар бермас, лекин у Профессор сиртлон тимсолидаги аёлни аяб, қўйиб юбораётганига сира тушунолмаётганди.

Жимгина йўл босишаркан, ноҳос Профессор сўз қотди:

— Чегарадан ўтиб кетсанг қандоқ бўларкин, Ваҳоббой? Тожикистонда шунақа тоғ сўқмоқлари бор...— деди у маънодор қилиб.— Афғон, Покистон, кейин — Қўшма Штат-

лар. Дарвоқе, билганингни қил. Ахир, сен ҳали ёшсан — орзу-ҳавасларинг бор.

— Мен сизни ташлаб кетмайман, Профессор! — унинг гапини бўлди Ваҳоб.— Сиз қаёққа борсангиз, мен ҳам ўша ёққа...

Профессор йигитга тик қаради ва кутилмаганда худди томоғига қаттиқ бир нима тиқилгандай шу пайтгача номаълум, мавҳум бир ҳисни туйди.

— Агар мен... у ёққа кетсам-чи? — сўради у қўл ҳаракати билан осмонга ишора қилиб.

— Бунақа ёмон ният қилманг, Профессор! Сиз ҳам ёшсиз, бу тўғри гап. Боз устига, сиз истасангиз, ҳатто вазир ва саркотиб бўлишингиз мумкинлигини исботладингиз...

— Э-ҳа... Бунинг учун, Ваҳоббой, ўз оролинг бўлиши керак экан, — деди Профессор сирли жилмайиб,—сен билан биз эса энди юртда номатлуб шахслармиз. Ўнлаб қотиллик қилганмиз. Бутун миршаб борки, оёққа турган. Кимни қидиришаяпти ўзи? Ўлган ашаддий жиноятчиними ёки фирқа ходиминими?..

Улар унча катта бўлмаган сой ёқасига етиб келишгач, гулхан ёқиб, тунашга қарор қилишди. Ваҳоб қуруқ шохшаббалар йиғиб келиб, тезда гулхан ёқди ва бир неча картошкани оловга ташлади.

— Ваҳоб, сен ҳатто қаёққа кетаётганимизни ҳам сўрамаяпсан,— деди Профессор гулхан яқинига қулайроқ жойлашиб ўтираркан,— чўғда пишган картошкани эпчиллик билан қўлига олди.

— Тоққа,— қисқа жавоб берди Ваҳоб картошкани ея бошларкан.

— Осмондан ҳамма нарса худди кафтдагидай кўринади,— давом этди Профессор бамисоли товуш чиқариб мулоҳаза юритаётгандай.— Ҳалиям кеч эмас, Ваҳоб. Бир ўзинг жўна. Сен ўз муштрларинг билан ҳеч қаерда хор бўлмайсан. Ўзингга янги хўжайин топарсан, эҳтимол, ўзинг хуш кўрган ишда ишларсан...

— Йўқ, Профессор. Менинг жойим — сизнинг ёнингизда,— у йўлга олган шишасини очиб, истаконга қуйди.

— Бу сен билан бизнинг сўнгги овқатланишимиз, Ваҳоббой,— деди Профессор маъюс кайфиятда у билан жанглатиб чўқиштираркан.— Нимаям дердим, сени кўндиришга анча уриндим, фойдаси бўлмади.

Улар майни ичиб, ҳовури чиқиб турган картошка билан газак қилишди. Пича сукутга ботишди, ҳар ким ўз ўйи билан банд эди.

— Эрталаб ҳув ўша ёққа чиқамиз,— Профессор олисдаги юсак қояга ишора қилди.— Ўша ерда жанг бошлаймиз...

Ваҳоб жимгина қулоқ солиб, бош ирғар эди. У индамас: шу иш тўғри бўлаяптими-йўқми — на эътироз билдирар ва на шубҳа қиларди.

Профессор агар унга: тоғдан сакра, деса, сакрар, ўтга ташла, деса, ўзини ўтга ташларди...

Профессор чўқур хўрсиниб, қўлидаги истаконни четга улоқтириб юборди-да, аллақандай дарвешона бир лоқайдлик ва паришонхотирлик билан сўз қотди:

— Уйқум келаяпти. Эртага огир кун бўлади...

Куз субҳидамлари тоғларда совуқ бўлиб, танани жунжиктирувчи шамоли эсиб туради. Юксак чўққилардаги оппоқ қорлар кўзга ташланади.

Тонг отиши биланоқ осмонда вертолетлар кўринди. Улар уч нафар эди. Жойни фақат ўзларигагина маълум бўлган майдонларга бўлиб олиб, вертолетлар бир-биридан узоқлашди.

Ваҳоб қаттиқ ухлаб қолган Профессорни уйготди. У бошқа ухлаш насиб қилмаслигини англагандай ўз уйқусини имкони борича чўзгиси келарди.

— Ҳа, Ваҳоббой, бу сенга мудирнинг хонаси эмас,— мингирлади Профессор маза қилиб керишаркан.

Улар катта қоянинг ортига ўтиб, яширинишди. Вертолетлар уларнинг устидан бир неча бор айланиб ўтишди ва афтидан, ҳамма ҳаракатлари бефойда кетганини сезишарди, чунки улар бу уринишларини қайта-қайта такрорлашарди-да.

— Жойни суратга туширишаяпти,— деди Профессор истеҳзо билан,— тушинасан-ку, бусиз... ҳеч иложи йўқ.

Вертолетлар тоғ чўққилари узра бир соатча беҳуда айланишди. Ниҳоят, иккитаси жануб томонга учиб, кўздан ғойиб бўлишди, учинчиси, энг қайсари эса, ҳар бир тошни синчиклаб кўздан кечиришга тушганди.

Туйқусдан Ваҳобнинг оёқлари остидан тошлар шарақлаб пастга думалади: ё юмронқозиқ уйқудан уйғонган, ё Ваҳоб эҳтиётсизлик қилиб, тошни туртиб юборганди.

Вертолет пастроқ тушиб, янада синчиклаб кузатишга киришди.

— Кўрди, ярамас! — деди Профессор афсус чекиб.— Ма, қирқиб ол!

У беадаб ҳаракат қилиши билан оқ вертолёт улар яширинган жой устида айлана бошлади.

— Дарҳол таслим бўлинглар! Қўлга тушдинглар! Қаршилиқ кўрсатиш бефойда! — қудратли овоз эшитилди карнай орқали.

Ваҳоб вертолётни мўлжалга олиб, кетма-кет ўққа тутди. Вертолёт ҳам унга жавобан ўт очди. Шу чоғ Профессор аралашиб, қулайроқ нуқтадан ўқ ёғдирди.

У нишонга текканди. Вертолёт думини бесўнақай ликилатиб, тутун чиқараркан, пастга шўнгиди. Бир неча дақиқадан сўнг ҳаммаёқни ларзага келтириб, гумбурлаган портлаш овози эшитилди.

— Ў-ҳў! Ўйлаб бўлдингми, ўрдакбурун! — хитоб қилди Профессор ёш боладай суюниб ва болахонадор қилиб сўкинди.

Лекин қувонишга ҳали эрта эди. Вертолёт, афтидан, шерикларини қочоқларнинг қаердалигидан рация орқали огоҳлантириб улгурган ва кўп ўтмай унинг икки йўлдоши ўқ отаётганларнинг тепасида чарх ура бошлади. Бу пайтда эса, пастдан уларни чинданам қуршаб, махсус тайёргарлик кўрган ҳарбий гуруҳ тоққа кўтарилиб келарди.

— Бу сўнгги намоишимиз, Ваҳоббой! — бақирди Профессор ва яқинлашаётган нуқталарга қарата устма-уст ўқ узди.

— Профессор, кетиш керак! — бақирди терга ботиб кетган Ваҳоб.— Йўқса, каламушлардай отиб ташлашади.

Улар юқорироқ кўтарилишга интилишди, лекин тепадан ҳар бир газ жойга ўқ ёғдириляётганди.

— Мен сизни пана қиламан, Профессор, пана қиламан!

Ваҳоб васвасага тушиб, тик турганча ўқ отарди. Вертолётлар ўзларидан олдинги йўлдошларининг қисматиға йўлиқишдан кўрқиб, нарироқ учиб кетишди.

— Э-ҳа! Профессор! Улар жуфтакни ростлашди-ку! — бўкирди у муштарини кўрсатиб.— Жуфтакни ростлашди, лаънатилар!

Аммо шу пайт у чап томондан судралиб келяётган барзанги аскарни кўрди.

— Ўтиб бўлсан, мурдор! — чийилади Ваҳоб ўқ ёмгинини энди у томонга йўналтириб.— Ўтиб бўлсан, миршаб-вачча!

Ўқ, аскарни тешиб ўтган, бироқ қулаган йигит қўлидаги гранатани отиб улгурганди.

Портлаш юз бериб, граната парчаси Ваҳобнинг қўлиға келиб тегди. Огриқдан у тишларини гижирлатди, лекин отишдан тўхтамади.

— Кетдик, Ваҳоб. Биз мерганлар эмасмиз, тирик нишон бўлишни эса истамайман.

Биринчи бўлиб гадир-будур тошларға осилганча, Профессор олға юрди. Ваҳоб уни пана қиларкан, бутун танаси қонға ботганди. Огир нафас олаётган Ваҳоб Профессорға «йўл очик», деб имо қилишға улгурди.

Ваҳоб махсус ҳарбий аскарларни тўхтатиб туришға муваффақ бўлганди. Улардан бештаси ўлдирилган, лекин янги-янгилари, янада жасурлари пайдо бўлар эди. Улар бари бир уни қуршовға олишди, орқадан ташланиб, тошлоқ ерга ағдаришди-да, қўл-оёқларини боғлашға уринишди.

Ваҳоб жон-жаҳди билан охиригача курашди. У тишлари билан ҳужумчиларнинг томоғиға ёпишар, оёқлари билан аёвсиз тепар, бор кучи билан кўзларига мушт туширарди. Лекин бир одам учун улар ниҳоятда кўплик қиларди.

Орқаға нигоҳ ташлаган Ваҳоб Профессорнинг қоя ортида гойиб бўлганини ва унинг орқасидан ҳеч ким қувламаётганини пайқади. Шунда у аллақандай даҳшатли ва-

жоҳат билан сакраб, аскарларни тўрт томонга улоқтириб ташлади.

— Қўлга тушириб бўпсанлар, маразлар! — қичқирди у қулоқни қоматга келтириб ва Профессорнинг ортидан югурди.

У яланглик жойга чиққан заҳоти масала ҳал бўлди. Ваҳоб томоғидан тишлаб олган ёш аскар унга қарата кетмакет ўқ узди.

— Отма! — дея қичқирди ҳарбийлардан кимдир, лекин у кечикканди. Ваҳоб автоматни маҳкам кучоқлаганича, тошлоқ ерга юз тубан қулаганди.

Дарров унинг тепасига югуриб келишди, ҳеч курса сўнгги ҳаёт аломатларини кўришга уринишди. Лекин бари беҳуда: Ваҳоб ҳалок бўлган эди.

Профессор юқоридан туриб ҳамма воқеаларни кузатиб турарди. Бечора Ваҳоб! Унинг бадбахт гумаштаси, нафсиламрини айтганда, дўсти, ўртоғи, сўнгги пайтларда бир бурда нонни ҳам у билан бирга бўлишганди. Ҳеч нарсани кўрмай ва ҳеч нарсага эришмай туриб, ўзининг навқирон ҳаётига шу тариқа якун ясаганди у.

Профессор истаган нарсасини ўртага қўйиб қасам ичиши мумкинки, бу йигит ўз хўжайинини кўриқлаб, уни душманлардан ҳимоя қилиб, дунёдан мардона кўз юмганди.

Мана энди бир ўзи ёлғиз қолди. Бир умрга танҳо ўзи... Юқорига чиқишнинг, истаган дақиқада ёрилиб, қаърига олиши мумкин бўлган муз устидаги ҳаётнинг энди нима маънисини бор?

Лекин у беихтиёр юқорига қараб судралар, тирик қолиш туйғуси уни нуқул юқорига ундаётгандай эди.

Таъқибчилар анча орқада қолиб кетишганди. Ваҳоб уларнинг йўлини ҳийла маҳалгача тўса олганди. Аммо улар яна вертолёт қақиришлари ва уни муқаррар равишда қўлга олишлари мумкин эди.

У анчадан бери тоққа чиқмаганди. Бу оддий сайр эмас, мия у ёқда турсин, бегона навқирон танаси учун ҳам бу жиддий синов эди.

Профессор навбатдаги қоягача судралиб келди-да, унинг ортида гор борлигини пайқади. Чамаси, шу ерда сал нафасини ростлаб олса бўларди. У ичкарига юрди.

Гор тор ва ўнгайсиз эди. Лекин бу ерда оёқларингни уза-тиб,— бу ёруғ оламдан мангуга бемалол кўз юмишинг мумкин эди...

ХОТИМА

Бу нима? Ўнгими? Тушими?..

Гор деворлари икки томонга сурилиб, маҳобатли кўри-ниш касб этди. Профессор ҳайрон бўлиб ўрнидан турди ва шошилмай ичкарига қараб юрди. Унинг кўз ўнгида ҳаддан зиёд таниш, ўша олдинги ҳаётида бир кўрган ва йўқотган мўъжиза намоён бўлаётганди.

Қўққисдан деворлар нурланиб, чироқлар милтиллай бошлади. Деворларда у ўзига таниш ва нотаниш одамларнинг бўртма суратларини кўрди. Баъзилари ҳайкалдай қотиб қолишган, баъзилари эса, ўта жонли бўлиб, гуё ҳозир гапириб юборадигандай туюларди.

Ичкарига киргани сари бу тасвирлар янада жонланиб борарди. Профессор ҳатто уларнинг баъзи сўзларини ил-гай бошлади. «Бу ёққа, тезроқ!» — дея шивирлашарди улар. Унинг назарида, бу фаройиб горнинг нақ марказида ҳаёт кўндаланг қўйган жами саволларига жавоб топадигандай эди.

Кейин шамол турди, у тобора кучайиб, бир маҳал Профессор ўзининг қандайдир кўҳна шаҳар устидан учиб бо-раётганини сезди.

У мўъжаз пахса деворли уйлар, сершоҳ дарахтлар ва одамларга ўхшаш қандайдир митти нуқталарни кўрди.

У эса бамисоли баҳайбат, қўш қанотли қушдай олис-олисларга учишда давом этарди. Пастдаги манзаралар тез-тез ўзгариб турар — сиёҳранг тусда товланаётган денгиз-да тўфон бошланган, зумрад ўрмонлар шовуллар, ёввойи саҳро қақраб ётарди. Булар бари чексиз ва бир дақиқа муддатда кечар, ана шу фурсат ичида у Ернинг жами салтанатларини кўриш имконига эга эди.

Ниҳоят, ҳаммаси тугади. Гуё кинотасма тугаган ёки кимнингдир ҳаёти узилгандай эди. Бирдан у ўзини жарга қулаб кетаётгандай ҳис этди ва кўз ўнгида ўзи илгари кўрган фаройиб манзара намоён бўлди.

Суви кўм-кўк ажойиб дарё соҳилида жаннат боги шовуларди. Унинг олдида эса, маҳобатли супа ёки тахт бўлиб, унда донишманд бир мўйсафид ўтирарди. Дарвоқе, бу ёш йигит бўлса ҳам ажаб эмас — унинг юз қиёфаси ва кийимлари ҳайратланарли даражада дамбадам ўзгариб турарди. Унинг эгнида ҳали бухороча зар тўн, ҳали инглиз смокинги, ҳалигача ўта русум бўлиб келаётган ва яна аллақандай нотаниш фазовий либослар пайдо бўлиб қоларди.

Профессор нотаниш кимсага юзма-юз келди ва уни дарров таниди. Бу жаноб Аршангнинг худди ўзгинаси эди.

— Э, хайрият, азизим Профессор, ниҳоят, сиз ҳам етиб келдингиз,— деди Аршанг ёқимли овозда.

— Етиб келдим,— деди Профессор саломлашиш учун бундан яхшироқ сўз тополмай.

— Орқага қайтишни истамайсизми?

— Истамайман,— қатъий жавоб берди у.

— У ҳолда бизнинг шартномамиз кучга киради. У ёдингизда деб умид қиламан? — Аршанг ўзининг оппоқ тишларини кўрсатиб жилмайди.

Профессор жавоб бермади, шунинг учунми, Аршанг елкасини қисиб гапини давом эттирди:

— Менга бир нарса қоронғу, Профессор. Қандай қилиб бу даражада севиб қолдингиз? Ахир, бу сизга хос бўлмаган хислат-ку?

— Бунинг сизга даҳли йўқ,— шартга унинг гапини бўлди Профессор.— Мени тезроқ бир ёқлик қила қолинг. Мен чарчадим...

— Яхши, бу муаммо эмас,— бош ирғади Аршанг.— Аммо менинг сизга сўнги саволим бор. У менинг ҳисоботим учун ҳаддан зиёд муҳим... Сиз чинданам Алёнани севиб қолдингизми?

Профессор сукутда эди.

— Мен саволимга жавоб беришингизни талаб қиламан.

— Ҳа, севар эдим,— жавоб берди Профессор бўғиқ овозда ва шу заҳоти кўзларида гилт этган кўз ёши пайдо бўлди.

— Нимаям дердим. Унда вақтингиз бўлди,— деди Аршанг.— Сизни кузатиб қўйишади. Ходимимизнинг орқасидан юринг. Хайр!..

Кутилмаганда Аршангнинг ортида малла сочли гўзал қиз пайдо бўлди-да, Профессорга бош ирғади. У қизни бир дақиқагина кўрди, лекин шу заҳоти ҳайратдан қотиб қолди. Шубҳа бўлиши мумкин эмас — бу Алёна эди. Фақат ўша...

— Ўртоқ майор! Ўртоқ майор! Бу ерда қандайдир мўйсафид ётибди... Нафас олмаяпти...

— Қанақа мўйсафид? Унинг нима даҳли-бор? Бемаъни гапни қўйинглар! Умархонов қани? Менга Умархонов керак! Умархоновни қидиринглар! Каллангиз билан жавоб берасизлар, эшитаяпсизларми? Каллангиз би-лан!...